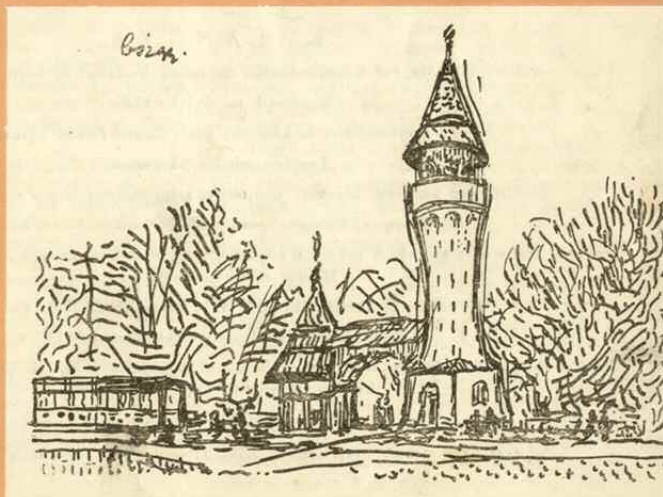

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

XII. év.

1943. szeptember 15.

9. szám.

Ára: 1.60 pengő

TARTALOM

<i>Prokopy Imre</i>: A délvidéki író és a nemzetiségi kérdés 385 <i>Cziráky Imre</i>: Indulóban (novella).. 389 <i>Dudás Kálmán</i> versei.....393, 398, 407 <i>Draskóczy Ede</i>: Regionalizmus 394 <i>Csuka Zoltán</i> verse 398 <i>Szirmai Károly</i>: Az író és szűkebb hazája 399 <i>Herceg János</i>: Szelencse (regényrészlet) 401 <i>Majtényi Mihály</i>: Délvidéki színek és hangulatok 408 <i>Lévay Endre</i>: Irodalmi témakörünk	és a magyar nép 411 <i>Bencz Boldizsár</i> verse 413 <i>Kisbéri János</i>: Élet és irodalom 414 <i>Bodóhegyi Lajos</i> verse 417 <i>Kolozsy Tibor</i>: A fattyu mosolyog (novella) 418 <i>Berényi János</i> verse 421 <i>Létmányi István</i>: Közösségi vagy egyéni szellem az irodalomban 422 KÉPZŐMŰVÉSZET <i>Beckereki Szabó György</i> Erdey Sándor 424 KÖNYVEK 429

Cimlappképünket *Palicsfürdő bejáratáról B. Szabó György rajzolta* (Tollrajz)

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzária minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor Városi könyvtár

Gépirásos kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem érizzük meg és nem adjuk vissza
Minden cikkgért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

M. kir. postatakarékpénztári csekk számla: 54.897 sz

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdetéseket a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 16,— pengő, jogi személyeknek 32,— pengő. Egyes szám ára 1'60 pengő.

A délvidéki író és a nemzetiségi kérdés

Irta: Prokopy Imre

Ezt a tételt kérdés alakjában úgy is lehetne felállítani: mi a szerepe és mi legyen a feladata a délvidéki írónak a nemzetiségi kérdésben itt, a hét nemzetiségi lakta Bácskában, vagy — ha az egész visszatért Délvidéket és még a bánáti részt is számításba vesszük — ezen a nem kevesebb mint tíz kisebb-nagyobb népcsoport lakta területen?

Ujat erről a mindnyájunkat közelről érdeklő témáról nem igen mondhatok, különösen a délvidéki írónak nem, akiknek — velem együtt — e terület visszacsatolása előtt bőséges alkalmuk volt a kisebbségi sorsot és a nemzetiségi kérdést minden vonatkozásban és hatásában saját tapasztalatuk alapján megismerni. Bizonyos fókig itt is áll a közismert régi mondas: »Grau ist alle Theorie« és ennek logikus kiegészítéseképp a magyar példabeszéd: »Gyakorlat teszi a mestert«. Az elméleti ismeretek egyfagukban nem elegendők ennek a meglehetősen kényes és bonyolult kérdésnek a kellő megértéséhez és közmegnyugvást keltő megoldásához. Az elméleti tudásnak és képzettségnek tehát gyakorlati érzékkel és józan belátással, a törvényes szabályozásnak pártatlan és méltányos, de ha kell, egyuttal erélyes végrehajtással kell párosulnia, ha a végső célt: a jogos nemzetiségi kívánságoknak az állami és nemzeti felsőbbrendű érdekek sérelme és veszélyeztetése nélküli teljesítését s ezzel a belső rend és zavartalan együttműködés biztosítását el akarjuk érni.

Ezt a bölcs és emberséges nemzetiségi politikát gyakorolta a magyarság évszázadokon át. Ha nem *ezt* teszi, hanem más, erőszakos beolvasztás révén már réggen *népileg* is egységessé vált nemzetek példját követi, akkor legkésőbb a XIX. század eleje óta a Kárpátmedencében bizonyára már csak *egy*, nyelvíleg is teljesen homogén magyar nemzet élne.

Hogy ezt a magyar nemzetiségi politikát igazi érdeme szerint értékelhessük, nem kell mást tennünk, mint a Trianon előtti Magyarország nemzetiségeinek, de különösen a hazai szerbségnek a helyzetét összehasonlítani a Trianon után az u. n. utódállamokba szakadt magyar kisebbség helyzetével.

A magyarországi nemzetiségek helyzetét alapiában az 1848: XX. t. c. és az 1868: XLIV. t. c. szabályozta, az 1868: IX. t. c. pedig a hazai szerbségnek olyan egyházi és iskolai önkormányzatot biztosított, melyről Kraft István dr., a jugoszláviai németiség volt vezetője, a Skupstina 1937 március 3-i ülésén kijelentette, hogy »a jugoszláviai német kisebbségi iskola-kérdésnek valósággal ideális megoldása lenne az az egyházi és iskolai autonómia amellyel a magyarországi szerbség 1918 novemberéig csorbitatlanul és háborítatlanul rendelkezett. (Deutsches Volksblatt 1937. március 6.)

A magyar kormányzatot legfeljebb az 1868: XLIV. t. c. végrehajtása során egyes közigazgatási, tanügyi, vagy egyéb hatóságok és egyes alantas közegek által tulbuzgóságból, vagy hozzá nem értésből itt-ott talán rosszhiszeműségből is elkövetett hibák és mulasztások miatt értheti némi gáncs. Erről bizonyos joggal főleg a szlovákok panaszkodhattak, akik azonban egyes, törvény biztosította jogok megvonását annak köszönhetették, hogy vezetőik panszláv és államellenes politikai magatartásra vetemedtek. Iskolaügyi téren bunyevác testvéreinknek is voltak bizonyos teljesítetlen kívánságaik. Ennek az általuk többször felhozott sérelemnek az orvoslása most, az új tanév elején, egy bunyevác tanítási nyelvi gimnáziumi és polgári iskolai tagozat megnyitásával fog megtörténni. Jobb későn, mint soha!

Hogy ezzel a széleskörű önkormányzattal, valamint a szerbségnek gazdasági kulturális és politikai téren biztosított nemcsak egyéni, hanem kollektív kisebbségi jogokkal szemben milyen volt a jugoszláviai *magyarság* helyzete, azt a délvidéki írók saját tapasztalatukból tudják. Ezt a helyzetet, az S. H. S.-beli többi kisebbségekkel együtt, a Saint-Germain-en-Laye-ben 1919 szeptember 10-én kötött szerződés szabályozta, melynek rendelkezései a biztosított kisebbségi jogok mértéke szempontjából valósággal eltörpülnek az említett 3 magyar tételes törvény világvizonylatban is mintaszerű rendelkezései mellett. Hogy aztán a gyakorlatban miképen alkalmazták a kisebbségi szerződés egészen minimális jogokat legalább

papíron biztosító rendelkezéseit, különösen a magyar kisebbséggel szemben, az szintén nem titok a délvidéki írók előtt. E tekintetben csak azt idézem emlékezetükbe hogy az 1921 június 28-iki vidovdani alkotmányban csak a 16. §. utolsó, számszerint 13-ik bekezdése tartalmaz mindössze három sornyi rendelkezést a másfajú és nyelvű kisebbségi gyermekek anyanyelvi elemi iskolai oktatásáról, s hogy a parancsuralom dekretálta 1931 szeptember 3-iki alkotmányban egyáltalán szó sincs nemzeti kisebbségekről és kisebbségi jogokról.

Hogy ezzel szemben a nemzetiségi kérdésben milyen a magyar kormány és a magyar társadalom álláspontja és milyen fontosságot tulajdonítanak *nálunk* a nemzetiségi kérdésnek, különösen azóta, hogy a visszaszerzett területekkel megnövekedett államunkban a nemzetiségek arányszáma a trianoni Magyarországon megejtett 1930. évi népszámlálás 7.5 százalékos arányszámához mérten anyanyelv szerint 22.5 %-ra, nemzetiségi bevallás szerint pedig 19.1 %-ra emelkedett, arról a kormányférfiak egyre megismétlődő nyilatkozatai, sorozatos parlamenti felszólalások és társadalmi megnyilatkozások, továbbá az egyetemi kisebbségi intézetek és a Külügyi Társaság Balkán Bizottságának serény tevékenykedése, a nyári egyetemeken tartott előadások, mint legutóbb Debrecenben is, aztán a magyar sajtóban: napilapokban és folyóiratokban megjelent cikkek és komoly tanulmányok száza tanuskodnak.

Mi legyen tehát a délvidéki író különleges szerepe és szinte hivatásszerű feladata ebben az illetékes köröket és ugyanezt az egész közvéleményt oly élénken foglalkoztató kérdésben? Itt — nézetem szerint — mindenekelőtt az »író« szó fogalmát és helyes értelmezését kell tisztázni. A sokrétű nemzetiségi kérdés tárgyalásáról és az ezzel való beható foglalkozásról lévén szó, író alatt nemcsak a szépirokat és költöket, az újság- és közírókat, hanem a szakírókat, mint pl. a történetírókat, gazdasági és egyéb szakírókat is kell érteni. Mindegyik kategóriára más-más teendő vár.

A délvidéki szépirok és költők egyik feladata az legyen, hogy a kellő nyelvismeret birtokában folytassák Szenteleky Kornél céltudatos kezdeményezését, aki a szerb írók és költők felé keresett szorosabb kapcsolatot és a magyar és szerb

irodalom kiválóbb termékeinek művészi fordításával igyekezett a szellemi téren való egymáshoz közeledés és a kölcsönös megértés útját egyengetni. A Leskovac Mladenhez intézett leveleiben és a Ducscics Jován költővel és diplomatával még Kairóban folytatott megbeszélései során ennek a helyes és tiszta szándéku törekvésének iparkodott a szerb írók között is meggyőződéses híveket szerezni. Ebbeli fáradozásának az emlékét az 1927-ben megjelent »Bazzalikom« című antológia őrzi, mely az ő és Debreceni József sikerült fordításában több szerbiai és néhány délvidéki szerb költő verseit ismertette meg a magyar olvasóközönséggel. Ilyen irányu munkásságának a folytatása volt Ducscics Jovan »Álmok városa« című művének a Kende Ferenc alapította »Jugoszláviai Magyar Könyvtár« első kötetének megjelent fordítása. Az 1928-ban megindított »Vajdasági Írás« és a fāradhatatlanul szervező Csuka Zoltánnal együtt 1932-ben alapított »Kalangya« is többekévesbe a magyar-szerb irodalmi és egyéb kulturális értékek kölcsönös megismertetésére irányuló törekvés céljait szolgálta, délvidéki viszonylatban pedig utórést jelentett az itteni magyarságnak és szerbségnek legalább szellemi téren való együttműködése felé. Hogy aztán ennek a hídverési kísérletnek még Szenteleky életében nem volt számottevő eredménye, annak oka főleg az akkori politikai viszonyokban, a kellő megértés és támogatás hiányában és a szerb írók többségének hűvös, sőt elutasító magatartásában rejlett. De a magot Szenteleky elhintette és most már az ő nevére elnevezett társaság tagjainak a küldetése, hogy ezt az egészséges magot kicsiráztassák és kalászbá szökkentsék.

Itt mint követendő példára rá kell mutatnom Szenteleky jó barátjának és lelkes munkatársának, Csuka Zoltánnak a jelzett irányban évek óta kifejtett sokoldalú és elismerésre méltó tevékenységére, melynek egyik állomása szerb íróknak budapesti bemutatkozása és magyar íróknak belgrádi szereplése volt. A Szenteleky Társaságnak a változott viszonyok között most az lehetne egyik feladata hogy mielőbb felvegye a kapcsolatot a f. é. március hó óta már megint működő Matica Srpszkával, s ezen túlmenően, az itteni német, bunyevác-sokac és tót értelmiséggel és az e kisebbségekhez tartozó írókkal is érintkezésbe lépjen a szellemi

téren való szorosabb együttműködés előmozdítása érdekében. Nem szenved kétséget, hogy ennek az együttműködésnek üdvös és megnyugtató hatása lenne más vonatkozásban is és idővel jelentékeny mértékben elősegíthetné a — sajna — még mindig tapasztalható politikai és társadalmi feszültség kívánatos megnyugtatását. A félreértések eloszlatása és bizonyos ellentétek remélhető kiegyenlítése érdekében a Szenteleky társaságnak és általában a délvidéki írónak meg kellene kísérelniök azt is, hogy az itt élő nemzetiségek kulturális egyesületeivel és csucszervezeteivel karöltve közös hangversenyeket, művészeti kiállításokat és felolvasó üléseket rendezzenek, s ha ez most a háboru vérzivatarai közepette még megvalósíthatatlannak bizonyulna, hát akkor nyomban a békés állapot helyreállta után A közös megbeszélések és a kitűzött cél érdekében önzetlenül végzett együttes munka bizonyára csökkentenék a surlódási felületeket és előkészíthetnék a talajt másirányu, de szintén a köz javát szolgáló közös tevékenység számára.

A hirlap- és közíróknak ezenfelül még az is egy nagy körültekintést és tapintatot igénylő feladata, hogy a legéberebb figyelemmel kísérisse a délvidéki lakosság különösen az itt élő nemzetiségek mozgólódásait, kulturális, gazdasági és szociális kívánásait és esetleges sérelmeit, s hogy ezekről, mint lelkiismeretes krónikás, pontosan, a tényeknek mindig megfelelően tájékoztassa a Délvidék és az ország közvéleményét. A jogos kívánások teljesítését előmozdítani, az igazolt panaszok orvoslását elősegíteni, az elégedetlenkedőket megnyugtanni, a kételkedőket meggyőzni, a csüggedőket buzdítani, a hangoskodókat leinteni, a türelmetlenkedőket lecsillapítani, a zavart keltőket és gyűlölködőket leszerelni, az idegenkedőket a közös haza, a közös odaadó szolgálatára megnyerni, az esetleges hatalmi tulkapásokat számontartani és ostorozni s ezek veszélyes következményeire a közvélemény és a hatóságok figyelmét felhívni minden erővel egy igazi közszellem kialakításán munkálkodni a megbékülés és kiengesztelődés ígéinek szüntelen hirdetésével, az egymásrataltságra és a sorsközösségre szabta állampolgári kötelességek fenntartás nélküli becsületes teljesítését követelni, mindenkéféllött pedig a magyarságnak temérdek véraldozattal megszenvelt ezeréves jogát a Délvidék istenáldot-

ta földjéhez szóval, írásban — és ha kell — tettel is megvédeni: ime nagy vonásokban ez a feladat vár a délvidéki írónak, különösen most, ezekben a válságos és vészterhes időkben.

A történetíró is megtalálhatja itt a maga különleges feladatkörét, csak folytatnia kell a Thimek, Iványiak és Dudások rendkívül értékes munkáját s a többi közt a levéltárak elsárgult és porlepte irataiból összegyűjtött adatok alapján tudományos felkészültséggel megírni a délvidéki települések és telepítések, valamint a Trianon utáni 22 és fél év délvidéki vonatkozású történetét is. Ugy tudom, hogy egy ilyen, a volt jugoszláviai magyar kisebbség történetét tárgyaló munka megírásával Csuka János jeles kollegánk már régebben foglalkozik is.

A gazdasági szakíró és statisztikus egyik fontos témája pl. annak a felkutatása és adatszerű megállapítása lehetne hogy milyen volt a Délvidéken a földbirtokok megoszlása nemzetiségek szerint Trianon előtt, aztán a jugoszláv uralom alatt és milyen most, amióta ez a terület visszatért az anyaországhoz. Egy kisebbségi német szakíró néhány év előtti megállapítása szerint az u. n. Vajdaság területén a megművelt föld 31.16%-a a szerbeké, 33.5%-a a németeké volt és csak 24.6%-a a magyaroké. Itt aztán bekapcsolódhatik a szociológus és statisztikus is annak a felkutatására, hogy milyen most, a visszacsatolás és több jóvátételi intézkedés után az u. n. nincstelenség — nemzetiségek szerinti számaránya itt a Délvidéken és milyen ezeknek a jelenlegi sorsa munkaalkalom, megélhetés, lakáviszonyok és egészségügy szempontjából.

Rendkívül érdekes és felette tanulságos lenne továbbá ezeknek a feltárt adatoknak az összehasonlítása pl. Szávics Milorád, a jugoszláv kereskedelmi minisztérium volt osztályfőnökének adataival, aki »Naša industrija, zanatlija, trgovina i poljoprivreda« című 1932-ben megjelent könyvében 120.000-re becsülte a nincstelen mezőgazdasági munkások számát a Dunabánság területén, akiknek $\frac{1}{3}$ -ed része, vagyis 90.000 magyar nemzetiségű volt. Ezzel szemben a volt vajdasági munkáskamara egy 1929 február havában összeállított és az illetékes minisztériumokhoz felterjesztett beadványában csupán az u. n. Vajdaság területén 150.000-re tette a földművelésből élő, de saját földdel nem bíró munkások számát, akiknek tulnyomó

része e jelentés szerint is magyar nemzetiségű volt. Mennyi alkalom kínálkozik itt is az elmaradhatatlan és az osztó igazság jegyében eszközlendő kiegyenlítésre és jóvátételre.

A délvideki írónak a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos lemnaióiról még sok egyebet is lehetne mondani, ha ehhez több idő állna rendelkezésemre. Ezuttal a fentiekhez még csak azt fűzöm hozzá, hogy itt még a nyelvésznek is akadhat hálás témája, amint ezt Bogner József dr. képviselő és kedves kartársunk «A szerb uralom hatása a délvideki magyarok nyelvére» című igen érdekes munkája is mutatja. De abból is, amit elmondandónak véltem, meg lehet állapítani, hogy a délvideki írókra sokféle teendő hárul, ha hivatásuknak ezen a lakosság népi összetétele, szempontjából valóságos mozaikszerű területen igazán meg akarnak felelni. És megállapítható az is, hogy a nemzetiségi kérdés nemcsak politikum — ami voltaképpen kívül esik az író munkakörén —, hanem egyszersmind komoly munkával járó igen fontos kulturális, gazdasági, szociális és egyéb probléma is. S ha előadásomban ehnek a ránk nézve különösen jelentős kérdésnek főleg szerb vonatkozásait domborítottam ki, úgy ennek az a magyarázata, hogy ezen a területen a kérdés súlypontja a szerb nemzetiségen van. Hogy miért, azt nem szükséges bővebben fejtegetni, mert az 1848–49-iki és az 1918. november 25-iki események óta azt mindannyian nagyon is jól tudjuk. A magunk munka- és hatáskörében ezért fokozott buzgósággal azon kell munkálkodnunk, hogy a hazai szerb nemzetiség vezető rétegeivel, a szerb értelmiséggel, de magával a néppel is különösen kulturális téren mennél szorosabb kapcsolatokat létesítsünk Kossuth Lajos, Széchenyi István, Deák Ferenc és Eötvös József hagyományainak, valamint Bethlen István és Klebelsberg Kunó, legújabbán pedig Kállay Miklós miniszterelnök a nemzetiségi kérdés megoldásáról vallott felfogásának szellemében. Hogy mi ennek a szellemnek a lényege, azt a többi közt Deák Ferencnek 1868-ban elmondott egyik beszéde mutatta meg ország-világnak, amikor egy képviselőházi vita során kijelentette, hogy a Nemzeti Színháznak nyújtandó államsegélyt csak abban az esetben szavazhatná meg, ha egyuttal az újvidéki Szerb Nemzeti Színháznak is megfelelő államsegélyt juttatnak. Azt hiszem, nem tulzok, ha azt állítom, hogy ez az állásfoglalás világvi-

szonylatban is egyedülálló példája az osztó igazság és jogegyenlőségi elv nagylelkű gyakorlati alkalmazásának.

A részünkről várható teljesítési készségnek az előfeltétele azonban az, hogy a kifelé kandikálásnak egyszersmindenkorra vége szakadjon s hogy ezen a területen is a nemzetiségek minden tekintetben és minden körülmények közt hűséges és megbízható polgárai legyenek a közös magyar hazának.

A magyar kormánynak nemzetiségi politikájában — amint ezt Balla Pál miniszterelnökségi osztályfőnök legutóbb a Matica Srpska augusztus 17-i ülésén kifejtette — az az állásponja, hogy a hazai nemzetiségi polgároknak joguk van nyelvük, népi kulturájuk szabad műveléséhez és fejlesztéséhez, joguk van ahhoz, hogy sajátos népi művelésüket akadálytalanul kiélessék, ha ők viszont állampolgári kötelességeiket hiven teljesítik. Ezt a kettőséget Pataky Tibor miniszterelnökségi államtitkár több előadásában azzal a tömör formulával fejezte ki: »Suum cuique«. Én ezt az Ulpianustól származó igelvet teljes szövegére egészítem ki, utmutatásul és mintegy ételszabályul mindannyiunk számára: »Honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere«; becsületesen élni, senkit meg nem sérteni és mindenkinek megadni azt, ami őt megilleti.

Mi a nemzetiségeknek mindig igyekeztünk megadni azt, ami jog és igazság szerint nekik jár, és sohasem voltunk iránnyukban szűkkeblűek, annyira nem, hogy bizvást elmondhatjuk Petőfivel:

»Megosztottuk ti véletek hiven,

Ha a szerencse nekünk iót adott,
S felét átvettük mindig a tehernek,
Mit vállatokra a balsors rakott!«

INDULÓBAN

Irta: Cziráky Imre

Holmi városifajta ember, aki soha nem járja az erdőt, aki a fát csak felaprítva ismeri, talán soha nem gondol arra, hogy a fa is él, akár az ember. Biztosan bele se gondolt abba, hogy lám-e, a kis bölcső is fából van, a pihentető nyoszolya is, de még a koporsó is! Az ilyen ember el sem képzelheti, mitől van az, hogy némelyik öreg fa, amelyik emberemlékezet óta állja a vihárt, hatalmas törzsével szinte időlen időken őta uralkodik a többi fa, az erdő felett, egyszerre csak egy amolyan gyengébb, szinte hétköznapi számba menő, figyelemre sem érdemes, kis fürgeteg nyomására megroppan, Lenn, a tövénél. Aztán elvágódik szépen, de olyan szépen, hogy alig törődik meg a koronája. Mint ha úgy akarná, hogy estében is szép, tetszetős maradjon. Csak a fa tudta, érezte, hogy legbelül rágja, emészti valami, ha kívülről nem is látszik a bai, ha nem is tudta kivüle más, lefeljebb a fa nyakában lakozó harkály-család.

A fa is él, akár az ember. Meg az ember sorsa is sokszor olyan, akár a fái. A falu is csak olyan, mint egy kisebbfajta erdő, az emberek benne a fák. Ki kisebb, ki nagyobb.

Bajusz Márton volt a falu legnagyobb fája. Talán a legöregebb is. Hat családja volt, nem is számítva a hozzászámítandó unokákat és a számításba szinte alig jövő dédunokákat. Igen megsaporodott a Bajusz-nemzetség! Akár a vagyon. Őmaga négy lánccap földet kapott. Roza néni két láncot hozott. Így hát hat láncsal kezdtek. Hatszor hattal fejezték be. Most már évek óta nem töri magát a szerzéssel Bajusz Márton. Most már csak »élvezeti« magát, amióta arányosan szétadta a földet. Nem írásbelileg! Ments Isten! Csak úgy, apai hatalmi szóval. Mert a »telekben« minden parcellácska Bajusz Mártont és nejét, szül. Kis Rozáliát vallja gazdájának. Van már ötvenöt esztendeie is annak, hogy az első kis féllánccocskára hozzáragasztódott a jussához: az öröklött hat lánchoz. Akkor született az első gyerek is: a Fercsi.

Eddig csak egymást ajnározta Marci és Rozika. Evmásnak kedveskedtek és a jussnak! Evmásnak csak úgy szemérmesen, ha más nem látta. Így szokta a

rendes magyar paraszt. A földnek azonban kérkedő nyíltsággal, látástól vakulásig való verejtekezéssel, a magyar paraszt ősi, földéhes szerelmével. Meg is lett mindennek a maga gyümölcse: elsőbbet a Fercsike, aztán meg az első féllánc.

Aztán, hogy jött a második gyerek: az újabb, a kisebb, azt ajnározták a Fercsi helyett. Épp úgy, mint az ujonnan vett egyláncot. Így szaporodott az család is, a gazdaság is, kivált, amikor már Ferenc lett a Fercsiből, meg a többi kicsikéből és segítettek fiaztatni az apródonkint szaporodó vagyonkát.

De sok munka, de sok veríték, mire hatból hatszor hat lesz! Elnyüvi az embert. Megvénti! Apró kis nyavalyákat oltogat a véérébe, csontiába, mellébe, kemény ráncokat vés az arcába. Van, aki nem is bírja. Van, aki dolgvégezetlen leroskad Vagy az ágyba, vagy a koporsóba. Ki milyen törvényű.

Bajusz Márton nagytörvényű volt. Önmagával és családjával szemben is. Addig meg sem állt a munkával, míg a szerzésből minden gyerekének nem jutott anynyi, mint amennyivel ő kezdte! Hatszor hat!

Nem marad az ilyesmi megbosszulatlanul. Szurta a mellét már régen, kivált az őszi ködök idején, de fel se vette. Amikor aztán szelnek eresztették a legkisebb gyereket is, abbahagyta a munkát a két öreg. Csak a gyerekek dolgoztak már a nekik kiosztott földeken. Ők meg hagyták magukat »élvezetelni«.

Olyan szép idők voltak ezek, akár ősszel a vénasszonvok nyara. Ujra csak egymást ajnározták, mint valamikor. Kettesben templomoztak, kettesben üldögéltek a ház előtt és úgy beszélgetve nézték a többi törtetőt. Tempósan, öregesen, öntudatos méltósággal. Sokat beszélgettek. Arról, ami volt. Néha arról is, ami van. Teszem azt arról a szurásról, ami az ember mellét kinozza minden évvel erősebben. Pedig nem mutatja! Bele se görnyed a bajába. Nem tud arról a csendes pusztulásról senki, csak Roza néni, aki fültanuja, szemtanuja a hosszas, éjszakai fulladásoknak, köhögéseknek.

Aztán a csendes, álmatlan éjszakákon sok szó esett arról is, ami lesz! Ami

jön. A halálról. Nem ijedezve, rettegően, hanem a fűt, fát, állatot tanulmányozgató, a természet tenyeréből élő öreg magyar paraszток hideg, kemény bölcsességével.

— Aki gyűtt, az mén is... — szokták mondogatni egymásnak.

— A Fercsi most van az ötvenkilencedikbe, ugye, anyjukom?

— Szentmihálykó tóti! — erősítette meg Roza néni.

— Akkó mink most tótiük a hatvanadikat, hogy egybevagyunk!

— Ugy vélem én is apjukom.

— Akkó... mán lassan mehetnének is...!

Kis csend után az asszony ráhagyta.

— Aki gyűn, az mén is, apjukom!

— Alighanem én mék elsőbbet...

— Elég baj az nekem!

— No, majd gyűssz aztán kiszártatva te is!

— Hát mán akkó nem is igen lesz maradásom!

No, így beszélgettek estédenkint. Hogy aztán bele ne veszeítsék nagyon magukat a halál gondolatába, vagy talán, hogy ebbéli megnyugvásuknak mélyebb értelmet adjanak, egy kis hallgatás után ilyenkor meg-megcsörrent Márton bácsi kezefején az olvasó és csendes morgással belekezdett. Roza néni folytatta, ahogy kellett s amikor pária a köhögés miatt már nehezen tudta mondani, hát átvette az előimádkozó szerepét is.

Másik este ugyanez a téma bukik elő, csak más formában. Hogy majd ki, milyen ruhát vesz fel a nagy utra? Milven legyen majd a koporsó? Kinek a vágyása szerint. Hogy tudja majd, aki életben marad!

Aki nem próbálkozott ilvesfélével, el sem tudja képzelni, milyen bőséges beszédetéma az elmúlás! Mi mindent lehet arról beszélni két okos öregnek, akik tudják, hogy indulóban vannak! Azonban ijedelem nélkül, bölcsen, okosan beszélgetni erről csak a természet tenyerében születő, abban élő s az elmúláskor az Isten tenyerébe simuló magyar paraszток lelki békességével.

Igy multak az esztendőök. Egymást váltogatta a nyár, meg a tél.

Ugy ősz felé, hogy ködösebb lett az idő. Marci bácsit mintha sűrűbben fojtogatta volna a köhögés. Mindig nagyobb és nagyobb rész jutott Roza néniének az olvasóból. Az elalvás előtti beszélgetések régi témakörében mind több és több uta-

sítás esett Marci bácsi beszédcébe a »hallomás« esetére.

Már jól benniártak a novemberben, amikor egy este az öreg így szólt:

— Hallod-e, hékám, avvá' vagyok, hogy hónap megvehedd az új kalendáriumot!

— Megvehetem, apjukom.

— Olyat, akibe van szép tiszta papír is, mer... mer hogy irni akarok bele. A hallomási rendelkezést! (Ahogy megbeszétük. Ahogy megállapodtunk.

Az öregasszony szíve nagyot dobbant, de fegyelemhez, hallgatáshoz szoktatott szája csak annyit felelt rá.

— Majd akkó hát olvant veszek. Ahogy kee mondja.

Meg is vették a kalendáriumot és másnap a déli harangszó után Márton bácsi feltette a szemüveget, kezébe vette a meghegyezett sárga plaiabaszt és a könyv hátulján lévő, szépen megvonalazott tiszta lapra nagy megfontoltsággal irni kezdett.

Roza néni a világot sem háborgatta volna. Ugy tett, mintha észre se vette volna, hogy mibe kezd az ő ura, de amikor kifordult a könyvébe, csak előntötte szemét a könny. Ő tudta már, hogy halálba készül az ember! Ezt is megbeszéltek már régen. A kalendáriumvásárlást. Abba íródik az utolsó parancsolat a családnak.

Be se mert menni. Csak kívülről hallgatózva eszmélt rá úra, hogy mennyivel nehezebb a köhögése az urának, mint azelőtt! Csendben tett, vett. Szótlan engedelmességhez szoktatott gondolatai visszaröppentek hatvan év távlatába. Észre sem vette, amikor egy-egy kövérre hízott könnycsendő belehullott a mosogatóvizbe. Amikor belegondolt abba, hogy ma holnap özvegy Bajusz Mártonné lesz a neve, beleremegett. Odabenn reccsent a szék. Ijedten törölte kötője sarkába a könnyét. Aztán csendben nekilátott a törülgetésnek.

Azért az esti beszélgetés nem sokban különbözött a többitől, ha ugyan figyelmbe nem vesszük azt, hogy az öreg már az olvasó első tizedénél elfulladt. Kevéselte a levegőt. Tüzes is volt. Roza néni előmerészkedett a kérdéssel.

— Apjukom, tán nem ártana, ha kihinánk a doktort?

— Nekem gondótd, hékám? Minek? Nem a betegség itt a bai!

— Hanem?

— A nyócvanhat esztendő, anyjukom!

— No, de azé csak köllene valamit!...
-- rebegete Roza néni.

— Hát köll is, nem mondom — morogta vissza az öreg. — De majd ha virrad már! Ne botromskodjunk éjszaka idején. Tudom én azt, hogy meg köll adni a módját. Hát majd elsőbbet kivün a pap. A komasszony, a Treszka vezesse. Majd reggel! Nyughass addig!

Nem mondhatta tovább, mert erős köhögési roham vett erőt rajta. Hogy elcsendesedett, az asszony megkérdezte:

— Hát oszt beleirt kee mindent?

— Bele.

— Mer mondom, hogy ne legyen keverődés.

— Nem lesz, ne féli! Mindent beleirtam, ahogy megállapodtunk. Majd temetés után Ferenc olvassa föl minnváának! De most már te is alhatná tán anyjukom, mer reggelre alighanem sok dolgod lesz...!

Elcsendesedtek. Egyik sem aludt pedig. Egész hajnalig. A halódó öreg, amennyire csak engedte fogyó ereje, visszafojtotta köhögését, nyögését, pedig alig kapott levegőt. Roza néni sem szepegett, de befelé csak úgy hullt a könnyre. A hajnali harangszóra merte csak felemelni a fejét. Hogy embere is megmozdult, elkezdett az Urangyalába. Márton bácsi erőlködött, hogy vele mondja. Hogy elvégezték, feltápáskodott az öreg.

— Hát elsőbbet is majd én készülök föl, hékám! Kiszijj elő mindent!

Roza néni az első pillanatban úgy nézett rá, mint aki nem érti.

A nyoszolya szélén lihegő öreg türelmetlen mozdulattal intett neki.

— No, csak elő a tiszta ruhává, az ünneplős lajbivá...! Kapcát, csizmát! Főkiszülök! — Aztán magvarázólag hozzátette — Mán csak inkább te kiszijj föl, mint valami más halottmosó vinasszony! Engem ugyan ne lásson gvámótalannak még halálomba se senki!

A nehéz csizmákat már nem tudta megemelni lábával. Úgy emelte a csizmás lábakat az asszony a tisztára vetett ágyra.

— Most hihatod a komasszonyt!

A nagy szenzációra elősiető komasszony nem is mert csodálkozni, hogy nagyhatu komája így, teljes felszereléssel, indulásra készen várja a halált. Tudta, hogy mindig nagytörvényű ember volt s így a csendes dicsértesség után alig merte elrebegni az ilyenkor szokásos kérdést

— No, hogy van kend koma?

— Megvagyok komasszony. Lassan. Indulóban...

Aztán végignézett a két ijedt és parancsolatot váró asszonyon. Kissé fátyolos hangon, de teljes határozottsággal osztotta ki nekik a parancsolatokat.

— Hé kám — mondta a páriának — te most igényest a Rozinkhó mész. Megmondom, hogy mámma alighanem menendő vagyok. Ő szólna a Fercsinek meg a többinek is. Te meg iparkodj vissza. A Rozi is gyűjön, hogy idejibe begyuriátok a pogácsát is, ahogy megbeszéztük. Eleget süss, nehogy szó érien aztán!

Hogy a köhögési roham elfogta, kis szünetet tartott, aztán a komasszony felé fordulva folytatta

— Te meg Treszkánk úgy intézd, hogy a kismise végire ott legyél a templomba! Oszd az öregpapot vezesd ki, ne a káplányt! A harangzóznak meg kiadod, hogy amikó a pap a szentsíggel kifordul a templomajtón, abba a minutába csendítse meg a lélekváltást. De rendesen huzza! Szépen kettőztesse, mint a régi öregeknek. Az anyjukom majd megszógal neki érte. Aztán gyűhet a doktor is, ha a pap elment.

Roza néni már javában gyurta a pogácsát, amikor megcsendült a lélekváltás kisharangja. Hangja úgy imbolygott a falu felett, mint az ijedt gyereksírás. Az kíváncsi meghökkenéssel állt meg itt is, ott is, úgy hallgatták a harangocska zokogását, amint belecsilingelte a fülekbe: ...Is-te-nem... Is-te-nem...! Mert azt csilingeli ilyenkor a harang. A haldokló helyett.

Márton bácsi is meghallotta a harangszót. Csendesen keresztet vetett és nyugodt biztossággal mondta ki ő is: Istenem...!

Roza néni szegény, majd elejtette a szakajtót, hogy a csilingelő harangszót meghallotta. Befutott a szobába. A szó elakadt ziháló, ijedt, öreg mellében.

Az emberke szólt hozzá nyugodt komolysággal

— Hallod, anyjukom? Nekem szól. Hát most már te is kiszüli föl, hozd be az asztára a sőt meg a kinyétkét, ahogy ilyenkor szokták. Tedd ide a köröszöt meg a gyertyát is.

Megjött a pap. Az öreg szépen, meggyönt, megáldozott, annak rendje és módja szerint. A pap a doktor után érdeklődött. Megmondták, hogy jön az is. Aztán el is beszélgettek egy kicsit. A végén meg-

csókoltatta Márton bácsival a keresztet, kezelték s bátorításul a bucsuzáskor elmesélte, hogy az öreg Fekete is épp így volt, de már jobban van.

Hogy a pap elment, szállingózni kezdtek a rokonok.

Bajusz Márton pedig ott feküdt a halotti ágyon, ünneplő feketében, csoszmasztól és ha nem is igen beszélt, számon tartotta mégis, ki jött be.

Ahányan csak jöttek, megkérdezték

— Hát hogy van kee?

Az öreg szótlán bólintott csak, ami arra jött ki, hogy — láthatod, lassan mint aki indulóban van.

A gyengébb szívű asszonynépség ilyenkor nem állhatta ki sirás nélkül. De, mert sirni odabe mégsem lehetett, hát kifordultak ilyenkor a konyhába, hogy résztvevő könnyekkel szaporítsák Roza néni könnyeit. Aki emberféle volt, az bennmaradt és leült a lócára. Csendesen beszélgettek, hallgatták az öreg hörgő lélekezését.

Delet harangoztak már, mire a doktor megjött.

A konyhában a frissen sült pogácsa illata csiklandozta az orrát. Benn a pogácsasütéstől melege fűtött kemencéjű szobában már vagy hatan voltak. Hogy a doktor megjött, kiszállingóztak, csak Ferenc, a legöregebb fiu maradt benn.

A doktor a beteg feje fölé hajolt és feladta a szokásos kérdést

— Hát mi baj, hol fáj, Marci bácsi?

Az öreg elmosolyodott

— Mi a baj? A nyolcvanhat esztendő! Oszt odafönt aszontak, elég vót mán neked, öreg Bajusz Márton ennyi is!... Én meg belealapszok. Bajos ott mán tenni valamit!

— Na majd azért csak megpróbálunk valamit szólt közbe a doktor —... de mi a csodának öltözött így fel? Fázik?

Az öreg fölünyes nyugalommal nézett a doktorra és magyarázólag nyögte

— Azé. ., mert bajos ötöztetni a hótetemet, ha mán kihül...! Azé...! Hogy velem ne bajlódjonak!

A doktor meghökkenst s a türelmetlen meleg miatt kigombolta a kabátját.

— Aztán ez a hőség! Az Isten szerelmére, hát miért tüzelnek ilyen irgalmatlanul?

Marci bácsin köhögési roham vett erőt, így hát Ferenc fia magyarázkodott helyette

— Hát édesanyám kiszül a torra, süti a pogácsát!

A doktor pár pillanatig nézte a lihegő embert, majd ezt mótvogetta

— Hát mindegy... majd valami ol-tással beadunk mégis, hogy könnyebb legyen.

Marci bácsi felhördült

— Nekem?! Ne fárisza magát, doktor ur! Mindegy az mán! Megvótam én ótás nekü nyócvanhat esztendeig, most is megleszek!

A doktor visszafordult

— Ez csak könnyíteni fog! Vagy talán fél...?

Bajusz Márton hirtelen olyan mozdulatot tett, mint aki fel akar ülni.

— Hogy én... félek? — kérdezte. — A haláltól?!... Élni se félttem! Ferenc, segítsd le rumal a lajbit! Maga meg ótson!

Ferenc fia készséges óvatossággal szabadtotta ki a nehéz posztókabátból az öreg egyik karját. A doktor valami kámforos iniekcziót adott és intett Ferencnek, hogy hagyja úgy a kabátot az esetleges későbbi óltásokra való tekintettel.

A visszahanyatló öreg zihálva dörögte

— Nem félek én... csak az Uristen-tül... de ammeg irgalmas...

Még a doktor össze se csomagolhatta műszereit, amikor Bajusz Márton szinte erőltetett hetykeséggel odaszólt a fiának

— Ferenc, küdd be anvád!

Roza néni sietve jelentkezett.

— Hát hékám, fizesd ki a doktor urat, aztán meg, ha kisüt a pogácsa, behozhatsz nekem is kettőt!

Még kezét is fogott a doktorral, hogy az elbucsuzott. A kis tánvéron behozott pogácsákat odarakatta a feje mellé a székre, aztán kiparancsolta a családot, hogy ebédeljenek. Aztán lázas, reszkető kezével a szájához erőltette az egyik pogácsát. Hogy beleharapott, balkezét, melyre az olvasó volt rátekerve, az álla alá tartotta, hogy a morzsa el ne hullion. Úgy illós az.

Roza néni benn maradt és reménykedő gondoskodással mosolygott rá a könnyeinek keresztül s ott topogott az ágy mellett.

— Izlik, apjukom? — kérdezte szorongva.

— Izlik — bólintott rá a pária. — Köszönöm is Rozám...! Ezt is... meg... —

s itt szabadon maradt kezével megsimogatta az asszony eres, ráncos kezefejét — meg... mind, amit sütötté... dőgöztá... nekem... meg a gyerekeknek hitvan esztendőn átal... De eriggy... oszt egvetek. Majd én én is elszusztatolok addig...

Roza néni szemét előntötte a könny. A símogatótól... a köszönő szavaktól. A szíve elszorult és hatvan év minden szeretetét összesűrítve, ügyetlensuta mozdulattal hajolt le, hogy megsókolia párja vereitékező homlokát és a belseiét szagató fájdalom csak egy reszkető szót ejtett a szájára:

— Mar...ci...!

Az öreg nem válaszolt. Lehunyta a szemét, mintha pihenni akarna.

Egyedül maradt. Elcsendesedett.

Még egy negyedóra sem telt el, a gyerekek még ettek, de Roza nénit a szorongás mégis behajtotta. A gyerekek csak a nagy sívalkodásra szaladtak be utána.

Már késő volt. Bajusz Márton már elindult.

Ott feküdt a nyoszolyán kinyújtózva, méltóságteljesen, fehér bajsza alatt a haláltól sem félő magyar paraszt bölcs mósolyával.

Az ünneplős lajbiból kiszabadított keze görcsösen fogta az olvasót. A nehéz posztókabát mintha panyókára vetve kérekedett volna a Halállal. Mintha csak holmi kis vasárnapi sétára indulna, csak a szomszéd sarokig...

Kifordított tenverü balkezeében pedig ott aludt csendes nyugalommal az utolsó pogácsa három kis morzsaszeme.

Hajnali erkély

Fülemben egy kis dallam zümmögött.
Az éj, a csókod oldta idegemben.
Erkélyeden a friss lüggöny mögött
hojad a széke szélre idelebben.

Idomaid szemembe égetem:
a meil linom ive a lombok tömbién,
mi lent a téren zöld szegély-selyem,
mereng, mint vágtyól előzmény.

Mert mintha lángok gyulltak volna ki
a bőr alatt a villanyos alakra —
ki tudta volna titkát bontani?
Sem éj, sem én, se szesz, se vén
[Szabadka!

mi ásitozva ébredt odalent.
A paplanát, a ködöset és párást,
serény sugárraj oszlatá, s a csend
cserepeit töré a csámpás csárdást.

a lákkal járó hajnali zsviáj.
Egy-két torony nyul nyulánk, rőt
[gyönyörben
a tiszta égre galambjaival,
sharangja hangfüzére lengő gyöngyszem.

Feszülnek kint a kaszák és karok.
cséplők, dobok dongnak a város táján,
zuhog az arany bőség és a sok
csűr és padlás kitérül most paráznán.

Szemem lehunyom: a dus, televény
síkok hátán, mint busa, vad bivalyhad,
feszülnek egymás ellen feketén
a kapzsi, nyers erők. Halált izzadnak.

Csontok csapódnak és a szusz kihagy,
a verseny áll, a szem, az ér haránt vég
és pattanásig izznak az inak: —
ki, ki hasítja a nagyobb barázdát?!

Aránytalan, konok egy küzdelem.
Hol áll meg? s állod-é, te rongyos népem?
A holnapod tün tarackot terem
s koldus-tarisznya vár az ősi végen.

— Zuhanj a mélybe, erkély, hajnali!
Zuhanj vele, selyembe göngyölt tündér!
és kapi magaddal az éj száqlin,
hogy más virrasszon tétlen végzetünknel

De mégse, mégse szakadi most alá,
erkély, te részeg, végzetes kijátó!
Lehetsz te még, előzve a halált,
oly fénybe szökkenő jövőbe látó,

hogy vigaszom leszel a füstbement
szerelmes hajnal minden bánatáért,
s a könnyek árnyékából fölemelt
fejem belengi fényed, bus halánték!
Szabadka, 1943 nyarán.

DUDÁS KÁLMÁN

REGIONALIZMUS

Irta: Draskóczy Ede

A magyar embernek megvan a maga külön logikája. Az anyanyelvvél szívódik belénk, észrevétlenül és öntudatlanul. Megnyilatkozásainknak ezért külön rendtartása és sortartása van, megformázva a legdrágább anyagban a nyelvben. A magyar logika azt jelenti, hogy miképpen jár az esze a magyar embernek. Nem a magyarnak, hanem a magyar embernek. Ha más nációkról beszélünk, azt mondjuk: német, francia, angol, olasz, finn, de ha beszéd közben a magyart említjük, azt mondjuk róla: magyar ember. Ezzel nem azt akarjuk kifejezni, hogy a másfajta ember nem ember. Hanem azt, hogy mi a magyarságunkban is mindig emberek vagyunk. Lehetünk százszor és ezerszer, sokszorozva és hatványozottan, megfűszerezve és töményen, büszkén, vagy elragadtatással magyarok, de azt sohasem hibázzuk el, hogy mindig emberek maradunk. Ebben a kifejezésben az elhivatottság önérzete formálódik meg. De ez a hivatás nem új, és nyelvbéli nyoma is évszázadokra vagy inkább talán évezredekre visszanyulik. Mi az ezredévek során már másodsor nevezük el magunkat magyar embernek. Az ősi »mogyeri« névben az »eri« szó meqintcsak embert jelent. Mikor azután elfelejtettük, hogy a magyar névben egyszer már benne van ember voltunk, a magyar észjárás szerint megintcsak nevünk mellé kellett tennünk lényegünk kifejezőjét. Így azután mi magyarok kétszeresen is embernek valljuk magunkat.

Ez a mi emberségünk, ha arról az oldalról nézzük, miként lehet magunkat az életbe átpalántálni: életforma. — ha pedig arról az oldaláról nézzük, milyen rendeltetéssel állított Isten bennünket erre a helyre: hivatás, hit, szinvallás. De belső lényege szerint: az örök magyar lélek. A magyar személyiségnek gazdagsága. Beláthatatlanul messziről ránszállott örökség. Kettős díszes palástként folyosodik reánk. Méltóságteljesen és tempósan mozgunk benne. Nem enged elhamar-

kodott mozdulatot, tulságosan sietős lépéseket. Szavunk és tettünk is hozzá igazodik. A belső lényeg és a külső megnyilatkozás összefonódik. S ebben az el nem választható fel nem bontható egységben vagyunk azok, akik épen vagyunk: magyar emberek. Örökségünk birtokában önérzetek is vagyunk. Nemcsak másokkal, de egymás között is. Ősi törvényünk és örökségünk mindnyájunkat egyformán megillet. Úgy látszik: az ilyen fajtának nem is lehet tömegben haladni. Emberséggel két oldalról megtámogatott személyiségünk büszkén és magában szeret állani.

A magyar ember bünei közé sorozzák tehát azt is, hogy nem szervezhető. Nehezen melegsik idegen fejekből pattant gondolatok tüzenél, és hümmögő bizalmatlansággal tekint a máglyarakóra, aki több fényt és több melegséget ígér, ha tüzeit körülállják. Nem szívesen sorakozik fel, nem szívesen verődik tömegbe, mintha ennek kötöttebb mozgását sem vállalná hámoz nem szokott háta. Biztonságosabb az érzése, ha kívül van a szorító erejű kapcsolatokon és érintetlenebb a szabadsága, ha a maga feje után tehet-vehet. Vasárnap délelőtt a templom körül, a piacon, a községháza előtt a vasárnapi ruha tiszta komolyságában, vagy az ünnepi fekete egyszerű díszében bő áradással gyülik össze belső szabályának kénytelensége szerint és a szertartás kikerülhetetlenségének érzésével. De négyes sorokba állítani, felvonnatni, erejét neki idegen formákon keresztül megmutatni. — mintha nem az ő izlése szerint való lenne. Ilyet szívesen elnéz, megtekint, elszemlél, de csak inkább a járda szélééről.

Ezért a magyar ember bünei közé sorozzák, hogy tulságosan magának való. Magánakvaltságában nehezen összeálló közeg. Nehezen lehet duzzasztani és zsilipelni, mesterségesen sodró erejüvé zudítani, még ha ez a zudító erő a saját malmára hajtaná is a vizet. Sokkal inkább duzzadó, millió csöppjéből áradattá duzzadó égi áldás, villámlással és mennydör-

géssel megkönyebülő feszültség, sokkal inkább kikerülhetetlen cselekvés, mint mesterségesen sürített erők szándékos kirobbantása. Mérnökileg szabályozott csatornái akár örökké is szárazan állanak. Egy csöpp viznek sem jut eszébe, hogy a csatornák kedve szerint közlekedjék. Úgy látszik: van valami különös törvénye, maga-magának való hajszálcsovessége, amelyen keresztül helyreáll és érvényesül belső lényege. Kell, hogy legyen valami ki nem mutatott, be nem bizonyított, lehet, hogy már elfelejtett belső hálózata és keringése, amelyen minden idegen kapavágás egy ősi rendszer szabályosságát bontja meg.

Hiszen a magyarságnak értenie kellett a szervezéshez. Csak ő tudott megmaradni a világnak ebben a kis fészékben, ahol századokon keresztül minden birodalom csak feloszlásra és pusztulásra volt ítélve. Mégis csak élnie kell valahol a magyar szervezési tudomány mélyeséges titkának, ha még nem is a nemzet tudatában, de a nép tudatalisai lelkében.

Mégis szörjék ránk mások és szörjük magunk-magunkra a vádat, hogy hámot, féket, zablát nem tűrő szervezhetlen tömeg vagyunk. Csakhogy bennünket leginkább nyugatról akartak megszervezni. Idegen szellemben, idegen észjárással, idegen elgondolással. Ebben az elgondolásban mindig ott volt a kikényszerítő hatalom és ott volt az ázsiai magyarság pacifikálásának balga és együgyű gondolata. És mindig az tűnt ki, hogy megszervezhetetlenek vagyunk.

A magyar nép jogász nép, mindig tudott a maga jogával élni. De kettős emberségében mindig úgy élt a maga jogával, hogy az idegeneknek nem jogokat, hanem kiváltságokat adott. De a nyugati szervezéssel szemben csak jussát és emberségét látta veszélyeztetve, s ezért legfeljebb ellentállásában vált szervezéssé. Az idegen észjárás szerinti rendcsinálás és szervezés nem élesztett, hanem elfojtott. S az élet, a magyarul elgondolt és egyedül élhető élet hirtelen lobbánással válaszolt a fojtogató levegőtleniségre és úgy égetett, ahogy tudott. A magyar ember úgy érezte, hogy az idegen szervezés nem

európai államok közé sorozta, hanem utáza az életet adja, hanem az életét veszi. Mikor pedig az életeréről volt szó: a magyar magyar akart maradni, személyiségét az élet jogán meg kellett óvnia, tehát kikerülhetetlenül individualitásává kellett merevednie. A magyar embert tehát nemcsak azért nem lehet megszervezni, mert individualista, hanem azért individualista, hogy ne is lehessen megszervezni. A magyarban az önvédelem individualizmusa: a maga szabad és független, de másképpen el sem képzelhető életének ősi parancsa, az idegen észjárás még idegenebb megszervezési hajlamával szemben: az örök ellenállás.

Igen, de ott van a szörnyü ellentmondás, hogy a magyarságnak nagyon sokszor kellett hirtelenében, haladéktalanul, halaszthatatlanul és türelmetlen habzsolással európaivá lennie, az európaiságot magára öltenie és átvennie, hogy megmaradhasson és élhessen hivatásul kielölt örökös birtokán. Nemcsak Szent István idején volt ez így, aki Magyarországot az na egészen a mai napig még jó néhányszor történetünk folyamán. Vért, üldözött és szaggatott a sors, de mikor néha megpihentünk és észrevettük, hogy hol elmaradtunk békében megörzött népek mögött, akkor türelmetlen vágtaival hajráztunk a fölünk eliramodott európai kultúra után. Akkor aztán minden jó volt, ami európai volt. Minden ami onnan eredt: lélekbenyuló, elmemozdító, pénzzel biztató, gazdaságot ígérő, polgárisult, pallérozott, finom előkelő, választékos, korszerű és divatos volt, minél sürgősebben fel kellett ölteni, hogy az elmaradottság és bárdolatlanság gyanuját eltereljük magunkról.

Ezt a türelmetlen hajrát felső osztályaink tagjai vezették, akikre legfájdalmasabban nehezedett rá az életéért küzködő magyarság és a javaikkal dus életet élő nyugatiak közötti kirívó különbség. Európa elejét kellett beérni, vagy ha lehetett megelőzni, s ezért már lépésben nem lehetett haladni. Ez a szervezés is megkerülte a szerves fejlődést, amit nálunk áthasonlóságnak nevezünk. Sürgősen pótolni kellett a mulasztottakat, s ezért kész rendszereket, kész módszereket, kész szervezeteket

ültettek át nyugatról. Legtöbbször minden jó volt ami nyugati volt, csak intézményekkel, szervezeteinkkel, gondolkodásunkkal, és magatartásunkkal igazolhassuk: mi is valódi európaiak vagyunk.

Most már nemcsak a nyugat akarta megszervezni a magyarságot a maga hatalmi eszközeivel, és pacifikáló módszereivel, hanem a nyugati szellem is a magyar vezető rétegen keresztül, amely kénytelen-kelletlen belevetette magát az európaiság sodró áramába. És a réginek és elmaradottnak ezt a gyors átfestését az az osztály végezte, amely sorait maga is idegenből beolvasztott elemekkel egészítette ki.

A felsőbb osztályok a nyugati kultúrát egyszerűen magyarra fordították, és saját kulturájuk is egyszerűen csak fordítás-kultúrává lett, amely lassanként nemcsak eltávolodott, de egyenesen elszakadt a magyarság zömének kulturájától. Így a két réteg elszakadása szembeállította az egy törzsről fakadt kétféle magyarságot.

Kitűnt, hogy a magyar nép nagyon sokszor idegen szellemet, idegen észjárást és idegen magatartást tapasztalt a vezető magyarság oldaláról is.

Amit pedig a magyar ember a nyugatból nem fért, azt a másik magyartól sem szivelte el.

A nyugat hatalmi szervezésének és pacifikáló módszerének a vármege és a szabad királyi városok állottak ellen. A nyugati észjárást követő magyar vezető osztály szervezésének pedig maga a magyar nép. Ősi jussát, szabadságát, függetlenségét, életformáját, hagyományait, érzelmi világot és eszejárását féltette az idegen jellegű szervezéstől.

A szervezés pedig mindig a központból érkezett és a vidékre kívánt hatni. A mindenáron nyugat felé iramodóknak a vidék állott ellen. Vidék volt a vármege, a szabad királyi város, és maga a magyar nép is. A nyugat felé rontókban félreismerhetetlenül magyar csak a virtus volt, hogy évszázadok mulasztásait évtizedek alatt akarták helyreépíteni.

A többi idegen. A magyar nép tehát ősi szervezetével válaszolt: a passzív rezisztenciával és az eb ura fakóval.

Az onodi országgyűlés vétője, a nem koronázó Ugocsa, a karóba húzott Tyukodi pajtás, a kapát kaszát fogó honvéd, a Bach korszak népének kimeríthetetlen de holt türelme, a trianoni kisebbségek fegyvertelen visszavágása, az ősi kimozdíthatatlanság, vagy a kirobbanó virtus, a művelődni nem akaró tömeg és a pusztuló magyarság mind ilyen válaszadások voltak a nyugat vagy a nyugati szellem szervező módszereire.

És minél nagyobb megpróbáltatást, szenvedést, és összeomlást okozott a nyugat szervezése, annál inkább megnőtt a bizalmatlanság minden új rend, minden új mód, minden új szer ellen, amely bennünket az ősi kárára idegen képmásra akart ujjá teremteni.

És mindig a vidék volt az ellenállás, a protestálás, a nem koronázás, a vétő kiáltás, az ősi kimozdíthatatlanság, az individualista, tehát a szervezhetetlen magyar.

Ilyennek kellett lennie, hogy századokon keresztül megmaradion, megőrizze saját magát és lényegét, átvészeli sorsfordulatokat és próbáratételeket, hogy ha majd ismét a maga rendje, belső törvénye és eszejárása szerint éledhet, megtalálja önmagát és a magéledésből a maga képre életet is teremthessen.

Nem a nyugati kultúra elhárítása ez. Nekünk csak az kellett, amit abból a maunk szelleme szerint megunkéva tehetünk, áthasonlítotunk, átényegítettünk, anélkül, hogy a maunkéból odaadtunk volna valamit. De mindent elvetettünk, aminek helyébe bennünket magunkat iné nyeltek cserébe. Önmagunkról, a mi magyar emberségünkről sohasem voltunk hajlandók lemondani. Mert ez a két oldalról is megtámasztott magyar emberségünk egyuttal Isten rendelte hivatásunk, amiről hitet tenni mindenkor hajlandók voltunk.

A magyar vidék pedig mindig a magyarságot mentette, mikor ellenállott.

A latin *regio* valóban vidéket is jelent, de a magyar észjárás szerinti *regionalizmus* nem a részlegesnek az uralma az egésznek a rovására. Nem élőködő a törzsön, nem a mindenáron való

tagadás, nem állam az államban, nem centriugális elszakadó erő.

A magyar regio: a magyar élet óvója és őrzője, a magyar ösztön, a magyar lényeg.

A magyar vidék mindig a nemzet maga volt, az egésznek érvényesülése a részben, a rész küzdelme az egészért.

Emellett a latin regio nemcsak vidéket, hanem tájat is jelent. De a mi szemléletünk szerint ez a táj megint csak magyar táj. Náunk épen a Tisza-Duna köze, az alföld, a bácskai róna, a kiapadhatlan termő erő, a földbe szerelmes emberek, ahol a kalászos és kapás alig-alig hagy helyet a virágoskertnek, s mindennek népe: magyarok és nemmagyarok, úgy amiként egymás mellett és egymás között élnek.

Ha magatartásunkat a vidék, szününket ez a táj adja meg.

Ezért a magyar logika szerint vidék és táj együtthatása nélkül nem is volna igazi magyar élet.

Szükség van itt erre a magyar regionalizmusra. S ezért van szükség a délvideki irodalomra is. A »délvidéki«-ben a vidék jelenti az egészért való harcot az örök ellenállás magyar formájában és a dél jelenti a tájat, annak természeti és emberi sajátosságát, a levegőt, amit szí-

vünk, a napot amin melegszünk, a talajt, amibe gyökerezünk, a népet, aminek közösségében élünk, a népeket akikkel együtt élünk, a földet és eget: nehezkedési törvényünket, és röptünk tempóját.

Igy élünk, látunk, alkotunk, teremtünk az örök ellenállás magyar szervezetében a vidék bélyegével a homlokunkon, és a táj pirjával az arcunkon.

A magyar regionalizmus tehát nem gennyesztő idegen test a szervezetben, hanem életet adó és életet tartó elv, nem törvényellenes élősdi, — hanem a törvény betöltése, a felelősség vállalása, — a magyarságnak a magyar eszjárás szerinti biztosítása és megtartása.

De a latin regio a magyar nyelv hangsúlyában így él: *regio*. Sőt rendszerint ebben az összetételben használjuk: magasabb régiók. Tehát valami tisztábbat, felmelkedettebbet, valami fenségesebbet, földön felülit, megtisztítót jelent.

Magyar személyiségünk gazdagságában, beláthatatlan messzeségből ránk szállott örökségünk birtokában, emberségünk reánk sulyosodó kettős diszes palástjában ezt a magyar életet nem is lehet másutt élni, mint a magyar régiókban: a magyar magasságokban.

A NAGY MALOMBAN

*Örölj, örölj idő,
zúgatók fölöttem, csillagok,
millió malomkövetek között
tápláló liszté porladok.*

*Rohanj, rohanj folyó,
zúgassad örök dallamod,
fülemben, mint a villanóra mélyén
zengnek a piros áramok.*

*Pirkadj, pirkadj hajnal,
ifjú szívek között az éjszaka
éreztem uira érkezését.
jőjj, áraszsz el s luthatsz tova.*

Csuka Zoltán

LÁTOGATÁS

Mátyás Ferenc versei

Az esti órán, hogy Elébe mentem,
a mesgyékről már párás csend fakadt,
s a párán túl az alvadó keretben
a hold: néztük, mint hamus parazsat.

Az álmos tűzön vén agyagedényből
szegényes étel tiszta gőze szállt.
— Hajbakraimpliák vizet tegyél föl,
akad tüzedre néhány rőzsészál:

Te szóltál így, és hüllékomba térve,
fejéről diszed csendes mécsesi!
az asztalomra tetted. Most az éibe
kis szegénységem attól fényesül.

A gally vidáman pattog már a tűzön.
Hajad ivéig egy meleg mosoly.
Szegényeink baját csak sorra fűzöm
s eléd teritem, rá jó irt hozol.

De mért csigázlak lénytelen mesékkel!
az ilyesmi nem vendégnek való —
Tudod Te jól, e jámbor nép letédel,
csodát vár, s jön a trójai faló:

Ugy hömpölyög a vértezett ígéret,
mint várat vivő fegyveres sereg;
hogy vár és fegyver alatt itt mit értek,
nem kell, kimondjam, ugysis seitheted.

A kóriféus buzgóság nagy hombár —
a nép munkája hasznót hova hajt?
kérdézd a füstöt! a többit tudod már,
hogy él néhány száz mumia alatt —

A vakondokok nőlnek és kaparnak
s magyar éhkoppon új-magyar hizik.
Jobb, ha az ember bölcsen buta s hallgat,
a rendet így még ők is elhiszik.

II.

... A szérű táján sötétedik majd ránk,
a kazlak alján bundás kőd suhog.
Ez nem kőd, mondd, csak volt nyájad,
bolyong az ősz, mint megtérő juhok.
Igyanján

A jászlakat hálózó pokos csendben,
hol kedves jószágjaim hija láj,
szamarad fölé nyerítésük seitem,
s Te szólsz: lovaidd lelke visszaír.

Az emberénél igazabb a jószág,
mellyel a jószág öröme becéz.
az emberek az állatot taglózzák,
mig szeméből a hűség szeme néz.

Lábunknál szobra, egy kutyám,
Mig simogatod szép fejét, setét
hogyó szemével nyilván arra gondol:
ha nyalhatná, mint gazdája kezét...
(a Sompoly)

Bejárnuk hárman a tájat, a kertet,
hol gyermekkorom emléke havaz.
Az éjjel füstös bikákat terelget,
kiált reá ülőjén a kakas.

Köd nyirka rajtunk, mire visszaérünk.
Kancsó viz mellé só meg friss kenyér
kerül, s parasztok jó étvágya velünk.
Sompoly lompos farkán is az beszél.

A kancsó csücskén jó nagyokat huzunk,
cipőnk szívesen osztja a karéjt,
öröm velünk, ha tálban nincs is husunk,
vidit, mit földem hoz s dalolva mér.

... Széttöröld bajszod, rágyuitasz pipádra
s újság után nyulsz szóttan csendesen.
Kisurranok, illemre így vigyázva,
s mint lángra, küszöbömre, úgy esem.

Az arcomon két sós forrás szivárog,
a lájdalom buzog, hogy megbocsáss:
ne zuzd össze e gyilkos, vén világot,
tegyen vele a türelmed csodát...

DUDÁS KÁLMÁN

Az író és szűkebb hazája

Érdekes, hogy ez a téma nálunk éveken át sem tudott elmerülni. Időként újra és újra előcibálták és meghánytorgatták, bizonyosságul annak, hogy a lelkiismeret nem volt nyugodt, a várakozás kielégített. A külsőségek felvázolásánál elsikkadt a lényeg s a valóság erősebbnek bizonyult a léleknél. Bácska újra diadalmaskodott, az anyag, mint annyiszor máskor, ismét győzedelmeskedett a szellemem. Az értelem fogóival feszegetett titok, hogy mi is valójában a délvidéki lélek, továbbra is megfejtelten maradt. Nem járt sokkal jobban a szépirodalom sem. Az erőltetett couleur locale-nál s szerencsétlenül választott kisebbségi témáknál alig jutott tovább. Csak néhány írónak sikerült tájunk lelkét és hangulatát szuggesztíven érzékeltetni. Ezt is anélkül, hogy egy-két céhbelit kivéve, észrevette volna valaki. Közönségből és írókból egyaránt hiányzott a műérzék. A határoknak kellett leomolniuk, hogy anyaországi bírálók ezeket az írsokat felfedezzék s kellően értékeljék.

*

Baj van a délvidéki író fogalmával is. Az együtt töltött kisebbségi sors még nem jogosít az odatartozásra. Valakinek helyét egyedül írása jelölheti meg. Tájlélek érzékeltetése nélkül nincs délvidéki irodalom. Tájunkat pedig a Ferencsatorna alatti, népileg legritkább rész képviseli legigazabban. Aki tehát hatásokra legfogékonyabb éveit nem itt töltötte el, sohasem lehet délvidéki író. Mert nem elég, hogy valaki Topolyán vagy Kishegyesen született s felnőtt korában belecsöppent egy nemzetiségileg kevert faluba vagy városba. Még ha nem is merít a felszínről s jó megfigyelőképességű is, *táji beidegzettség* nélkül sohasem adhat hiteles környezetrajzot, szuggesztív hangulatfestést s élő alakábrázolást. A sajátos észjárásba pedig még kevésbé élheti magát. Az emléke-

zet tava csak azokat a benyomásokat őrzi, melyeket ezer szál kötöz. Teljesen elhibázott dolog tehát a „sajátos“ délvidéki irodalom erőltetése. Nyugodjunk bele, hogy számontartott íróink közül alig egy-kettőnek van kapcsolata tájunkkal; a többi örök emberi magaslatokat keres, középosztályi és kispolgári elbeszéléseket ír, paraszttörténeteket, melyek bármely nagyalföldi faluba áttelepíthetők. Ne reménykedjék tehát senki a délvidéki irodalom kiterelvényesedésében. A kedvező időt, melyet a kisebbségi sors kényszerített reánk, nem használhattuk ki — valójában nem is értünk hozzá —, most pedig a délvidéki tájközösségtől újra eltávolodtunk. A felszabadulás óta alig két év telt el, s legtöbbször máris visszaolvadt a törzsmagyarságba. Azt, hogy délvidéki, már csak születési helye jelzi, a táj sorsközösségi tudata kialudt.

*

Az író jelenkora anyagából ritkán merít. A koroknak meg kell halniuk, mélységbe merülniök, hogy ez emlékezés szálaival hozzájuk nőtt író varázsló érintése újra felragyogtassa. A remekműveknek érlelődniök kell. A nagy alkotásokban tehát olyan korok elevenednek meg, melyek az író ifjúkorára, emléktartalékolásban leggazdagabb és leg rögzítőbb éveire esnek. Nincs kilátásunk, hogy a felettünk átviharzott esztendőknél méltó krónikása akadjon. E feladat a legfiatalabb nemzedékre vár, melyben hiába keresünk számbavehető elbeszélőt. Az idősebb nemzedék távolibb korok műveivel adós. Oly korokéaival, melyekről máig sincs irodalmi értékű tudósításunk. Az utolsó Kosztolányi Dezsőtől és Csáth Géztától való. Néhányunkat kivéve, az ő noveiláikban van a legtöbb bácskai — szabadkai — szín.

*

Nincs még egy tája az országnak, ahol kevesebb reménykedéssel indulhat-

na az író, mint a Délvidéken. Az írónak egyszerűen nincs hitele. Nincs, mert az irodalomcsinálás esztendeiben eljátszotta. Becsapta a műértőt, becsapta a nagyközönséget. Amarra értéktelent tukmált, emezzel félirodalmat akart etetni. (Itt, ahol most is alig olvasnak, s ahol csak kötelességből vesznek könyvet.)

Népünk sokkal józanabb, semhogy még egyszer rá hagyja magát szedetni. Fejlettebb kereskedői érzeke is ezt parancsolja. Tehát csak azt veszi meg, aminél becsapódás nem igen érheti. A pénz azonban ekkoris nehezen adja. Az irodalomért hozott áldozat — szemében — mindig kidobott pénz. Az író sohasem adhat eleget érte.

Aki vissza akarja hódítani a műértőt, fémjeleztesse előbb műveit Budapesten, aki pedig a nagyközönséget, mondjon le gyorsan az irodalomról. Sokkal hamarabb boldogul, ha letelepszik borospoharakkal végigrakott asztalukhoz, velük mulat, velük énekel, velük hangoskodik, s a végén kiveszi a cigányprimás kezéből a vonót. Így kell itt lerakni az alapot. Azután már fel lehet kelni, s andalítóan elmondani egy jóízű anekdótát, melyből annyi terem a Tisza partján s széles ez országban.

*

Délvidék — egyedülálló tája hazánknak. Télen hidegebb, mint a legmélyebb erdélyi völgyek, nyáron forrósága a Balkánéval vetekedő. Telei a hóbundás orosz pusztákat, nyarai a kiégett török tájakat juttatják eszünkbe. Aki itt nőtt fel, otthonosan járná végig Csicsikovval a hóbasüppedt, orosz udvarházakat, mintahogy nem érezné magát idegennek, ha sorsa Rodostóban vetné ki. Tájunk sokfelé mutat és változó korhangulataival sokkal tart rokonságot.

Mértéktelen, szeszélyes, kiszámíthatatlan vidék ez. Fukar, meg adakozó is. Évekig pókhálófonálon eresztí az esőt, azután egyszerre csatornából önti ránk.

Bőséget ontó, de a bőségért szolgálással, görnyesztő munkával fizettető.

Kalászos hátán sokféle népet megtúr, de a józanságot mindenkitől megköveteli. Csak annak ad, aki tartani is tud. A könnyelműséget, tékozlást kegyetlenül bünteti. Aki ilyesmibe esik, azt még sorvasztóbb munkába roppantja. Mert nincs megállás, megpihenés. Itt mindenkinek szakadatlanul dolgoznia kell. Vagyont gyűjtenie, pénzt kuporgatnia. Szegénynek lenni szégyen. A délvideki ember nem hagyhatja el magát. A többiek nem eresztik. Megszólják, megszegyenyítik. Talán éppen ezért nincs földhözragadt proletáriátusunk.

A pénz és vagyon itt minden. Csak a kézzel fogható valóságnak van értéke. Hová-tovább a szerelem is valósággá züllik, hússá és testté.

Sorvasztóan józan vidék ez. A képzetet alig tud kikötni. Számokban, mennyiségben gondolkozik itt minden.

Ne keresd a táj sejtelmességét, titkozatosságát, tájmisztikáról beszélve, még futóbolondnak tartanak. Egyebet se keress! A legkisebb nép — a ruthén — elfelejtette költőien szép hitregéit, elfelejtette táncos kolomöjkáit, a szerb már alig őriz valamit régi népdalaiból, a magyar még kevesebbet, a német úgyszólván semmit. Még a babona és kuruzslás is kiveszett. A sorvasztó józanság mindent elpusztított. Csak a nyelv maradt meg, a nemzetiségeket összetartó közösségi érzés, itt-ott a ruházat — s a vagyon! A magyarnak még ez sem.

*

S mégis érdekes ez a táj. Nemesupán népi tarkaságával és szalonnásan hasadó fekete földjeinek buja tenyészetével az, hanem legfőképen azzal, hogy Nyugat-Európa legszélsőbb kapuja. Sőt egyetlen kapuja országunkon! Határhágóival sem Erdély, sem Kárpátalja nem az. Ellenkezőleg: hegykoszorúikkal feltartóztatói és megállítói a Duna-medencébe áramló Nyugat-Európának. Ami rajtuk túlesik, már idegenség, Kelet. Nemcsak most, azelőtt is. Ez igazolja legjobban európaivá válásunkat. S akármennyit be-

szélünk keleti származásunkról és nosztalgiankról, ha komolyan választanunk kellene, egy tapodtat se innét! Ez az érzés jelölheti meg egyedül helyünket: hazánkat. Ebből a szempontból közelebb esik hozzánk Sztambul, mint az őseink tapodta Dnyeper- vagy Volgavidék, közelebb a levantei ég makulátlan mélykékje, mint a meótiszi ingoványokból felszálló, párafoszorús lidércfény, közelebb a török bölcsesség, mint egy költői képzetből fakasztott revevilág. Hiába, nem mulhatott el nyomtalanul, hogy a testvéri török népet a történelem másodszor is utunkba vetette. Hisz még a szerb sem szabadulhatott tőle, hasztalan átkozta, gyűlölte a négyszázéves sanyargatásért, ott ragadt nyelvén s még inkább muzsikáján.

Ahogy változnak a korok, változik a lánj lelke s hangulata is. Ami ezelőtt ösztetartott, azóta megengedett, szétoldódott. Tájunk levegője sem ugyazaz, ami

a 70-es években, a világháború előtt, Trianon után vagy a megszállás idején. Volt idő, mikor a délvidéki hangulat, határait túllépve, egészen Budapestig nyomult. Akinek érzéke volt foszlányait még a század elején is megtalálta. Csak Tabánba kellett átbálgatnia, megállnia a Ferenc József-hídon vagy a Vámház-körúton végigsétálnia. Mennyi délvidéki vásári színt találhatott mindenütt.

Tájunk legegészségesebb hangulata 1908 körül volt kialakulóban. A tartós együttélés, a másfél százados egymásrahatás, az életforma hasonulása, a szokások átvétele s a nyugalom esztendői kezdtek egy egységes lelkiséget kifejleszteni. A délvidéki ember arca ezekből az évekből maradt reánk legkifejezöbben. A kialakuló összhangot a 909-es balkáni események zavarták meg a világháború a megindult felbomlást azután teljessé tette. Ma — ugyanott tartunk.

Szirmai Károly

S Z E L E N C S E*

Az embernek, ha hosszú idő után hazaérkezik, első útja mégis a régi meszteréhez vezet. Máté is, reggel, amint felébredt, elment a volt gazdjához, a Kőnighez, hátha találkozik valami munka. Hallotta, hogy a megyeházat most tatarozzák, az ősz is közeledik, ilyenkor sietnek azok is festőt hívni a házba, akiknek rövid volt a nyár. De a két vén segéd, akik harminc éve dolgoznak a mesternél, ott ülnek a műhely előtt csákkó nélkül, utcai ruhában, s a műhelyajtó kitarva, a padló fölsöpörve, a polcon porosan bóbiskolnak a kemény patronok.

— Talán végeladás van? — nevet

* Részlet Herceg János készülő regényéből.

Máté már messziről — Vagy blaumóntágot tartanak szerdán is? Jó napot Milánkovics úr, jó napot Franci bácsi. Hogy vannak mindég? Lám én is hazaöttem, mert lent is kifogyott a munka. Azaz volna, volna, de ahogy mondják: sok az eszkimó és kevés a főka.

— A héten még semmi sem volt. Itt ülünk délig — panaszolja Milánkovics, a veterán szobafestő, a híres kleiszterfőző mester — aztán ha jön az öreg és mondja, hogy nincs melő, megyünk haza. A Franci kimegy pecálni, este viszi haza a kilós harsákát, — és hamiskásan mocolyog — én meg a fiam disznait legeltetem. Így élünk már évek óta. Hát te mire jöttél?

S most még neki kell vígasztalni a két öreget. Á, nem gondol ő komolyan arra, hogy itthon maradjon. Csak hazanézett egy kicsit. Három év nagy idő, megkívánja az ember az otthont. Megy ő vissza. Úgy állapotok meg a gazdájával, hogy az majd sürgönyöz érte, ha nem tudja nélkülözni. Füttent is a hazugsága mellé — dehogyan marad ő itt. Muszáj elosztalni ennek a két jó öregnek az aggodalmát. Mert félnek tőle. Hogy kiveszi a szájukból a kenyeret. Azt a keveset is, ami még jut nekik. S Máté nem tudja nevensen-e, vagy sirjon. Eszébejut, hogy a két vén segéd milyen volt valamikor, milyen legényes, milyen hangos, milyen fölényes. Délelőtt tíz órakor, akárhol dolgoztak is, valamelyikük elordította magát:

— Máté! A füleden ülsz? Két kriglit és négy sóskiflit! Lógás!

Mert nem könnyű dolog a piktori mesterség. Főnt állni a létrán és sétálni a hosszú falábakon körbe-körbe a szobákban. . . Bizony jólesik a hideg sör, meg valami harapnivaló melléje, különben az embernek elkezd citerázni a lába a gyöngeségtől és a gyomra feljön a torkába. Most, ha nagyritkán dolgoznak is, bizonyára lemondtak a sörről. Legföljebb vasárnap délelőtt isznak egy pohárral, nehogy elfelejtsék az ízet. Két öreg proli. Az egyik a fia kenyerén él, a másik összeállt valami mosónővel, az tartja el. Hát erre jött ő haza? Ilyen munkában megfáradt öreg legyen belőle is? De hogy élnek a nagyvárosban a kiöregedett munkások? Valószínűleg még így sem. Ezeknek mégis van egy kis házuk, óljukban disznó rőfög és vasárnap tyúk föl a fazekukban, ahogyan egy francia király kívánta a szegényembernek, ha igaz. Nem is a szegénységtől kell félni ezen a vidéken, hanem inkább az öregségtől.

De a vadrózsával felfuttatott gangról feléje kiált a tésasszony:

— Nini, a Máté! Már azt hittük nem is jön többé haza. Csak nem házasodni készül?

Na itt van! Az ember másért egyál-

talán nem jöhet haza. Itt dologról már nem is beszél senki. Itt már csak születnek, házasodnak és meghalnak az emberek. S kit venne el vajjon, jó volna tudni három esztendő után. Milica! Ismét eszébe jutott. Nem élt az ő szívében senki olyan tisztán, mint az a lány. A nagyvárosban a fiatalember, ügye, összszekerül mindenféle nőszeméllyel, itt-ott szerelem is fakad, de elmúlik az hamarosan. Milica, az más. Hanem megérkezett a mester úr. Ujra elmondja hogy volt a frentben, mért jött haza. Igenigen, persze, itt nincs munka. Hallotta már ezt a nótát.

— Azért most mégis jó, hogy itt vagy. Két-három napra szükségem lenne rád. Evvel a két dedával már nem merek stukkó plafon-munkát vállalni. Pedig szombatra ki kell pingálni a Grandnak a nagytermét.

— Létrákat, dézsákat a kiskocsira. Gyerünk emberek.

Máté előbb hazaszalad a munkaruhájáért. Egy óra mulva főnt áll a négyméter magas létrán és penzlijével tornászik a menyezeten úszó gipsz-angyalok alatt.

— Réten, réten, sej de a bezdáni réten. . . — dalolja teli tüdőből, hogy kiszaladnak a szálloda összes szobacái és csóválják a fityulás fejüket és csücsöritik piros szájukat, míg ő odafent széles mozdulatokkal veri a taktust, hogy fröcsköl a festék és nótája mellé csattog a létrával, mintha táncolna.

De éppen, hogy megkondul a harang délben, ugrik a létráról, lerugja magáról! a csupafesték munkaruháját, átöltözik gyorsan, újjaival beletúr dús, fürtös, fekete hajába és vágat a kijárat felé. Nem is hallja a mester úr megjegyzését, amit mellékesen, a szivarja mellől eresztett el: — Na mi lelt? Nem vagy te köműves, hogy így csinálj huját. — Nevet a mester úr, lány után szalad ez biztosan. A két öreg is mosolyog, míg lassan jönnek le a létráról. Kicsit talán frigyek is, mert úgy dolgozik ez a kölyök, mint egy gép. Meg köll nézni, hogyan mosta a falat. Mintha harmatot

lehelt volna rá. Régen volt, amikor ők így győzték a munkát. Ja, ja. Elmegy a fiatalság!

Máté végigsiet a keskeny utcákon, a városházáról most jönnek a kisasszonyok, a boltokból az elárúsítólányok. Mind megnézik őt. Jóképű fiú. Jó ruhája van, látszik, hogy nagyvárosból került haza. Elárulja ezt minden mozdulata. De ő nem néz senkire, nem vesz észre senkit. Hiába dörmögik a háta mögött, akiket ismert valamikor: — De főnnhordja az orrát. — Meg se hallja. Átsiet a téren, befordul a hosszú Fő-utcára, kapkodja a fejét jobbra-balra, hát ha a másik oldalon megy el Milica. Már a parknál jár, s itt különösen kell ügyelnie, mert a fáktól és bokroktól csak a libegő szoknyáscskákat látni. Így nem ismerheti fel a lányt. Dehogynem. Ott van! Milica! Úgy szalad a lány felé, hogy majdnem fellök két öreg nyugdíjas bácsit, akik itt mozognak, sétálnak kicsit az árnyas fák alatt, hogy jobban csuszson az ebéd.

Nonó. Nem kell úgy nekirontani annak a lánynak. Vannak mások is az utcán. Igaz, Milica is feléje szökött és repesett örömeiben, mint egy kismadár. Fekete-fehér bahos selyemruha feszül Milicán, haja hullámokban esik a vállára, s hosszú, keskeny arcából úgy ragyog a fekete szeme, mint a gyémánt. Nem sokat változott három év alatt, de kicsit mégis, mintha megtelt volna az arca, megnyúlt volna az alakja, karcsóbb lett volna a dereka. — Érettebb — gondolta volna Máté, ha tudott volna most gondolkodni.

— Féltem, hogy már nem a Lady-szalónban dolgozol és nem látlak ma sem.

— Persze, — évődött a lány — hogy este otthon szoktam lenni, az nem jutott eszedbe. Úgy tudom még tegnap délután érkeztél. Este vártalak is, hátha átjössz...

— Na haragudj, Milica. Kicsomagoltam a ruháimat, apámmal is kellett beszélnem néhány szót. Este későn pedig nem akartam beállítani hozzátok.

— S most? — húzta fel vékony

szemöldökét a lány — Itthon maradsz?

Milicának nem mondhatja azt, amit a két öreg szaktársának. A lány más választ vár tőle, ha ugyan hinni lehet a szemének. S ő megnyugtatta, hogy marad. Persze, hiszen azért jött haza. Már dolgozik is. Igaz, hogy csak pár napra kapott munkát, de talán lesz azután is. Elmondja, hogy meglepte a város. Olyan kicsinek tűnik minden előtte. A hosszú házak, mintha földbesüppedtek volna, a keskeny utcákat mintha még szűkebbre préselte volna valami óriás. De mégis, olyan kedves minden, akárha mesében járna. Hogy ebben Milicának is van némi része, az kétségtelen.

— Majd megszokod újra. Egy ideig talán még vágyakozni fogsz vissza — s a lány hangjának most különös csengése van, mintha valami másra akarna célozni, nem csupán a nagyvárosra — azután, meglehet, újra úgy érzed magad itthon, mint azelőtt.

Mennek egymás mellett. Válluk néha összeér, kezük olykor egymásba fonódik. S ez jó így. Milica nagyokat nevet. Ez a Máté nem változott. A régi tréfás fiú. Észre sem veszik, hogy az utcájukba értek. A borbély most csukja rá tarka nád-függönyére a kétszárnyas ajtót. Megáll, bámészkodik a másik oldalra. Tavaly megkérte Milica kezét, de az kinevette. Nem baj, talált ő azóta asszonyt. Ha neki jobb ez a mázólo, legyen boldog vele.

— Megírtam én neked, hogy volt egy vőlegényem? Egy őrmester. Ne ijedj meg, csak ő tartotta magát vőlegénynek. Nagyon járt utánam, azt mondta, ha nem megyek hozzá, öngyilkos leszek.

Na és a bricó? — kérdezné Máté, mert valamit hallott harangozni, s most, hogy meglátta bámészkodni, észbejutott ez az eset. Mit is mondhatna? Nem vonhatja felelősségre a lányt senkiért és semmiért. Mit akar ő Milicával? Nem kötheti le a bizonytalanságra. Egészen elkedvetlenedik. Mégis jobb lett volna ott maradni a nagyvárosban talán. Pár hetet kibírt volna még munka nélkül, azután akadt volna neki is valami újra, mint másoknak.

— Légy nyugodt. Az őrmester még ma is él, ha meg nem halt természetes halállal valahol, a borbély pedig elvett egy falusi lányt, akinek a pénzén önálósította magát. Most ott kuksol a felesége előtt és tamburázik neki.

Hazaértek. Kezet fog a lánnyal, sokáig szorongatja kicsi kezét, de amikor az megkérdezi tőle, bejön-e, azt mondja nem. Magas alakja mintha dacosan megfeszülne. Ki tudja mi baja. Talán estére — gondolja a lány és beszalad a kapun.

*

Az öreg Varga már megterített mire Máté hazaért. Anyja még évekkal ezelőtt meghalt, s az öreg nem akart másodszor megnősülni. Hiába nógatták, hogy kell asszony a háznál, aki gondját viseli. Majd megleszek valahogy, hajtogatta váltig. S azóta úgy él, mint egy remete. Maga főz, mos, fölsikálja a kis konyha köveit, ha már nagyon lerakodott a piszok. Jó van ez így. Ki nézi az öregember hajlékát, ki törődik vele hogyan él s mit csinál? Más öreg a feleségével pöröl, zsörtölődik, hogy ne legyen olyan unalmas az élet, ő a tyúkokkal, kacsákkal, a kutyaival.

— Megint előre jöttetek? — szidja a baromfit, ha átbújik a lécek között a hátsó udvarból — Már lerágtatok minden palántámat. No majd segítetek a bajtokon, ne féljetelek. — S megy, rozzant ládákat keres a fészerben, azokat szétveri, hozzászögezi a kerítéshez, ahol már nagyon foghíjos. Mert vigyázni kell erre a kis udvarra a ház előtt. Itt virágok vannak; szerény estike, büszke dália és illatos dohányvirág. Varga bácsi korán reggel ott csücsül az ágyasok között, szemén madzagos okularé és kaparja a földet, puhítja, lazítja, hogy jobban fejlődjön a virág. Este hosszúcsöves kánával locsol. Ez az egyetlen öröme a virág. No, ami azt illeti, nem egészen haszontalan ez a kis kert. Vasárnap reggel például, Varga bácsi letép egy kosárra való virágot, kimegy vele a piacra és eladja. Ebből a pénzből vásárol egy kiló húst

a mézárósnál, darát a kacsáknak, sőt jut belőle borotválkozásra meg egy pohár borra is mise után.

— Itt az ideje, hogy hazajöttél, Máté, — mondja Kati néni, Varga bácsi öreg testvére, aki a szomszédban lakik, ugyanilyen kis házban, ugyancsak egyedül — mert sok minden reperálni való van ezen a házon. Apád csak a virágokat nézi és megfőz magának, na meg kimossa ingét minden szombaton. Én is segítek neki, vasárnap ő veszi a húst, azt én főzöm s az elég nekünk egész héten. De voltál már, fiam hátul a fészerben? Kidült a fala, kirohad, ha nem kap meszelői. A szoba tele van egérrel. Csak vigyázz Máté, nehogy megrágnák a finom ruháid. Inkább akaszd be nálam. Úgy sétálnak azok az egerek az asztalon, a sifonéron, mintha apád ott se lenne.

Máté megvakarja a fejét. Itt csak ugyan rendet kell csinálni. A bútorokon újjnyi vastagon áll a por, a szoba sarkában esztendő pókháló. Ha belép az ember a lakásba, olyan bűz csapja meg az orrát, hogy majd elszédül. A tata a konyhában alszik, hetekig be se néz a szobába. Na hiszen, most fölcsaphat szobalánynak.

— És a hátsó udvar, a kamra, a fészer, tele van patkánnyal. — Siránkozik tovább Kati néni. — Én is öreg vagyok már, nem győzők mindent. Patkányok után szaladgáljak a nyitott lábommal? Hiába mondom neki, hogy tartson macskáit. . .

— Nem köll macska az én házamban, — szólal meg most az öreg, aki eddig hang nélkül türte Kati néni ócsárlását — hogy nyarvogjon körülöttem? Hogy berandítson az ágyam alá? Folyton az egerekkel jössz elő. Hol van itt egér? Én még egyet se láttam.

— Jézusom, Péter! Itt nincs egér, azt mondd? Te még egyet se láttál? Hiszen olyan cincogást csapnak, hogy kihallatszik az udvarra. És a patkányok. . .

—Az akad nem mondom. De arra ott van a Bodri. Kutyának való a patkány.

— Na, ez aztán fog neked patkányt.

Hályog van a szemén és csak alszik, mindég alszik. Ezt akár körül is táncolhatják a patkányok, meg sem ugatja őket. Jól adod, Péter.

És Kati néni igazat beszél. A lakás tele van egérrel, az éjszaka Máté alig tudott aludni tőlük. Bizonyosan patkány is van. Hyesmivel már nem képes törődni az öregember. Majd ő rendet csinál. Most csak együk meg az ebédet, aztán körülnézünk. Nem nagy kunszt helyrehozni ezt a kis házat. Két szoba, konyha. A teteje nád, igaz, hogy kicsit már meglazult, itt-ott a kemény telek jó nagy darabokat lerágtak belőle, de ki lehet javítani. A félszert alá kell falazni, nincs más hátra.

Este munka után elmegy barátjához, kőműveshez. Itt lakik a másik utcában.

— Mikor érsz rá, Antus? Rámdűl a ház és, — nevet — ha sokáig nem jössz, holtan húztok ki alóla. Ne ijedj meg, semmi az egész, csak a fészert kellene aláfalazni pár téglával. A jövő héten? Jó. Addig nekem is van egy kis munkám a Kőnignél. A Grandban dolgozunk. Hát te? Még mindig nem vagy a magad gazdája? Nem is leszel? Sohse tudja azt a magunkfajta.

Harminc év körüli ember a kőműves, csontos, száraz munkás. Eddig hála Istennek még minden szezonban dolgozott. Hogy miért nem akar saját gazdája lenni, arról kár beszélni. Azt ugyanis tudják mind a ketten. Mert kontárkodni máma itt, holnap ott, annak nincs értelme. Attól fölkapik az ember álla. Annál sokkal jobb mást szolgálni és a hét végén fölvenni a fizetést. Ja, ha pénzzel lehetne kezdeni, az más volna. Ha az embernek van kitartása, míg elkészül egy ház, ha addig fizetni tudja a munkásokat, az igen. De akkor már nem kőműves a neve, hanem vállalkozó. Vállalkozó úr. Így van.

— Szoktatok-e még összejönni az egyetben? — Antus a fejét rázza. Szétzilótt minden? Nem is esodá. Ha fölülről jön a nyomás és tetejébe rossz a vezetőség, akkor megette a fene. Persze a fővárosban most is minden munkás bent

van a szervezetben. De vidéken mások a viszonyok és mások az emberek.

— A mi házunkra is ráférne már egy kis festék, Máté. — Ezt a kőműves felesége mondja, ez a mezítlábas, nagy darab asszony, aki gyereket tart a karján és szabad kezével a ruháját rángatja, amely elől rövidebb, mint hátul, mert terhes hasa fölhúzza. — Négy éves, hogy festette és én csak a szoklit javítottam utána. Az Antus már többször akarta bemeszelni, de én sajnáltam.

A környéken csak kis ház van. Legfőbbje nádfedeles. És mind fehér. Antus háza cserepes; falcolt, piros eszerép, mert az asszony nem hagyta békén addig, míg le nem dobták a nádat. Három évig spóroltak. Természetesen új tűzfal is kellett. S akkor Máté szívességéből befestette a frontot. Ez az asszony egyetlen büszkesége. Hogy az ő házuk a legszebb az egész utcában. A zsidó boltos házat, ugye, nem szabad számítani, mert az tiszta téglából épült a sarkon, az alja beten, akár csak Stolpáé a másik utcában, villany van benne és a szobák parkettásak. De szegényember nem álmodhat ilyesmiről.

— Tudja-e, hogy meghalt a kislányunk, az Esztike? — És nyúl az asszony a köténye után, hogy letörölje a könnyeit. — Tavaly temettük el szegénykémét. Az idén már három éves lett volna. Frászt kapott. Abba halt bele. Pedig olyan okos volt már, beszélt mindent. És olyan étvágyú, egészséges gyerek volt. Úgy ette a krumplipaprikást, a babot, akárcsak mink. És akkor egyszerre megbetegedett. Elkezdett menni a hasa a kis angyalkámnak és három hét alatt csont és bőr lett abból a szép, erős gyerekből. Az utolsó éjszaka már nem tudott magáról. Összegörnyedten ült a bölesőben, az arca kék volt és dobálta a frász. Istenem, én nem tudom mi van velünk? Az első így halt meg és Esztike is. Pedig igazán hívtunk orvost, háromszor is kint volt.

Máté nem tud mit szólni az asszony panaszára. Sajnálja őket, de mivel vígasztalhatná? Hiszen ott a vígasz a kar-

ján, s a szíve alatt. Antus se szól. Kezeit nadrágzsebébe süllyeszti, fejét lehajtja, mintha keresne valamit, úgy oldalog az asszony mellett.

— Szóval jövő héten egyik délután átjövök és akkor megcsináljuk a fészert.

Antustól persze Milicáékhoz megy Máté. A fiúk is otthon vannak, velük is elbeszélget kicsit. Az öregebb fiú ismeri a fővárost. Ott volt katoná. A gárdában szolgált. Szép, erős, magas ember, ott sétált másfél évig fehér kesztyűben, forgós kucsmában a királyi vár előtt. — Hogy van a család? — Kérdi Máté, mert Bogdán már nős, gyerek is van. Az udvar végében áll egy keresztépület, ott lakik Bogdán. Ha akarna se mehetne máshova lakni, hiszen apja földjén dolgozik ő is, a jószágot, a gazdaságot nem lehet kétfelé osztani. S mi az a kevés föld, az a hat hold? Ha nem volna árendájuk, ebből igazán nem tudnának megélni.

A másik fiú, a Mladen, cipész. Az nem csinál gondot magának az életből. Kávéházba jár, billiárdozik, lányok után szaladgál, csoda hogy most itthon van. Ő nem menne el a fővárosba. Ott vannak a legnagyobb fuserok. Ott csak szemre dolgoznak, nem ismerik a szolid munkát. Szó sincs róla, van két-három elsősztályú műhely, de azok úgy megválogatják a munkásokat, hogy nehéz bejutni. Vidéki vagy? S már fölhúzzák az orrukat. Mintha nem vidékről kerülne ki a legjobb munkás.

— Majd egy-két év múlva, komám, ha kiélveztem a fiatalságot, megnősülök. Te majd keresel nekem egy gazdag falusi lányt. Nem baj, ha olyan buta is, mint a föld. Csak pénze legyen. S aztán nyitok egy szép, elegáns boltot a Fő utcán.

— Hallgass a bolond terveiddel, — szól rá Milica komolyan — már igazán torkig vagyok az ilyen fecsegéssel. Keresz magadnak akit akarsz és nősülj meg egyszer. Előre sajnálom azt a szerencsétlent, aki hozzád megy.

Mladen nem érzékeny természet. Eszébe sincs megsértődni. Lábát fölteszi a gang korlátjára, ronggyal fényesre dör-

göli a cipőjét, s már köszön, megy is a városba. Ők Milicával kiállnak a kapuba. Ott nem zavarja őket senki, nyugodtan beszélgethetnek. Egészen besötétedett, de a kovács előtt még kint van a társaság. Mint mindig, most is az irnok viszi a szót. De ki kíváncsi arra, amit mond? Ők ketten nem az biztos.

— Tudod Milica, azért nagyon elszomorítónak találok itt az életet. Olyan fáradt, lassú, eseménytelen. Az előbb Antusnál voltam, a kőművesnél és arra gondoltam, hogy a vidéki munkásember életében nincs semmi öröm. Semmi, ami változatossá, érdekessé, izgalmassá tenné. A nagyváros egészen más. Ott az ember úgy érzi, mintha a tenger hullámain fekédné, s csak hagyni kell, hogy dobálják.

— Ha az a tenger, — szakította meg töprengését Milica és hozzásímult — ez meg tő. A tengerben is élnek halak, a tóban is. Így van az emberekkel is. Nem igaz? Csak neked szokatlan még itthon. Délben is azt mondtad, hogy minden kicsi és szűk a szembedben. Várj csak egy ideig, észre sem veszed, hogy itt is lehet örömben élni.

S akkor Máté átfogta a lány derekát és három év után először megcsókolta. Sokáig csókolta s tartotta átölelve. Édes, kinálkozó szája volt a lánynak és testének forrósága átütött a ruháján. — Megfojtassz még, te bolond. — Sógta Milica, de csak az arcát fordította el egy pillanatra, feszülő mellét még jobban odaszorította a legényhez. — Szomorú itthon az élet, ugye? Mért is állok itt veled és hagyom, hogy csókolj?

— Csendesebben galambom. Még most sem tudom, hogy mi volt a bricóval, meg az őrmesterrel. Nem mesélnél valamit rólok? Hát ha nem hiába jártak utánad. Míg én épekedve vártam a leveleidre, te talán velük szórakoztál. S most csak adod az ártatlant.

— Nohát azt a szórakozást én nem kívánom senkinek. Az őrmestert Mladen szedte föl valahol, egyszer hazajött vele és bemutatta. Párszor megvárt a varroda előtt, de légy nyugodt, hamar kiad-

Délvidéki színek és hangulatok

Járom a bácskai tájat hosszú évek óta. Valóságban és álomban, az író ál-
mában, amely olyan, mint a transzba-
csett médium szaggatott, darabos feltö-
rése. Keresem ennek a tájnak visszfé-
nyét magamban és másban: kiütözik-e
belőlünk? Odanyúlunk-e, mint jó orvos,
ki tudjuk-e tapogatni, valóságot ér-e ke-
zünk, szemünk, tollunk? Van-e kapcso-
latunk vele vagy csak úgy helyezzük lég-
üres térbe alakjainkat?

Felvetem a kérdést.

Mert a tájnak szerves kapcsolata van
a színhöz, a hangulathöz. A szín és a
hangulat az a gyökér, az a hajszál, ame-
lyen át — mint Gullivert Liliput törpéi
— alakjainak odaszögezhetjük a föld-
höz, a tájhoz és felébreszthetjük az ol-
vasóban azt a hatalmas érzést, hogy
együttjárhat velünk és *ahol jár, az a mi
földünk.*

A lírikus éppen úgy, mint az epikus,
a regényíró éppenúgy mint a novellista
— de még egy színes ujságcikk hangu-
latképét papírra vető ujságíró is jól tud-
ja, hogy az átélésnek mélységbeli, térbe-
li és időbeli síkja is van. Hogy a lélek,
amely vergődik, vajúdik, mosolyog vagy
hét mérföldet lép — az író szemével és
fülével, minden érzékével a hangulaton
és színen keresztül kapaszkodik a tájba.

*Az igazság és valóság az — félretéve
most már minden elméletet — hogy
bácskai táj írásainkban nem kapta meg
azt a szerepet, ami kijár neki.*

Nem tudunk maradéktalan hangulat-
képet adni világunkról. Színeink a Nagy-
alföld színei. Hiszen igaz, szerves része
vagyunk a Nagyalföldnek, de ott, ahol
a futóhomok a feketefölddel ütközik. Ott
ahol a nagy vizek hatalmas háromszö-
geket képeznek, ott ahol emberkéz te-
remtette csoda, az első európai nagycsa-
torna az egész táj képét és vele lelkét
formálta át. Ott ahol északról jövet a
Duna először szalad megint a hegyek-
nek!

Sehol egy írás, ahol ezek a hatalmas

ellentétek kiütözköznek. Nem érzem sehol
a specifikus bácskai tájait — bocsás-
sak meg író társaim — nem érzem a kül-
lönös rögöt, a földszagot olyannak írá-
sainkban, ahogy a valóságban keveredik
a porral. Nem érzem a falvak és a kis-
városok *nagyratörő* vagy girbe-gurbán
korcs utcánainak igazi lelkét.

A lírikusokat kivéve — azokról más
fog hivatottan beszélni — nem volt még
senki a magyar irodalomban, aki a bács-
kai tájat tudatosan és tisztán meglátta.
Nem az én mondásom ez, Móricz Zsig-
mond szögezte le előttünk: *Ennek a vi-
déknek itt nálatok különös lihegését ér-
zem, ez más mint a Duna-Tisza köze. De
nem látom ezt sehol írásaitokban.* . .

Ekkor kezdtem figyelni. Másokat és
magamat. Olvastam, kutattam. És meg-
találtam — egy szerb íróban. Crnyan-
szki Milosnak hívják. Egyetlen könyvét
olvastam, magyar fordításban, egy törté-
nelmi regényt. Ő nézett először felejt-
hetetlen szíjjel a bácskai síkságról a
szlavonai hegyekre, ő vándoroltatta
alakjait a hadak útján a Mosztonga mo-
csarai között — úgy mennek ezek az ala-
kok Mária Terézia testőreinek és grani-
csárjainak köntösében, hogy örök föld-
közelségben mindig a bácskai tájat ér-
zem körülöttük. És ezt a tájat sűrű, lom-
ha vérükben magukkal vitték másfelé is
örök vándorlásuk útján — áldásnak
vagy átoknak, mindegy!

*

Értsük meg egymást: nem arról van
szó, hogy hírveréssel szolgáljuk a táj
kiemelkedő különlegességeit és ezzel fé-
lig-meddig igazoljuk egy regionális iro-
dalmi árnyalat szükségességét, létjogo-
sultságát. Alakjainknak kell ez a tájhan-
gulat, hogy több valósággal érzékeltse-
sük őket. Ha hozzányúlunk a bácskai
emberhez, legyen a háttér is valóságos,
sodró erejű.

A telcskai dombok lábánál lapuló

községek neve: Felsőhegy, Orom, Völgyes, Kishegyes, Feketehegy. A *hegyekről képzett falunévek őrzik az alföldi ember örök vágúját a kéklő hegyormok felé*. Kié a hegy? — kérdezte tőlem égő szemmel egy alföldi kisfiú. Csak a mesében hallott a hegyekről és szomjúsággal tapadt a kérdéshez — kié a hegy, ez a mesebeli valami?

Ezt az örök szomjúságot sem találom sehol visszhangként írásainkban, alakjainkban. Pedig hogy megvan, bizonyíték rá a hegyormokra, csúcsokra, völgyekre emlékeztető sok helységnév.

De ez csak negatívum. Lássuk a pozitívumokat.

Északon a homok ütközik. Ez a homok volt a szegedi gyökerű Tömörkény. Cserzy Mihály, Mora Ferenc és legutolsó nagy írásművében Móricz Zsigmond világa. Bácskai íróink színei idegenek ettől a homok-világtól. A Tiszát sem látják annak, amivé nálunk szelidül és sokarcúvá teszi a tájat. És különössé azokat, akik a partjait lakják.

A nagy víz: út a világba. Könnyebbvévő, nyugtalan típust tenyészt századok óta partjain. Vízi embereket. Ezeknek hajós, halász később kereskedő leszármasztottai teremtettek aránylag pezsgő életet a két Becsén, a két Kanizsán, Zentán — a nagy réveknél egyszóval. *Miért állt itt meg aztán az igazi kommerciális, kereskedelmi fejlődés? Miért lett nehézkesé a tiszamenti magyar?*

Mert győzött a másik típus, a szállások felől előnyomuló sűrűvérű, belső-bácskai ember. A földművesutód, aki mennyiségével ellepte ezeket a városokat, községeket, keveredett és új típust teremtett.

Mindezek izgatón érdekes írói problémák, hiszen aki felvázolja a tájat és a típust, meg kell látnia, érzékeltetnie kell.

A dunai tájék egészen más.

Kezdjük Bajánál. Ez már túl a dunai város, lélekben, — csak földrajzilag van ideát. Hangulata a kisvárosé, de olyan értelemben, hogy ott a földművesosztály kisebbség. Mondjuk úgy: polgárság a céhvilágba nyúló hagyományokkal. Nya-élés valósága nyomán.

kas és gögös polgárság. A *szerszám* és nem a föld polgársága.

Bácska igazi kapuja ez a nyugati világ felé. Aki a kapuk mellől itt lelki örjáratra indulna, sokat megleshetné a bácskai és pannoniái típuskeveredésből. A táj is ugyanilyen kevert. Csakhogy itt a hajós, halász és kereskedő elem, a kézműves elem szívta fel a belső vidék sűrűvérű lakosságát.

Ugyanez érvényesül a Duna vonalán végig. Apatin, Palénka, Ujvidék a beszedés példák.

*

Dehát lényegében most a tájról, a színekről a hangulatokról esik szó. Legfeljebb visszhatásban lehet szó embertipusról.

Lássuk a nagy folyót, a Dunát. *A folyó partján a néző mindig a tulsó partot látja*. A tájhangulatot a folyó mentén legtöbbször az determinálja: mi van odaát?

A bajai, bezdáni, apatini szögben a baranyai erdők képe tárul eléd. Dombok és mögötte: hegyek. Gombosnál a Duna hajlásánál szintén hegyek ütköznek szemközt — szőlőkkel, várromokkal. Itt már a történelemmel találkozol. Ujvidéknél már kézzelfoghatóan látod a történelmi folyamatot — a magyar történelmét — Pétervárad vára, épen úgy mint Gombosnál Erdőd, vagy keletre innen: Vukovár a legtisztább magyar történelem helyei.

Jókai járt itt egyszer élete delén túl. Hozzánk tragikusan életük alkonyakor érkeznek a nagy betűvetők. *Ott reszket crről a kirándulásáról szóló beszámolójában az író ösztönös nyugtalansága — talán az érzés, hogy itt elmulasztott valamit*. Hogy ez a kép valóságosan sohasem került művészetébe. Bár az Aranyemberben már hajókázott erre és a Cigánybáró alakjai is itt jártak a bánáti tájon — azt hiszem ez az utazás inkább a képzelet szárnyain történt mint az át-

A belső vidék a mult betyárroman-
tikájának sok zamatát és színét örzi.
Angyal Bandiét és később Rózsa Sándor-
rét. Ez a csárdák és teletskai dombok
vidéke. Lovast, utast rejtélyesen, gyorsan
elnyel itt a dombhajlás, magaslat.

Különleges, az alföldtől elütő hangulatot
itt csak a csatorna mentén találunk.

*

A csatorna maga: emberkéz munkája.
De időben, kihatásaiban olyan mélyen-
járó volt ez a munka, hogy eredményé-
nek, az alkotásnak tájformáló ereje van.

*Molter Károlynál találkoztam elő-
ször a csatornával.* Már úgy értem, hogy
irodalmilag. Gyerekkorában uszkált benne,
csodálkozva vándorolt partjain és
tünődött a zsilipek vasoszlopoi között az
életéről meg a halálról.

Íróink valahogy elsiklanak a csatorna
mellett. Kicsinynek találják talán
medrét, alacsonynak a szintjét. Nincse-
nek történeteik a csatornáról, népdal
sem született partjain, mondás is alig
egy-kettő, az is német.

Pedig a csatorna partján élők ismer-
hetik ennek a hangulatnak szépségeit. A
kanyargó kis folyó hangulata ez. *És a lélek
bizonyára nem kérdi: ki teremtette
ezt a kanyargó vizet ide?* Van és létezik,
táj és lélekformáló ereje van. A
csatorna menti ember reális, gazdag, a
víz itt jó szolga nem pedig megfélekez-
tellen természet.

*

A színek és hangulatoknak örök kutatása
szerves része lehet a történelemnek is.
A történelem a lélek negyedik dimenziója:
adva van a táj, a kő, a vászon — spiri-
tuálisan felépitem, kiépitem körülöttem
a multat.

Örökké emlékezetemben él egy nagy
regényírónk néhány sora. Valami könnyű
történet kapcsán szerepel itt Bácska,
néhány szellemes szóban. A sáros ember
dicsekszik háromszázéves kastélyaival.

— Jé — csodálkozik a bácskai lány

— egész Bácska nincs talán háromszáz-
éves.

Lehet, hogy ez nagyon sikerült mon-
dás, mosolygunk is rajta mi bácskaiak.
Az ember a saját szegénységén is moso-
lyoghat.

Ezt kapta történelmünk eddig az iro-
dalomtól.

Valahányszor elkerülök Bácsba, égő
szemmel kerülgetem, csodálkozva és
megdöbbenve tapogatom az ősi templom-
ot, hajdani a templáriusok istenházát,
hét évszázad bizonyágát a magyar élet-
ről, amely itt zajlott minden időkből.

Kell-e ősbibb szimbólum Bácska ma-
gyar lelkének kifejezésére mint ez a to-
rony? Mindig szerénykedni járunk Erdé-
lybe, Dunántúlra — elfelejtjük azt a
batalmas erőt, amit ez a táj jelent mint
a népek országútja.

A torony mutatja, hogy a magyar
élet itt ősbibb, mint máshol talán, ahol
épségben maradtak a kastélyok. Szeret-
ném, ha jelszónak fogadnátok el ezt a
tonyot és vele a legelső magyar várme-
gye és a legelső magyar érsekség törté-
nelmi emlékeit.

Bácskát. Bácsországét, amely a ma-
ga színeivel pótolhatatlanul egész, egy-
ségesen multbanyúló s a magyar egység
történelmét szimbolizálja a nagy vizek
a Duna és a Tisza szögletében: örökké
és mindig. Letörölhetetlenül.

Majtényi Mihály

Irodalmi témakörünk és a magyar nép

Irta: LÉVAY ENDRE

»A legszebb képesség is elátkozott kincs, amíg ébresztőjét meg nem találja.« Németh László általános érvényű és az egész magyar irodalomra oly jellemző mondatát ragadom ki, amikor tájunk és szűkebb hazánk szellemi életének jelentős alkotó elemét, — irodalmi témakörünk kérdését vetem föl a hallgatóság előtt. Magyar íróknak nálunk nem a szórakoztató, hanem az ébresztő szerepét osztotta ki a történelem: békés, alkotó munka helyett az örökös harcot. Mert amióta csak vagyunk, örökösen harcban állunk multunkkal, jelenünkkel, népünkkel és önmagunkkal. Az élet csatája a mi csatánk, de a szellem síkján dul ezért az elátkozott kincsért, amelyet e hallgatólag vidék és hallgatag népe évszázadokkal ezeltől eltemetett.

Multunk irodalmi hagyatéka szegényes: színben, képmen és szírnálalásokban szükülködő. Amennyi mégis megmaradt és átmentődött az idők viharán, a magyar szellem ébresztőinek maradt meg utra-va-lól. Kötetekben, főlíránsokban nem kereshetjük ezt az örökséget, mert azok ugy eltűntek, mint Sibylla könyvei: a dunavölgyi történelem tüze emésztette föl őket, a hamujuk itt maradt szétszóródva, lerakodva a tájban, a nyelvben, a dalokban és a népek életformájában. Iróink nagyrésze ma is ebből a nemes, televény talajból szívja eltétó erejét. Délvidék rejtelme, századok messzeségében ködlő multja, forró jelenje és izzató iövöje nem politikai s nem is üzleti vállalkozást jelent számunkra: nem csakcsupán anyagot, hanem husból és vérből, munkából és harcból álló életet. Életet jelent, s ez az egyetlen szó, hogy élet Balassa Bálintunk lantján a tragikus magyar végek életét jelenti. Szenvedést, vereséget, lemondást, visszahulást és örökös újakezdést azért az alig pislogó kicsi lángért, amely a szellem vég-ső gyözelmének hitét soha nem hagyja kialudni.

A kezdés korszaka nálunk nem a régi magyar világ békés, boldog éveire esett, — mint Erdélyé —, hanem a szerb megszállók voltak tanúi küzdelmünknek. A vég teljesen leszakadt az ország testéről, a szellemi göccsal, az egyetlen Budapesttel összekötő szálak elpattantak: a vidék ma-

gára maradt. A süllyedő világban a kicsi élet is élet: a négy fal közé huzódott magyar olvasónak a kevés is sokat jelentett, mert az is jelenlétét igazolta. Elegendő volt csak a magyar betű, a magyar szó, ha csak megszólalt is: s ha az író nem is csinálta az irodalmat, csak kritikátlan lelkesedésben arról álmodott. A történetlen hit és a becsületes szándék volt a legfőbb mérték, más mérték használatára vagy fölmutatására nem is igen nyílt alkalom. Nem esztétikai, hanem az ösztönökből fakadó és sajgó érzelmi követelményeknek kellett eleget tenni. Az ilyen kóros igényesség, amit történelmi távlatból méltán nevezhetünk igénytelenségnek is, életre-hívta a gyorsan kimerülő műfajokat: a nagy lélekzettel induló apró írásokat, amelyek már a kezdés után kifulladtak, el-lap-sodtak. Bácskai buzaszálak kalangyája, vagy egy csokor réti virág: novellák, elbeszélések, rövid tanulmányok, karcolatok, lírai strófák, bus elégiák. Ezekben hiába keressük a mélygölkéri alföldi öserőt, a láthatatlan forrásokból táplálkozó mesemondás bőséges előmlését, a váteszi meglátást, a forradalmi föllángolást vagy a sophokleszi, shakespeare-i tragikus zokogást, — ehelyett a »langyos, lágy bizonytalanság« huzódik meg az írásokban.

Az alkotásokból a tartalom- és formakeresés közötti vergődés ütközik ki. A huszas esztendő írói műhelye olyan, mint a tanosómalom: mondanivalóban és műfajban inkább a kullogás vagy az egyhelybenjárás fékezi le a szellem száguldozásait. A lira hangja halk, bártortalan: a próza szüntelenül visszakanyarodik és ismétlések végtelen sorozatában zuhan, s éppen az síkkad el, ami a költő, az író, a táj, a nép: a déli végek lényege. Miért?!... Mert a kezdet kezdete ez, az első lépés, s mint minden indulás, a sokatmutatásra megy. Az idő és a történelem sürgetett, nem várta be az érést, hanem türelmetlenül követelt és — a műhelyből a mű faragatlanul, a forgáccsal együtt került a piacra.

A kisebbségi esztendő mulásával a magyar föladatak is sokasodtak, ami jó iskola lett volna az irodalom megújhódására is, ha a belső eriedés, érés eszméket teremt és cselekvésbe lendít. Az alföld ólmos levegője ilyen feilődést nem ismer:

a passzivitás, hallgatás és befeléhajlás a természetes. Az írók nagyrésze továbbra is a forma ígéreteit becsülte többre a tartaloménál és a csakcsupán művészi formában akarta kiélni magát. A képzelet szárnyain való lebegés jobban vonzotta őket, mint a rideg, vigasztalan valóság, amelyben benne éltek. Vojtina Ars poétikája hiába figyelmeztett: sokszor még azt sem mondták ki, amit bátran kimondhattak volna, anélkül, hogy a cenzor kitépte volna tollukat. Hogy mi vált igazi élménnyé a déli végek íróiban, azt az írások ma is mutatják, de hogy mennyi csodálatos élmény veszett el, kallódott el iratlanul, azt csak az előjövendő nagy regények, drámák, époszok mondhatják el az utóknak.

Miről beszélnek a reminiscenciák? Mit látott meg az író a Vajdaságban?

A témakör a mi mindennapi életünk keresztmetszetét adja meg. A délvidéki irodalom témakörének fölrázolása valóban visszaadja igazi arcunkat? A művek kivetítik magukból mindazt, ami alkotójukban és alkotójuk körül zajlott?...

Irodalmunk két korszakát, a kollektív és az egyéni jelentkezés korszakát nézve a régi napilapok és antológiák hasábjain a fennebb említett hit és becsületes szándék már létjogosultságot igazol. Az író a helyén állott, hite szerint a vártán, és vállalta a szerepet is. Annvit, amennyit a szerep az embertől megkövetelt, s úgy, ahogy az ember a szerepét fölfogta. A szépíró jobban szédült a l'art pour l'art, mint az irányzatos irodalom felé. Idegen környezetbe ágyazott meséivel az elefántcsonttorony felé kapaszkodott: eredmények nem azt várta, hogy elkialtott szava valósággá váljék, vérré az emberben, benzinné a motorban, hanem csak azt, hogy babért teremjen. A tanulmányíró nem az esszé mélységei, hanem a politikai vita-irat magas hangjai felé fordult, a kisebbségi sors panaszán és boncolgatásán évődött. A kritikus pedig minden megjelent magyar betűért hozsannát zengett. Az egyetlen, kicsiny munkatáborban így volt ez rendjén: a dicséret jobban lelkesített, mint a tárgyilagos kritika. Az utóbbi hangját sem hallatta, mert a tespedt közöny nem is engedett élesebb hangot megszólalni.

A háborus nemzedék fölkapcsolódása új idők jelszavait hozta, hogy a régi rend és anekdotás világ falait lebontsa. Bár bá-

tor és merész hang követelte mindazt, ami egy évtized leteltével a feledés, a hallgatás és a halogatás hamuira alatt maradt, az álmok és ábrándok világát nem tudta egy-kettőre elhessegetni és a lerakódásokat sem eltakarítani. Jelenléte mégis frontot teremtett és közösségi akaratot érvényesített. A tájat és rejtett kincseit valamivel közelebb hozta az idő. Szenteleký után irodalmunk szekere ugyan előrelendült biztatóan: Szirmai Károly kemény mértéke, Herceg János gvökereiben is tiszta bácskai prózája és a fiatal Dudás Kálmán lírájának erőteljes föllobbanása fejlődést, tisztulást jelentenek, a nagy alkotások késése itt is, még ma is igazi élményvilágunk megismerését és megismertetését akadályozza meg.

Két évtized elmúltával irodalmunk gyermekkora is lejárt: tulitottunk azon az állapotban, amit kezdet kezdetének nevezünk. Gyermekkorunkkal tovább nem takarozunk, s ellagvatottságunkból sem kovácsolunk tökélet magunknak. Az idő meghozta a nagy lehetőséget, hogy dél irodalma bekapcsolódjon a nagy magyar nyelvtérületbe és az egyetemes nagy magyar irodalomnak egy darabja, élő, dolgozó és alkotó szervezete legyen. A követelmények itt már nemcsak érzelmiek, hanem értelmiek és esztétikaiak is: a mérték magasabb és szigorubb, az írótól irodalmat és nem irodalmárosságot követel.

Az új földat és az új mérték fölveti a második kérdést: Mit nem látott meg az író a Délvidéken?

Vajjon megfogta-e ez a táj a délvidéki író lelket? Meglátták-e, észrevették-e az írók a bácskai síkságon a saiatos belső világuk felé vezető utakat? Megérezték-e a tájon a történelem lehellétét? És — döbbenetes valósággá vált-e már előttük, hogy a kétévtizedes irodalmi és politikai harc-ból kimaradt a magyar nép?

Hol vannak azok az írói alkotások, amelyek bátran és kendőzetlenül bemutatják az országnak magyar népünk belső életét? Bácskai hazáját és bácskai Moldováját. Ahol úgy él, hogy alig él, és úgy él, hogy elsüllyed és csak az ősi, tiszta neve marad meg emlékül a magyarságnak...

A háború érájában Délvidéknek két arca néz most felénk: a magyar »Kanaán« és a magyar »temető«. Két történelmi kor, két történelmi világ a békét és békés holnapot váró nemzetiségek tengerében. A Dunamedencében csak a polgári kultúra

és életük egymásra tált. Kisnemzetek sorát hordja vállán minden ember, s ezt a sorsot csak úgy tudják elviselni, ha fölismerik közös nevezőjét.

A magyar író kötelessége és a magyar történelem parancsa is ez: a régi, nábobos sirvavigadós világ helyett az új világ bemutatása. Az alkotóművész dolga, hogy mit és miként ragad ki ebből a téma-tömekegéből szabadon, hittel és becsületes

szándékkal. A szerep éppen most ezerarcu embert követelt: ébresztőt, harcost, váteszt és a szó irodalmi értelmében forradalmárt. Aki tisztán látja a célt és még tisztábban az eszközt, s úgy használja a tollat, hogy

»... vitézségről formát,
emberiségről példát
mindeneknek ő adion!...«

ÜZVEGY PRERADOV GRADOMIRNÉ

*A Don mellől csata-pap irta —
(tán aznap ilyent százat ért meg)
s hozzám verte vele az Isten
özvegy Prerádov Gradomirné.*

*A karján alig éves pondró,
minden gonoszság messze tőle,
Lucijereket ver még agyon
hatalmas pillá-legyezője.*

*S így jött a szerencsétlen asszony:
tolmácsoljam, mit ír a levél,
(bocsássak meg, nem tud magyarul)
férjével mi van: él, vagy nem él?*

*Oivasom fennhangon az írást,
majd aztán akadozva szerbre:
Asszonyom... a férje... a Donnál...
(s csuklik a hangom egyre-egyre)*

*hősi halott... nyögöm ki végre
és verejtékes kínban, lázban,
várom, hogy félőrülten tör ki
egy borzalmas nagy zokogásban...*

*S agy-bénító csend pár percig:
nem sir s jajgat, — haját sem tépi,
— csak csókolgatja kicsi kölykét
s a Történelmet által-lépi.*

BENCZ BOLDIZSÁR

Élet és irodalom

I.

Boldog dilettantizmus

Abban a pillanatban, amint valami élethivatásunkká, mesterségünké válik, elveszti izgató varázsát, megszokottá, érdektelenné válik. Aki az írást választotta élethivatásául és ebben sikerült is vinnie valamire, úgyhogy alkalma van mestersége örömeit annak gyakorlati oldaláról kimerítenie, úgy jár a rajongásával, mint az ifjú szerelmes, aki szerelmét annak rendje és módja szerint feleségül vette ahelyett, hogy egy életen át rajongott volna érte. A hivatásos férj és a hivatásos író egyaránt ki vannak téve annak a veszélynek, hogy minden vágyuk teljesül és ezen az úton végre is eljutnak oda, hogy vágyaikat kimerítik. Betelnek a boldogságukkal, szerelmük elveszti negatív töltését, szokatlansága és újszerűsége ingerét, magától értetődővé válik, mint a levegő, amelyért nem kell küzdenünk, mert mindig, minden körülmények között rendelkezésünkre áll. Megértjük a vízben fuldokló, vagy az akasztófán vonagló szerencsétlen sóvárgását egy korty éltető levegő után, a szegényember sóvárgását a jólét, a vagyon után, a hírnévről, dicsőségről álmodozó dilettáns sóvárgását a nyomdafesték után, mi azonban, akik ezekkel a javakkal bőségesen el vagyunk látva, képtelenek vagyunk ugyanezt a rajongást és lelkesedést kicsiholni magunkból. Mindent meg lehet szokni, mint állapotot. A jólétet, a boldogságot és a dicsőséget is. És semmi sem közömbösíti úgy a dolgokat, mint a megszokás. A hivatásos művész teljesítményében — ezt a hivatásos művészek tudják legjobban — mindig több a gyakorlat, mint az ihlet és lelkesedés s amennyiben efféléről mégis beszélhetünk, úgy legfeljebb azzal a megszorítással, hogy a hivatásos művészek az ihlet felidézésében is óriási gyakorlata van. Ezek a sokatpróbált író Kaszanovák tisztában vannak minden

ügynevezett műfogással, amellyel olvasóikra és önmagukra is hatni tudnak, de ha megkérdezzük őket élethivatásuk céljáról és értelméről, a legtöbbje fáradtan legyint és hajlandó úgy nyilatkozni, hogy hajtófát sem ér az egész. Innét talán már csak egy lépés annak bevallásáig, hogy boldogtalanoknak nyilvánításuk magukat s úgy nyilatkozzanak, hogy boldog csak a reménytelen szerelem lehet, mely nincs kitéve a teljesülés veszélyének, annak, hogy a maga érzékelhető és megemészthető mivoltában megismerkedhessünk vele.

De haj az írás reménytelen szerelmesei, a dilettánsok, azok, akik az frői dicsőség istennőjével csak afféle köszönőviszonyban vannak s mint elérhetetlen álomért rajonganak, lelkesednek érte! Ők azok, akik számára egy életen át felejthetetlen élmény marad az istennő mosolya, az a pillanat, amikor kezecsókolhattak neki vagy megérinthették a ruhája szegélyét, beszívhatták a parfümje illatát. Milyen szép dolog is az, ami elérhetetlen. Milyen tiszteltetlenné válik pusztán azáltal, hogy a magunk hétköznapi emberi mivoltában nem juthatunk kapcsolatba vele, nem vehetünk tudomást arról, ami benne is szükségképpen emberi, hanem olyannak képzeljük el, amilyennek szeretnénk. Milyen megközelíthetetlen fellegvára a dilettánsnak az a testetlen rajongás, amellyel elejét veheti annak, hogy álmaikat a valóság lerombolja és bemocskolja. Milyen szép dolog hinni, rajongani, lelkesedni. Mennyire irigylem őket és milyen szívesen cserélnék velük én, szegény szerencsétlen, aki naponta százezerszer elkárhozom abban a teljesülésben, amely teljesülésről ők mint életük üdvösségéről álmodoznak.

Az írás

Jaj, hagyjátok átkozni.
Tudom, hogy bármit tesz az ember,

tönkremegy bele. Élni annyi, mint elhasználnodni. De mégsem így.

Nezzetek rám.

Volt már részem mindenféle sorsmegpróbáltatásban. Ismerem a kárhozat minden szörnyűségét és gyötrelmét, koplaltam, szenvedtem, nyomorogtam. Volt részem betegségben, súlyos és legsúlyosabb testi munkában. Megtört ez is, nem tagadom. Nyáron, a cséplés alatt minden évben öt-hat kilót fogytam. Naponta két órát aludtam és amikor az ébresztőóra csengetésére feltápáskodtam a vackomról, percekgig eltartott, amíg magamhoz tértem mély, ájulásos kábulságomból. A kimerültségtől és izomláztól remegve és támolmogva botorkáltam a sötétben a gőzkazán felé és gyakran álló helyzetben, jöttömben-mentemben el-aludtam pár pillanatra, még álmodtam is ilyenkor. De ha történetesen két napig esett az eső s az időt dologtalanul heverésztük át valami pajtában, szervezetem oly véres, gyorsasággal heverte ki a fáradalmakat, hogy nem bírtam ki tétlenül. Különös, feszülő viszketést éreztem kerges tenyeremben, derekamban, izmaimban és birkozni, ütni, dolgozni, nagyot emelni vágytam.

Láttam szegény embereket, akik ebben a munkában idő előtt megrokkantak. Testük ki sem fejlődhetett, satnyák, csenevészek maradtak, mint a sívó homokon tenyésző fák, de ilyen szájalomraméltó emberi roncs talán mégsem lett belőlük, mint amilyet belőlem az írás, ez a tetet-lelket és idegeket emésztő szörnyű szenvedély csinált. Reggelente, amikor felkelek, minden porusom vitustáncot jár a gyengeségtől, az elhasznált-ságtól, úgy érzem magamat, mint ha kilencven éves aggastyán volnék. A szemem csipás, basedowosan düledt, az arcom dult, puffedt, kifejezéstelen, mint a vízből kifogott hulláké. Az idegeim annyira megviseltek, hogy ha valaki váratlanul erélyesen rámkiáltana, idegsokot kapnék és egész testemben remegve sívfakadnék. Minden szabadabb hangra, ajtócsapásra összerезzenek, mint a gyilkos, akinek rossz a lelkiismerete és

munka közben óriási megerőltetésembe kerül, hogy jónapot tudjak köszönni valakinek s eközben ne vigyorogjam, mint valami örült. Közérzetem állandóan olyan, mintha túlterhelt csónak volnék, mely mindössze egy újjnyira áll ki a vízből s amelyet a legkisebb csekélység kibillent egyensúlyi helyzetéből. Pontosan úgy érzem magamat, mintha állandóan élet-halál veszedelemben forognék, ég és föld között lebegve s egy irdatlan szakadék szélén néhány gyenge fűszálba kapaszkodva. Egyszer, meglássátok, elvesztem idegeim fölött az uralmat és mielőtt meggondolhatnám magamat, leugrom az emeletről a mélységbe vagy szétűzöm fejemet a falon, menekülve a minden halálnál szörnyűbb fenyegetés elől, amelynek neve: élet.

De hát mi a baj, kérditek megütközve, részvétell és aggódva. Semmi, semmi. Egy kis nikotinmérgezés, idült gégehurut, általános testi és lelki kimerültség, majd elmulik. Egyszer, ha majd nem cigarettázom, gyöttrődöm, emésztődöm annyit. Ha meglesz a halastó, amelyről egész életemben mindig álmodoztam vagy bármi módon csoda történik velem, mely megvált a kárhóztóból, a szörnyű rabigától, amelynek terhe alatt roskadozom, miközben ceruzám játszi könnyedséggel fut végig a papiroson és mindig csak a papiroson, a tűz égesse meg.

A korbács

Mondókámnak végére értem volna, de utólag indítatva érzem magamat arra, hogy azt ezzel az utóirattal némileg kiegészítsem. Amikor e sorokat írom, hétfő reggel van. Amivel azt kívánom jelezni, hogy tegnap vasárnap volt. Kicsi gyermekkorom óta hiszek a vasárnapban, abban, hogy ez a nap nem olyan, mint a többi és e szuggesztívó alól nem tudom és nem is akarom kivonni magamat. Hiszem, hogy vasárnap nemcsak nem kell, de nem is szabad dolgozni s ha mégis dolgozom, bizonyos büntudatot érzek. Ennélfogva vasárnaponkint

felmentem magamat a munkakényszer alól s a napot az igazak jólelküismeretével s egy milliomos gondatlanságával henyélem át. Vasárnapokint úgy élek, mint akit felmentettek az élet minden gondja és kötelessége alól s ilyenkor testben-lélekben átalakulok, valósággal újjászületek, mintha kicseréltek volna. Közérzetem nyugodt, derűs, háborítatlan, mint a hegyi tó tükre, amelyet zöld fenyveserdők koszorúja szegélyez s amelyben az azúrkék égbolt nézegeti magát. Rövid néhány óra leforgása alatt szemelláthatólag fiatalodom pár évet, dült arcvónásaim kisímulnak és semmi sem zökkenhet ki nyugodt kedélyállapotomból. Tétlenül, hallgatagon szemlélődöm, minden élettevékenységem a lélegzésre korlátozódik. Úgy érzem magamat, mint aki egy más világban kötött ki, a boldogság szigetén, ahol nincsenek gondok, kötelességek, idegekremenő harcok.

De másnap, hétfőn, előlről kezdődik az egész. Vége a vasárnapi varázslatnak. Idegrendszerem ismét hisztérikus túlerzékenységgel reagál a benyomásaira s pár órai helytállás után úgy érzem, hogy lázas vagyok, halálos beteg, nyomorult, ösztörtört, akit a legkisebb szél elfújhat a helyéről. Kimondhatatlan szenvedésekkel váltom meg minden pillanatomat, amellyel magamat a víz felszínén tartom s az életemet meghosszabbítom. Látszólag nem teszek én sem egyebet, mint amit rajtam kívül még annyi más ember csinál szerte a világon: dolgozom. Írok erről-arról és ezek az írásaim olykor, állítólag, még sikerülnek is és visszhangot vernek a közvéleményben. De már maga az, hogy sikerülnek s hogy emellett oly termékeny vagyok, azt bizonyítja, hogy a korbács, mely helytállásra ösztönöz, sokkal kegyetlenebbül vág végig rajtam, mint másokon. Avagy mit gondoltok, miért dolgozom annyit és igyekszem felülmulni önmagamot, azonkívül mindenkit, aki léteerdekeimet veszélyeztethetné? Félelemből, aggodalomból, kishitűségből. Félek az ostortól, a rámehezhető szörnyű felelősségtől és

amikor már-már úgy érzem is, hogy megszakadok, tovább hajszolom, gyötöröm, emészttem magamat, mert nem tehetek mást. Már számталanszor kinyilvánítottam, hogy egyetlen vágyam, kivánságom lenne az élettől: az, hogy ne kellene egyetlen sort sem többé leírnom. Mert látván látom ma már, hogy ezt a gyilkos, testet-lelket emésztő mesterséget egyre kevésbé győzöm idegekkel. Talán nekem is jólesnék amerikázni az igában, megalkudni az igényeimmel, a szigorú létfeltételekkel és nem csinálni lelkiismereti kérdést abból, hogy meg-szolgálom-e az abrakomat vagy egyszerűen csak elfogyasztom. De a különbség köztem és mások közt éppen az, hogy én képtelen vagyok erre. Lelkiismeretes ember vagyok, olyan, akire barátai lemondó kezlegyintéssel azt szokták mondani, hogy marha. Mint író és alkalmazottat szörnyű felelősségtudat terhel. Állandóan felelősségrevonástól rettegek s oly rossz a lelkiismeretem, mint a gyilkosé. A legkisebb mulasztás, pongyolosság, hátralék kétségbeeséssel tölt el. Ilyenkor belebetegszem a szorongásba, az aggodásba, elvesztem a fejemet, hányinger környékez. Ez a szorongás és túlhajtott lelkiismeretesség az a rettenet korbács, mely percenként végigvág rajtam és üz, hajszol, fenyeget, ha százszor belepusztulok is. Eszményi alkalmazotti vagyok és, állítólag, jó író is, de ha engem is megkérdezne valaki, csak azt mondhatnám, hogy nem születtem sem alkalmazottnak, sem írónak, mert mind a két feltételnek csak oly emberfeletti szenvedések vállalása árán vagyok képes eleget tenni, amelyek életemet egyetlen soha véget-nemérő vesszőfutássá teszik. Az, hogy írnom s mint írónak magamért helytállnom kell, a legiszonyúbb büntetés, amelyet a sors csak rámmérhetett. Mivel szolgáltam rá? Isten látja lelkemet, ártatlan vagyok. Kérem felmentésemet.

Pár nappal e sorok megírása után utólról valami lelkiismeretfurdalás-féle és szükségét érzem, hogy pár sorban még erről is beszámoljak. Arra gondo-

lok, hogy azok, akik itt összejöttek, első sorban attól a tiszteletreméltó jószándéktól indítva vállalkoztak az írói értekezlet megtartására, hogy útat mutassanak, egymásra ösztönzőleg, irányítólag hassanak, buzdítsanak, lelkesítsenek, ez az én felolvasásom pedig, mely elejétől fogva merő siránkozás és meghasonlottság, aligha alkalmas arra, hogy ezt a célt szolgálja. Emiatt most, utólag bizonyos büntudatot érzek és talán azt sem tudnám rossznéven venni, ha felolvasásom elhangzása után az egybegyűlték megbotránkozva egymásra néznének és rosszalólag csóválnák a fejüket megállapítva, hogy ej, ez a Kisbéri, ez a Kisbéri... Nincs erőm védekezni és mentségre sem kívánok felhozni semmit sem. Tisztelem azokat, akik hisznek,

azokat, akik állják a harcot és őszinte szívemből kívánom, hogy küzdelmüket eredmény koronázza. Végso következésben én is csak azt csinálom, amit ők, mert ez áll feltételül előttem. De nem tagadhatom azt sem, hogy fáradt vagyok, meg-megroskadok az élet igája alatt és jólesne már letenni a szörnyű, terhet, amelyet egyre kevesebb meggyőződéssel és lelkesedéssel vonszolok tova. Az igavonó lázadzik bennem és készlet arra, hogy terhetem időnkint dühösen a földhöz vágjam, emellett azonban megnyugtathatok mindenkit, hogy amint kissé kifujtam magamat ismét csak én leszek az, aki újra a vállára veszi és cipeli tovább, amíg a lélegzetéből futja.

Kisbéri János

ŐSI DAJKA

*Alpok kölykei: szőlős dombok
Tájain mélán elbotyongok.
Nappal, éjjel, hajnalban, este
Hazátlanul hazát keresve.*

*Anyátlanul anyát keresve,
Anyám helyett anyám ha lenne
Zengő orma, hallgató völgye,
Füvein ülő harmat gyöngye.*

*Ha éhes lennék megszoptatna
Szellő-csóku, bortejű dajka,
Tejétől mámor álmom lenne
És ezer tücsök bele zengne.*

*Ébresztőül a sudár hajnal
Föl-fölcibálna madárdallal,
S míg fölmosdatna a nap csókja
Daios szám nyílna hálaszokra.*

*S míg fölmosdatna a nap csókja
Testemet hús ölébe nyujtnám
Az ősi dajka óvó karja
Bársonyos földdel eltakarna.*

BODÓHEGYI LAJOS

Korpai János kint lakott a város szélén. Sárgára meszelt kis háza éppen olyan volt mint a többi környező ház. A kíváncsi szél átfütyült a lazán álló cserepek között és virgonc kedvvel bujt ki az ellenkező oldalon. A házvég a pisai ferde tornyot utánozta nagy ügykezettel. Tán Korpai János rugta oldalba egy szép holdvilágos éjszakán, amikor borvirágos jókedvvel, csendesen dudorászva igyekezett hazafelé Bartusné közeli kocsmájából.

Korpai János rendes ember volt világiéletében. Nem káromkodott, legfeljebb minden félórában egyszer és nem verte meg az asszonyt talán csak minden tavasszal, amikor az ébredő napsugarak hatása alatt erősebben buzogott a vére. A bort azonban szerette. Esténként ellátogatótt Bartusnéhoz, eliszogatta, elszopogatta a félliter kadarkát és sokszor csak a zárórával karöltve tért haza.

Az asszony már nem is zugalódott Beleszokott az évek hosszú folyamán Csöndes egyhangúságban telt az élet a kis házban. Korpai János reggel dolgozni ment, magával vitte az ebédet is és csak a késő alkonyat vetette haza. Akkor éppencsak bekapta a vacsoráját és már ment is. Nem volt alkalom a civakodásra. A két fiu is elköszált erre-arra, csak Erzszi, a leány ült otthon naphosszat az utóbbi időben. Nem tudták mi van vele. A hátára panaszkodott. Fáj. Bebugyolálta magát fölhuzta anyja régi bő kabátját. Alig látszott ki belőle. Így gubbasztott egész délután az ágy szélén. Sokszor még a stop-

polóját is kiejtette a kezéből. Csak akkor riadt föl, amikor hallotta a koppanást lijedten nézett körül és stoppolgatott tovább. Néha, amikor azt hitte, nem látják, sirdogált is csöndesen. Az anyja mégis észrevette. Kérdezte. Beteg — mondta. A háta fáj. Talán lázas is.

Négy hónap óta tartott ez így. Csoválkozott is az asszony, hogyan lehet valaki beteg, amikor olyan szépen meggömbölyödött az arca és meggömbölyödött a dereka is. Azért nem gyanakodott. Ha mégis észbejutott valami, lefegyverezte Erzszi fölháborodott tagadása. Hogy gondolhatnak róla olyat? Aztán egy nap mégis csak kiderült az igazság.

Ugy emlékszem, mintha ma történt volna. Szép őszi este volt. Amolyan sokszor megénekelte vénasszonyok nyara. Többen kint ültek az utcán és Korpai János sűrűn köszönetet jobbra-balra, amikor jókedvűen dudorászva hazafelé tartott. Még akkor is dudolgotott, amikor lenyomta a szoba kilincsét. Csak akkor döbönt vissza, amikor Erzsit az asztalra borulva sirni látta. Szokatlan és kényelmetlen volt a látvány. Idegesítették a könnyek. Rápillantott az asszonyra is, aki ölébejeit kezével, a messzeségbe révedve ült a kopott konyhaszéken. A szeme kérdezett: — Hát veletek meg mi az istencsudája történt?

Feleletet nem kapott, de nem is várt. Kalapiját az ágyra dobta, gyorsan bekapkodta a vacsorára oda készített töpörtyűt aztán elment. Hamarabb mint máskor szo-

kott. Bartusné kadarkáianak szép piros színe volt. Ott legalább nem csöpögtek könnyekek az italába.

Erzsinek pedig egy hét mulva fia született. Feketeszemű, feketehaju csöppség Korpai János ezt sem bánta. Csak a gyereksírás bántotta a fülét. Esténként még inkább sietett bekapkodni a vacsoráját.

*

Január is érkezett. A hó már régen belepte az utolsó falevelet is, amit október cibált le az elárvult fákról. Este a hold ezüst pásztákat rajzolt a fehértetejű házakra. A szél rázza a fákat és derült égből is hullott a hó.

Bartusnél jó meleg volt. Nyekergett a vonó a cigány kezében. Kegyetlenül nyekergett. Korpai János élvezte ezt a nyekergést. A szomszéd asztalnál Máté Gergely egyre eregette pipájából a csiklandós füstöt. Ez bosszantotta. Egy hét óta minden bosszantotta, amit Máté Gergely tett. Valami baromfiügy miatt kaptak össze. Máté Gergely éppen a szomszédban lakott. Mint afféle tehetősebb kigazda, minden évben főhizlalt öt-hat disznót Korpaiéknak csak tyukokra és libára telt. Egy héttel ezelőtt egy nyugtalan tyuk áttévedt Mátéék portájára, ott is éppen a disznóólba vezette szerencsétlen sorsa. A disznók persze örültek a friss pecsényének. Még össze is marakodtak. De a ricsajra elősiető Máténé asszonyság már csak egy-két csontocskát és a szállógoló tollakat találta. Szó ami szó, Korpaiék egy másik tyukot követeltek. Máté Gergely meg azt hangoztatta, hogy nem ő kergette az oktan állapot a disznók közé. Mért nem zárták kalitkába, akkor nem csavargott volna el. Ezen a napon csunyán összeakasztotta a nyelvét a két asszony. Az emberek közt meg beállt a nemköszönő viszony. Csak ott bosszantották egymást, ahol lehetett. Ezért eregette Máté Gergely a bűzös füstfelhőket a szomszéd asztal felé. A nehéz pipafüstben ott kavargott az elfojtott ellenségeskedés. Kavargott, kavargott, csak újabb alkalmat várt a kirobbanásra.

*

Korpai János rendszerint csak fél litert ivott meg egy este. Nem is futotta többre a szükös keresetből. Csak olyankor

öntött föl a garatra, ha valami különösen bosszantotta. Most pedig igen-igen piszkálta a türelmetlen pipafüst. Ugy érezte, csak borral moshatja le a torkára ülepedő bűzös füstöt. Intett Bartusnénak:

— Asszonyság, egy fél litert szódával!

Megitta. Ez nem volt elég. Újabb következett. Az arca hamar kipirult és csillogott a szeme is. A sarokban folyton nyekergette rokkant hegedűjét a primás. Korpai János szükségét érezte, hogy borizni hangon bele-belebögiön. Ha fütötte belülről valami, mindig dudorászott.

Mosolygott a szeme és ivott. A boros-pohár meleg gondolatot ébresztett föl benne valahol mélyen, olyan tájon, ahol állítólag érzéseiket hordozzák az emberek. Miért veszekednek egymással folyton az emberek — gondolta borgőzös fejjel és azt hitte, hogy ez a kérdés neki jutott először eszébe. Büszke volt erre a gondolatra. Szerette volna odakiabálni külön-külön minden asztalhoz. Kár, hogy éppen fortissimora zendített a szorgalmas primás.

Éppen ekkor lépett be az aiton Józsi, a sánta asztalos, Máté Gergely kebelbarátja. Intett neki, hogy üljön az asztalához. Józsi csodálkozott, de leült.

— Mi újság, Korpai uram?

— Semmi, csak jó kedvem van. És éppen az jutott eszembe, hogy mért gyűlölik egymást az emberek. Az imádságba is úgy van, hogy »ugy megbocsásd meg a mi vétkeinket, ahogy megbocsátunk mi is«. Hiszi-e hogy így van?... No igyon velem egy pohárral. Hé, Bartusné egy tiszta poharat:

Ültek. Nehezen találták meg az egymáshozvezető szót. Korpai János sem tudta tisztán, hogy mit akar. Csak úgy odasugta egy alkalmas pillanatban:

— Szóljtsa ide Máté Gergőt is. Nem haragszok rá. Komolyan mondom, hogy nem haragszok. Hadd iszok meg vele is egy pohárral ebből a jó kadarkából.

A primás éppen új nótába kezdett. Fél szemével Korpai János felé kacsintott. Várta a hívást. Az intés azonban elmaradt. Korpai János mással volt elfoglalva. Szemével követte Józsi, amint a szomszédos asztalhoz bicegett. Látta, hogy lehajol. Sug valamit. Máté Gergely vastag füstöt pőfékelt ki a pipájából, aztán a füstön keresztül odasandított. Mintha spekulált

volna. Mégis föltápáskodott és szedelőzködött. Amikor az asztalhoz ért, megbökte a kalapja szélét. Korpai János mélységesen örvendezett. A megbocsátás örömet érezte áramlani egész testében. Szólitotta is Bartusnét:

— Asszonyság, még egy lityit és még egy poharat!

Bartusné hozta a bort. Melegen csillogott az üvegben a tavalyi kadarka. Először Korpai János emelte a poharat a kibékülésre. Ivott, aztán cuppanós részeg csókkal pecsételte meg a békét. Máté uram is elérzékenyedett. Tyuk ide, disznók oda és veszekedés akárhova, a kadarka bizony jólesett. Azért meg nem állhatta

hogy csak úgy egy kis emlékezősképpen ki ne próbálja szavatnak a körmét. Csak egy ici-picit akar csipni. Hiszen a kadarka is csipős, különösen így szódával, mégis jó.

Nagyot nyelt előbb, félszemmel az ott

ácsorgó Bartusnéra mosolygott, aztán föl-emelte a poharat:

— Most pedig igyunk tán a kis fattyu egészségére!

Bartusnénak hirtelen sürgős dolga akadt, s a konyhában hasát fogva mesélte el, hogy Máté Gergely felköszöntötte Korpai János fattyu unokáját. Józsi, a sánta asztalos az asztal alatt összedörzsölgette tenyerét nagy gyönyörűségében és titokban odaintett a cigánynak. A primás elérte a mozdulatot és olyan tuszt zendített rá hirtelen, hogy megremegtek belé a rozoga ablakok.

Korpai Jánost villámsapásként érte a csipkelődő szó. Felugrott, mintha rugók lökték volna. Meggörnyedt testtel, ugráskészen állt Máté Gergely elé.

— Hogy mondta?

Vigyorogva mentegetőzött és békülékenyen megveregette a vállát.

— Nono, azért nincs harag, pajtás! Nem gondoltam, hogy ennyire komolyan veszi a tréfiát.

Korpai nem békült. Lelőkte magáról a bizalmaskodó kezét és nagy erőfeszítéssel kiegyenesedett.

— Csak semmi »pajtás«. Takarodjon arrébb vagy én rugom el.

Máté Gergely elfordult és kuncogva ment vissza asztalához. Elbicegett utána az asztalos is. Megöblögették a torkukat és kárörvendő vigyorgással intettek a cigánynak. A primás hízkelő hailongással húzta Máté Gergely fülébe a nótát, hogy »kukorica közt születtem, ott szedtek fel engem... Korpai János pedig megadóan hajtotta tenyerébe a homlokát. Egyedül maradt. Nagyon egyedül. Aztán megvilant a szeme és nagyot ütött az asztalra:

— Bartusné, ... Bartusné... tán meg siketült?... Fizetni akarok...

*

Fehér hólepedő rakodott a házak tetejére, némelyik rozoga építmény szinte nyögött a súlyos teher alatt. Pipáztak a kémények és szürke füstcsikok tekergőztek a mégszürkébb ég felé. Esni kezdett a hó is.

Amikor kilépett a kocsmaján, szemébe csapott az éles szél. Még hallotta, hogy a sánta asztalos recsegő hangon énekel, azután nekidől a falnak és kótyagos

fejével úgy érezte, most meg kell halnia. Vagy neki vagy a gyerekeknek. A fattyúnak.

Támasztotta a falat egy ideig, azután nekivágott a bokáigérő hónak. Tántorgott és kegyetlenül zugott a feje. Valahonnan messziről, az öntudaton túlról fölrémlett benne, hogy ölni fog, azután összekavardott minden, s az őrült körforgásban homályosan kísértett Máté Gergely vigyorgó arca, a sánta asztalos egykedvű bicegése.... Jancsi primás hajlongott sokáig. Szinte a földet seperte bozontos haja... Bartusné u'abb bort hozott... Leült mellé... Fizetni kell... És valaki kopog az ajtón.. Erzsí... Nem is Erzsí... A fattyu... Máté Gergely kárörvendően nevet és Jancsi primás tuszt huz... És Bartusné megölelte a fattyut... És milyen nyálás a csókia. És... hupp... nekiment egy fának. Majdnem elvágódott.

Egyedül baktatott a havas utcán. Hazafelé. A háztetőkön végigsöpört a szél és nyakába zuhogott a porhó. A lefűgöngyözött ablakokon itt is, ott is kicsilámlott a fény. Langymeleg hullám birzgalta meg a szívét. Nagyon, nagyon kívánta és beláthatatlan messzinek érezte az otthont.

Kutyák ugatták a kerítések mögül. Föl se vetette a fejét, csak legyintett, mintha a gondolatokat akarta volna szétzavarni. Zsibogott a homloka. Reszketően végigsimitotta a kezével. Csönd volt körülötte és nagy csend tertyedt el benne is. Mintha legbensőbb lelkéből nőtt volna ki a szikrázó fehér táj és a hóesés.

Amikor szokatlanul korán megtorpant az otthona előtt, bizonytalan érzéssel bámult a kiszűrődő fénybe. Halkan kocogtatta meg az ablakot. A kulcsot nem találta. Aztán belépett a szobába. A kellemes melegben táncba kezdtek körülötte a butorok. Csak árnyakat látott, izgómozgó alakokat és valami tompa fényt. Neki támaszkodott az ajtófélfának. Az asszony támogatta, hogy el ne essen. Egy székre roskadt. Ült, ült percekig. Ugy tünt, közben hosszú évek suhantak el. Azután megfordította a fejét és visszahökkt. Erzsí állt nem messze tőle. Erzsí. És karján a gyerek. A fattyu. Villanásszerűen hasított belé az öntudat: most, most... Most történni fog valami.. Fölugrott és ütésre emelte ökölbeszoritott kezét. Éppen a gyerek arcába látott. A kis fattyu játékosan forgatta szemeit.

Mosolygott. Éppen rá mosolygott. És Korpai János ütésre emelt keze tehetetlenül zuhant vissza a levegőből... A szája zuhán bürgyu mosoly nyílt, dülendezve állt, az asszony tekintetét kereste és bután dadogott:

— Te, te.... mosolyog... rám... Rám... mosolyog... Hisz ember... ember lesz ebből is.... Ember...

Részeg öröm bujkált a hangjában. Lecsukódott a szeme, azután megingott és végigvágódott a padlón.

*

Másnap estefelé, amikor sietős léptekkel hazafelé tartott a gyárból, a kocsmakörül szembetalálkozott Máté Gergellyel. Riadtság futott át a szemén, azután megenyhült, mosolyra húzta a száját és barátságosan kívánt jóestét. Azután ment tovább. De pár lépésről még visszaszólt:

— Az ám, míg el nem felejttem. Ma este nem mék a kocsmába. A fattyu nem enged... Nem ám.

Máté Gergely érthetetlenül bámult utána.

SZINVALLÁS

*Egyszer hallgatni badán,
egyszer kacagni bölcsen,
védelmet úgy susogni,
hogy a vádat üvöltsem,
szemem vígan lehunyni
és mindent úgy is látni
s a pinceháton ülve
a sorsnak neki vágni.*

*Gyalázni dicsérettel,
dicsérni gyalázattal,
köszönteni a nagy hőst
meg sem bőkökt kalappal,
az igazság ma ennyi
a hazugság ma ennyi,
s hidd el, talán még így is
tudsz vértanú is lenni.*

BERÉNYI JÁNOS

Közösségi vagy egyéni szellem az irodalomban

Irta: LÉTMÁNYI ISTVÁN

Mi dévidéki írók nem vagyunk olyan gazdagok, hogy irodalomról lévén szó, elbarangoljunk idegen lélektáiakra. A mi életünk és irodalmunk horizontja nem nagy ivelésű és hiányzik belőle a változó korok áramlata, de kezdettől fogva az összefogás irányította munkálkodásunkat. Bennünket nem választott el a fővárosban kialakult irodalmi ellentét, urbanus vagy népi író nálunk egyet jelentett: a magyar életet visszatükröző testvért, aki úgy érezte, hogy tehetsége kötelezi alkotáásra.

Amíg elértünk addig, hogy a fejlődő hírlapírás és az itt megtelepedett írók csoportja számottevő tényezővé vált, nem hegedt be az a nyílt törés, amely az országghatárral elválasztott és külön életre ítelt magyarság lelkében támadt. Mint a fának letört ága éltünk és egyik napról a másikra szellemi táplálónktól szakadtunk el. Új helyzetünk új életformát követelt és ebben a kialakító szellemet azok árasztották, akik a napilapok szerkesztőségében a kisebbségi sors kulturális béklyóit meglazítva hittek abban, hogy a napilap mindennapos megjelenése révén tudatossá tehetik az irodalom szükségességét és ebben az időben könnyebb fajsúlyu, de meghatározásában szépirói termékek láttak napvilágot. 1923. karácsonván amikor még a dévidéki irodalom belterjes termelése meg sem indulhatott vajdasági magyar írók almanachja jelent meg Szabadkán, az első megnyilatkozásban is összefogás eredményeként. Kalendáriummal kezdődik természetesen, mert ingyen karácsonyi melléklet volt ugyan, de hasznossá kellett tenni és sok helyen bizony csak a naptári részét lapozták át. Dettre János és Radó Imre szerkesztették az almanachot, s fejlécciül Adv-idezetet választottak... »Gyuitatott lelkek vig mécsesének, ott, hol Sötét ül várost és falut...« Az előszóban a megszólalás ötödik esztendejében arra hivatkoznak, hogy a könyv programja több, mint olvasás öröme: Demonstrálás, bizonyíték és küzdelem. De monstrálása annak, hogy van vajdasági irodalom, bizonyítéka az elszakadt magyarság kulturképességének, mely törté-

nelmének folytatását követeli és küzdelem mindannak megvalósításáért, amit egy életéért és jövőjéért vívódó nép számára a kultúra ki tud követelni. Mert ez a könyv nemcsak az írók könyve, hanem a Vajdaság magyarjaié. Az írók dolga csak az volt, hogy életre hívják a vajdasági magyar irodalomnak ezt az első kollektív megnyilatkozását, majd a továbbiakban így fejezik be: ez a vállalkozás talán elvezet a vajdasági magyarság nivós és reprezentatív irodalmi folyóiratának megindulásához... Az almanach évenként ígérte megjelenését, mégis ujjabb öt év telt el, a dévidéki irodalom Sturm und Drang korszaka, amíg ujjabb almanach látott napvilágot és szárnyát bontogatta Csuka Zoltán ösztönzésére Szentelek Kornél irányítása mellett a Vajdasági Írás. Itt ujjabb állomása következett a dévidéki irodalomnak. A differenciálódás még nem jelentett elkülönítést és az ebben az időben megjelentetett költői anthológia, Csuka Zoltán Kéve című gyűjteménye még teljes egységet adott és világnézetileg különböző, de a kisebbség sorsközösségét vállaló magyar írók seregszemléje volt. Szentelek Kornél leveleiben már ellentétek mutatkoznak, de ez nem válik kárára az irodalmi fejlődésnek, csak megnehezíti a szembenálló és üzleti szempontból versenytárs napilapok köré tömörülő írók kézifogását. Megállapítható, hogy a két vállalat kiadásában megjelentetett almanachok csekély eltéréssel ugyanazokat az írókat szerepeltették és a Vagyunk köte csaknem teljesen a Reggeli Újság almanachjának írói névsorát tartalmazza. Szentelek maga is megállapítja a Jugoszláviai Magyar Könyvtár Akácok alatt című novellagyűjteményéhez írt előszavában, hogy eddig (1933-at irtunk) minden délszlávországi magyar irodalmi megmozdulás az összefogás jegyében történt. Az első lírai Antológia címe Kéve volt, a jelenlegi irodalmi szemle neve Kalangya. Minden szálát kévébe kötni és minden kévét gondosan kalangyába rakni, nehogy egy mag is elhulljon, ez volt az esznie a vezető gondolat, sőt maidnem az életprogram. Bármilyen politikai pártállásu, kezdet kezdetén főleg emigráns tollfogá-

tó az irodalom területét nem használta fel szabad vadászterületül, és eltekintve néhány forradalmi ízű költeménytől, tendencia a Délvidék irodalmában politikai téren nem volt, nem is lehetett, mert élni akartunk s az élet megnyilvánulása nem birtuk el erőtlenségében a politikai harcot. Ez az elv biztosította a feilődést, ez hozta létre a ma élvonalban haladó fiatal és gyökerében teljesen délvidéki írói utánpótlást, azt a nemzedéket, amely annak köszönhetta hitvallását, hogy kisebbségi sors kenyerén nőtt fel és ez a kenyér fekete volt és keserű. Talán ezért van szociálisabb érezésünk, a megalázottak és megszorítottak felé bátrabb kiállásunk talán ezért van jogcímünk arra, hogy irodalmunkat ne egyéni és öncélú terméknek tekintsük, hanem a délvidéki szellem kollektív megnyilvánulásának.

Rövid előadásnak nem lehet az a feladata, hogy átfogó helyzetképet adjon arról, ami eredménye kétévtizedes irodalmi törekvésnek. Amióta Szenteleky leveleit kötetbe gyűjtötték, azok is megismerhetők bennünket, akiket kötetekre menő vitairatokkal sem tudunk volna meggyőzni arról, hogy volt és van irodalmi élet, lesz folytatása is és a Kalangya tíz évfolyama a délvidéki Jelenések könyve. Szenteleky levelezése pedig az evangéliuma. Elemzése és boncolgatása a műnek, amely Délvidéken született viviszekció lenne, mert szervesen élő szervezethez tartozik, amely kicsinyben is a magunk világát vetíti ki és legbensőbb érzéseknek vált szócsövévé Délvidéken az írás akkor szárnyalt fel folyóirat köntösében, amikor a politikai elnyomatás és az ugynevezett önkényuralom vette kezdetét. Talán a magyarság itt élő csoportjának amelynek kultúregyesületei mindinkább kevesbedtek, ösztönyszerű védekezése volt az a tünet, amely az írás révén fért hozzá a keresett kifejezési formához és a szellemi vezetőket tollforgatásra készítette. Szenteleky hirdette, hogy az igazi harcok, élethalált jelentő világépítő mozgalmak iavarészt a többségi népek eruptív erejének kitoréséből adódnak, nekünk nem lehetett feladatunk világnézetek szellemi sikkain a szembenálló frontok valamelyikén nyílt sisakkal küzdeni, itt a lenni vagy nem lenni kérdése toluult az ajkakra és az ösztönös védekezés már irodalmi megnyilvánulás volt, a védekező magyar élet véste kőbe a magyar írás szavait. Így lehetett közös

nevezőre hozni az osztályvontudata mellett is első helyen magyar kisebbségi sorsot fájláló munkás írónak a tevékenységét, az idegen irodalmak szépségével átítatott finomkodó és ingyen esztétának magasabb művészi követelményekhez igazodó írásával. Az írók egyéni hangja így vált kollektív megnyilvánulássá és van valami visszaható erő a délvidéki lélektáj kialakulásában, a Délvidék írói ma is egységesek, tömörülésük árnyalati sőt jelentősebb differenciálódás mellett is megvalósítható és a folyóirat töretlenül tartja a délvidéki frontot. Jóllehet semmink nincs, ami eddig a Délvidéken íródott, az irodalomtörténeteknek lehet pársoros kurta közlése, ha mindazok a kifejezések, amelyek munkásságunk mértékét megszabják, erőtlenekek is, akkor sem lehetünk igazságtalanok egy korszakkal szemben, ami lezárult, hogy újabb és erősebb vitalitással teltetett irodalmi megmozdulásnak adion helyet. Szenteleky a táj lelkét és szellemiségét tükröző írásokkal szerette volna antológiáját megjelentetni, mai körlevelét már másként fogalmazná, mert hangsúlyozni sem kellene a couleur locale-t, annyira jellegzetes adottsága lett az a délvidéki írásműnek. Dudás Kálmán költészete, bácskai stanzái, szóképei, tájszemlélete és érzésvilága már fénykora a couleur locale-nak és költőink között ebben ő íár az élen Fekete Lajos tengerzugása a mi földünkön született, Most Majtényi Mihály jön az olvasó elé, izes és színes írása lélekből lelkezett délvidéki regény, amelyre méltán hivatkozhatunk akkor, amikor értékeink seregszemléjét tartjuk, Cziráky Imre népi erővel felépített írása, Herceg János munkássága és Kisbéry őstehetsége irodalmi színvonalunk magas mérőléscéről tanuszkodnak. Ha a mi igazságunk nem több a szavak erejénél, önbizalmunk ámitás lenne. Belső feszítő erő hoz felszínre írásokat, amelyekben rendre mindegyik szerző ugyanazon a címen és ugyanazzal a joggal szerez elismerést írói csoportjának, bár egyénisége zárt egység és műve különálló világ. Felölősségtudat és a mondanivalók nemzeti érzések kohóhiában való izzása s valami különös tisztaság vált jellemző sajátossággá és öntudatos író Délvidéken sohasem csevegett, sima kaszinói történetek, házassági háromszögek, könyvnyű kis tárcák nem születtek. Az írói elhivatottság nemcsak művészi kérdés volt, hanem sorsvállaló, nemzeterősítő küldetés tudat, aki a Délvidék írói közösségé-

nek tagja volt, annak hitét, célját és feladatát az építő erő determinálta.

A délvidéki szellem, a délvidéki írók individuális ereje eleven hatóerő. Hatósugarában mostmár nemcsak a szűkebb tá-

ják, hanem a bővérű és lendületes szívverésű egyetemes magyar élet áll. Ez a lélek most elindult az ákácok alól és egész biztosan eljut a megértésig, a szeretetig és a megbecsülésig.

Képzőművészet

Erdey Sándor

Tanulmányt írni arról, aki olyan közel áll hozzám, mint Erdey Sándor és jellemezni művészetét, amellyel már régóta rokonszenvezek és amelynek kibontakozását mindvégig figyelemmel kísértem, ugytalálom, hogy könnyű, de egyben nehéz feladat is számomra. Könnyű, mert ismerem oeuvrjét, ismerem lendületes fejlődésének fázisait és ismerem az embert, a művészt, aki az alkotás mögött áll. Gondolkodásmódja, életszemlélete és művészi meggyőződése nagyon sokban iedí az én meggyőződésemet és izlésünk, a művészettel és az alkotásokkal szemben való magatartásunk és nézetünk sokszor azonos. Ezek a tények azonban már magukban rejtik a nehézségeket is: az egyoldalusalgot, a merev és elutasító köldök-szemléletet és az ítélet igazában való kételkedést. Már pedig többször leszögeztük ezen a helyen, hogy a művészet élte- tő ereje az egészséges és tárgyilagos kritika. Enélkül nem képzelhető el a fejlődés és aki mindezeknek tudatában van, az már felelősséget érez, ha tollat vesz kezébe, hogy méltasson, bíráljon, elismerjen és véleményt nyilváníton.

Mégis, mindezek előrebocsátásával, Erdey Sándorral és művészetével szemben, nem tudom felvenni a könyörtelen és csallhatatlan bírő szerepét, nem tudok olyan hangon szólni, amely a maga hidegségében tudományosnak és tárgyilagossnak tűnne. Életünk egyik szakasza egybeesett és ez az együttélés eredményezte, hogy néha a hangulat és az érzés

elnyomja a hideg és szenttelen spekulációt.

Erdey Sándort Közép-Bácska adta a művészetnek. Pacséron született 1917-ben kisiparos családból. Hamarosan Szabadkára kerül, hogy itt a sors elkészítse számára azokat a meglepetéseket, amelyek korán megedzették lelkét és hozzácsoktatták a szenvedésekhez. Még gyermekkorában elveszti szüleit és rokonoknál húzódik meg. Mesterségre adják és a megpróbáltatásokból a felnőtt ember komolyságát, de fiatalos hitet és emberséget hozott magával.

Már ekkor sokat rajzol és nem véletlen, hogy éppen a karikatúra érdekli. Azonban nemcsak az emberi arc százféle fíntorának, hanem a társadalom szociális fonákosságainak is bátor, szókimondó megszólaltatója és hűséges krónikása. Éles megfigyelő, aki társadalmi szatírában maró gunnyal nellengérezí ki a kétszínű embert és annak világát. Témáit az utca életéből meríti és szembe állítja az éhes embert a gondtalan és jólakott, nőre kacsingató gazdaggal, vagy meleg részvétellel rajzolja meg az idegsokkos nyomorultat, amint vágyóan tekint egy fiatal, összebujt szerelmespárra. Az ezerarcu élet olvasható le grafikai lapjairól, melyek késői rokonai a középkori japán fametszők munkáinak, akiket egyformán érdekelt a színház és a színpalak mögötti világ, a japán női ruhák mintái és a női frizurák készítésének módja, mintahogyan nem fellelkeznek meg a rizstermelők életének

ábrázolásáról és az utca életének megörökítéséről sem.

Amikor 1936-ban az újvidéki Református Olvasókör megrendezi a jugoszláviai magyar östehetségek kiállítását, Erdey Sándor munkái méltán keltettek nagy feltűnést. A közel negyven kiállító között is Erdey mutatkozott a legeredetibb és legőszintébb tehetségnek, aki nemcsak művészi látással van megáldva, hanem a kivitelezés biztonságával is. Kende Ferenc írja róla: »Kitűnő rajzoló, aki nagyszerűen érzékelteti az egyének jellegzetességeit. Nem túlzás, amikor rajzainak szemlélésénél a japán Fuzsita jut eszünkbe.« Pedig ekkor még tizenkilenc éves és egyetlen vágya a tanulás. Egy esztendőnek kellett eltelnie, hogy a magyar társadalom megteremtse a továbbtanulás lehetőségeit és Erdey 1937 októberében beiratkozik az akkor megnyílt belgrádi Képzőművészeti Főiskolára. Hangya András, Fehér Etel is ekkor iratkoznak be a festészetre és egy év múlva ez a kis festőkolónia Ács Józseffel és Nagy Sándorral bővül ki, akik, mint a Művészeti Iskola végzett tanítványai jönnek át a főiskolára. Fiataljaink Dobrovics Péter osztályára kerülnek és a délszláv festészet e markáns egyénisége, aki francia hagyományokban nevelődik és festészetében egyesíteni tudja a francia festészet kiérlelt eredményeit a délszláv faji jellemvonással, nagy hatással van valamennyiünkre.

Dobrovics nemcsak nagy festő volt, hanem kitűnő pedagógus is. Egyéniségeket nevelt az osztályán és kerülte mindazt, amit iskolának nevezünk: rajzot és képet követelt tanítványaitól és nem lélektelen üres és bágyadt »studiumokat«. Tudta, hogy minden festőnek meg kell tanulnia a mesterséget, de nem vallotta a klasszikus görög formavilágot az egyedüli üdvözítőnek. Azóta létezett egy Velasquez, egy Millet, egy Cézanne, akik egész életükkel és munkásságukkal egy új látás megteremtését segítették elő. A mai festő nem mehet el az ő törekvésük mellett hidegen és égre emelt arccal. Hitt a művészet folytonosságában és ezt a hitet tudatosá tette minden taníványában.

Természetesen művésziünkre is nagy hatással volt. Rajzain, amelyekben hosszú ideig csak a vonal uralkodott, mint a rajz egyedüli éltető eleme, fokozatosan jelentkezik a forma, a plasztika. Festményein lassan érezhető az elhárítás a dekoratív

felfogástól a konstruktívabb és festőibb felfogás felé. Dobrovics ideje alatt készült festményein még nem fedezhetjük fel a szilárd és egy cél felé töre egyéniséget; kézírása állandóan változik, hol több a vonal, hol pedig tisztultabbak a formák és intenzívebbek a színek. A próbálkozás és a keresés ideje ez és a belgrádi Főiskola atmoszférája kedvező volt Erdeyre és termékenyítőleg hatott művészetére.

A szabadkai Magyar Olvasókör 1938 októberében rendezett kiállításán, amelytn seregszemlét tarthattunk a délvidéki fiatal magyar képzőművészek munkássága felett, már megállapítható volt, hogy a karikaturista és a katalogusban magát rajzolónak feltüntető Erdey, festő, mert a szín nemcsak a rajzot kitöltő és színesítő anyag, hanem élmény is számára. Kíván-

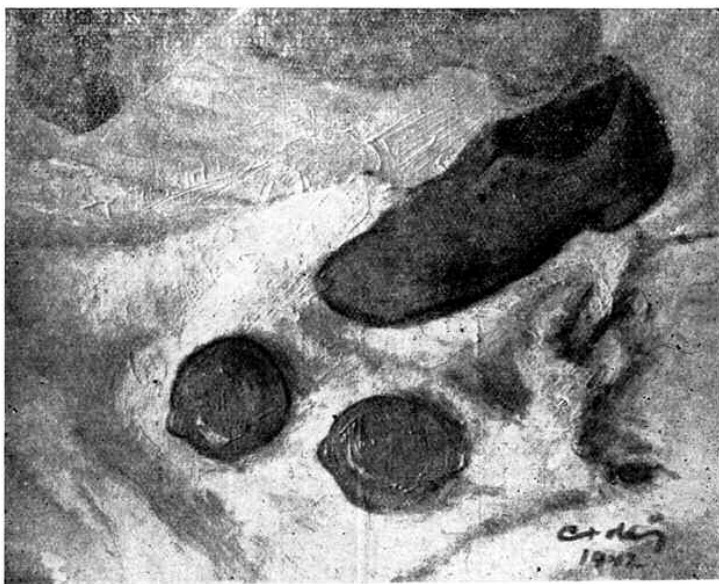
Erdey Sándor: — Csuka Zoltán arcképe (olaj)

csian vártuk ennek a fiatal és előretörő művészegyéniségnek a kibontakozását, amely, éreztük, nem sokáig késhet. A belgrádi évek maradandó élménnyé lettek és a teremtő természet, a természetet átélő és azt önmagában átalakító, úratерemtő művészet jegyesévé avatták Erdeyt.

Bármelyik képét nézzük, amely az

első korszakában készült, megállapíthatjuk, hogy az egy lendületes és egészséges fejlődés eredménye. Mindegyik képe problémát vet fel és azt a problémát festői meglátással és festői megoldással igyekszik megragadni és megoldani. Semmi sem áll Erdeytől távolabb, mint a programművészet. Képein hiában keressük a tendenciális vonásokat és tévedés képeit ilyen szempontokból magyarázni. Még az esetben is, ha »Cipő és citrom« csendéletét vizsgáljuk, meggyőződhetünk arról, hogy a művész mint festői feladatot, egy tekinteti a témát és távol áll tőle az a szándék, hogy az élet fanyarságát és nyomoruságát találja elénk festményében. Talán az összes délvidéki festők közül is tőle

kitva, Erdey a hazai talajon gyökértelenségre volt ítélve. Az iskola atmoszférája nyomasztólag hatott művésziünkre. Feladni azokat a festői ideálokat, amelyek éltették és amelyeket a legjobboknak fogadott el és visszalépni a szent közepszerűségbirodalmába, ahol hajbókolással és egy kissé érvényesülési ambícióval minden elérhető, amit minden fiatal festő áhít: ösztöndíj, elismerés, bálványozás és tanársegédi állás. — nem, Erdey megmaradt és kitartott meggyőződése mellett. Hisz az, amit itt látott, egy már meghaladott festői álláspont volt és olyan egyéniség számára, amely Dobrovics irányítása mellett lépett be az igaz művészet birodalmába, nem létezett visszalépni. Mintahogyan a

Erdély Sándor: — Csendélet (olaj)

áll legtávolabb az a törekvés, hogy művészetébe irodalmat vigyen vagy társadalmi remeszencziát.

Erdey első korszakát 1941 tavaszáig számíthatjuk. A változás eredményezte, hogy a belgrádi festőiskolát ott kell hagynia és tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán folytatja. Az első korszakot nem azért zártuk le itt, mintha a budapesti studiumok nagy hatással lettek volna festészetére és teliesen megváltoztatták volna felfogását, hanem azért, mert a művészetét éltető talaiból kisza-

tizenkilencedik század francia impresszionista festők, akik megismerve a plenair festészet szépségeit, helvességét és üdvözítő igazságát nem tudnak többé sötét műteremben alkotni és mint a fénytől megrészegült és elkápráztatott éjjeli bogárcák, úgy vágnak mindig több és több fény után. Erdey sem tudott szolgálja lenni az iskola által képviselt művészi iránynak és szomjasan kereste az igaz művészet üdítő forrását.

Hol találja meg ezt? Kihez fordulhat, kivel folytathat eszmecsérét? A mester,

Erdey Sándor: — Tájkép (olaj)

Dobrovics, meghalt Belgrádban, az a kis magyar festő-kolónia, amely ha sokat nélkülözött is, mindig himni tudott a művészet igazságában és hittel szolgálta azt — szétszéledt és nyoma veszett. Magára marad és önmagából kiindulva kell kifejleszteni tudását, hogy elérjen azokra a magaslatokra, amely számára az igaz művészetet jelenti. Erdey második korszaka tulajdonképpen ekkor kezdődik és ekkor találja meg önmagát. A főiskola csak az alkotás lehetőségeit adta meg Erdeynek, de szelleme mindvégig idegen maradt tőle.

A fejlődés itt is nyomonkövethető. Olajképeket fest, szinte kizárólag olajat. Mint ha nem érdekelné más anyag és mintha az olaj állna most legközelebb egyéniségéhez. A színek és a festői anyagszerűség problémája érdekli. Nagyméretű arcképeit ezek a kérdések jellemzik és tesszik vonzóvá. Jellegzetes alkotása ebből a korszakból »Irma könyvvel« című, amelyen ezek a festői törekvések szépen megfigyelhetők. Azonban művésziünk számára ez csak egy kis állomáska volt, amelyet

nyomon követ a többi. A művész alkotás közben jön rá olyan dolgokra, amelyre a pusztá teoretikum, az elmélet soha rá nem vezet és amelyet még a nagy vonzó példából sem sajátíthat el. Az alkotás lázában születnek ezek a gondolatok és mindig szorosan mesterségi karakterük van. Ezeken az egyéni megfigyeléseken, amelyek kivitelezéskor válnak tudatossá a művészen, alapul a nagy egyéniség és giccselő karaktere is. Míg az előbbinél az egyéni megfigyelés csak egy lépést jelent új meglátás felé, egy új, jellegzetes mozaikkövet életművében, addig az utóbbi megreked ennél az egy, az ő számára hatalmas felfedezésnél és nem képes azt tovább fejleszteni, unós-untalan önmagát ismétli. Erdey a nagy egyéniségek fajtájából való. Fejlődése szüntelen és krízisek nélkülinek is mondható. A dolgok szervesen nőnek ki egymásból; a szín, a forma, a szerkezet, a festői anyagszerűség kérdése, a konturozás vonalritmikai problémái, az ecsetkezelés egyéni és nyugtalan temperamentumot visszatükrözőtető sajátága — mindez szintézise Erdey művészetének. Az utóbbi időben mindinkább a tájképfestészet foglalkoztatja és komoly, megértő tolmácsolóia lett a termé-

Erdey Sándor: — Baranyiné Markov Zlata

szetnek. Meggyőződésem, hogy ezen a téren is nagy eredményeket fog elérni.

1943 márciusában résztvesz a Délvidéki Szépművészeti Céh budapesti kiállításán és a szakkörök elismerését érdemli ki négyképpel. Mintha ő jelentené a kiállításon a legkiforrottabb művészt — úgy tűnik, mintha az ő egyénisége jelentené a lendületes fiatalságot, az erőt, az eredetiséget. Képei elrugaszkodást jelentenek minden sablontól: művészi ihlettel és belső tüzzel festett alkotások ezek, amelyek a délvidéki alkotóművészet leziavához tartoznak.

A délvidéki fiatal magyar művészek vezetője ő, anélkül, hogy törekedne azzá lenni. Tudása és magatartása példánáljárja őt erre a helyre. Ő lesz a központja annak a kis csoportnak, amely hivatva van ezen a tájon művészetet teremteni a szó eredeti és nemes értelmében. A bácskai és tágabban a délvidéki festészet megteremtése rá és a többi fiatal képzőművészre vár, akik ezen a tájon születtek és alkotnak. Délvidék sajátos lelkiségét azok fejezhetik ki legteljesebben, kiket ide kovácsolt a sors és akiket ezer láthatatlan szál fűz ehhez a darabka földhöz.

A művész fejlődését, miként a rádium kisugárzását, nem lehet megállítani vagy lassítani. Erdey Sándor ezen a nyáron portrékat festett és alkalmam volt ezek közül látni néhányat. Újra meg kellett állapítanom, hogy fejlődik és művészete mind bensőségesebb és emberibb lesz. Színeiben, a rajzban és a beállításban, mintha közeli rokonságban lennének ezek az arcképek Mattise képeivel, vagy a temperamentumos, torzító, de mindig őszinte és igaz ábrázolással. Kokoschka műveivel. Hol fog megállapodni Erdey, hol köt ki ez a konokul fejlődő művész? — kérdezzük sokszor önmagunktól egy-egy újabb képe láttára. A feleletet az idő méhe érleli magában és ott az örök törvények szerint meglepetéseket is rejteget.

Erdey Sándor és művészete megkülönböztetett figyelmet érdemel szellemi és művészi életünkben. Az ő művei az első spontán megfogalmazása a bácskai embernek és bácskai táinak a festészet formanyelvén és eszközeivel és mint ilyen, értékes adalékot jelent a magyar és az általános művészet számára is.

Becskereki Szabó György

Könyvek

Batyuzó halál

A tétel, hogy minden író t a gyermekkorból hozott élmény minősége döntően determinál, talán egy fiatal költőnkre sem áll annyira, mint Mátyás Ferencre. Ezzel azt is megmondtam, hogy Mátyás ösztönös költő. Verseinek lendülete, lázas löktetése és — egyenlensége egyaránt emellett szól. A látszólagos könnyedség és dallamosság alatt sűrű élményt az ösztönösség hite, bája és valami mondhatatlan szomorúság teszi azzá. Anélkül emlékk maradna csupán. Márpedig nem minden idézett emlék, még ha költői is, szükségszerűen élmény. Az emlék haljós találmány nagyon! Furfangos elem, sokszor becsapja az idézőjét. Mátyást ritkán, vagy tán soha. Akibe gyermekkorában árnyak zuhogtak, abból a későbbi napsütés se luzoghatia ki a sérelmeket. Szép példa volt erre Mátyás válogatott verseinek kötetete. a Holdvarázs.

Uj kötetének anyaga nem olyan fekete-fehérnyű, mint az előbbi versekő. Mondanivalója nem új. Az eddigi élményhez adalékol egyhangú változatokat. Mint az előbbieknél, a hangolás itt is az övé. A szavak szerelmese. A lebegő-omló könnyűsége. Sodor az ömlő élmény, csillog a fekete áradat. De itt-ott a verse logikai lazasága s a nem mindig indokolt, s olykor fárasztó enjambement csorbitják a benyomást. Vagy a simán, finoman verődő hullámokra hirtelen valami göröcsös szél dobant, zökken az ütem s fölébred álmából az emlékezés.

Hiába mondja, hogy az »illetelen frakok béres szivére minden bánat ráhull«, nem győz meg úgy, mint mikor a meszelőt forgató apjáról, az »Isten kőműveséről« dalolt, kit a tüdejéből lesett a halál. Villant most is lidérces képeket a Tápíó tájáról, a babonás, rongyálmu tanyákról. De nem a ballada erejével, mint előbb, inkább a kávéamór kódén át idézi a kísérteteket (Bolond álom, Látomás, Áruló). S az idézésben maga ellen szegzi a vádat: úgy érzi, áruást követett el. Tépí magát, másképp akart ő kiállni értük, s nem adott jót Pest csalókás melege:

Már nem vagyok és nincs eröm,
a szellemem s az agyvelőm
helyén fekete köd ragyog,
s elvitték rég nagy álmat
szép ismeretlen angyalok.

S már a visszavágás sem vigasztalja.

Ha elkét, mikor jött visongva el is cserélték »csuf boszorkák«. — maradt még a génekből. Ősei perét perli tovább, s ha maga védelmére száll, fanyar paraszt-gunya késnél élesebb (Vajthó Lászlónak, Világiük). Érdemes

volna tudni, hova érne e hang, ha tovább fejlesztené. S ha nem engedné egykönnyen a fölkinálkozó első rimeknek s a vers részeg sodrását s az élmény hajlítását a sugó értelem is hangosabban ellenőrizné.

DUDÁS KÁLMÁN

Francis Carco: Szerelmem Páris

Fordította Vas István.

Dr. Bokor és Vajna kiadása, 1943

Nosztalgikus rapszódia. Ezt az alcimet is lehetett volna adni ennek a könyvnek. Mert minden sora csupa vágyódás a Fény elhagyott városa felé, csupa nosztalgia egy Páris felé, amely tulajdonképpen nemcsak az író személyes életéből tünt el, hanem — ezt ő maga megállapítja — eltűnt az életből és ugyanúgy, amilyen volt, soha többé vissza nem kerül. Francis Carco egy életet töltött el Párisban, amely évszázadok óta a francia szellemi élet középpontja s épp ezért minden utcajához, minden kis kővéhez személyes és irodalmi élmények is fűzik az író t. Az új világháberu rettenetes kavargásában, a nagy francia összeomlás napjaiban Carco anyvi honfitársával együtt elhagyja Páris t, illetve elhagyja a teste, de a lelke a messzi Nizzából is folytosan visszaszávároq az egyetlen, nagy és örök szerelemhez, Párishoz. És így születnek meg a rapszódikus és hevesen egymás nyakába lépő emlékek, amelyek mind-mind egy-egy örök irodalmi élményt revelálnak. És elvonnak az olvasó előtt a francia irodalom nagyjai, Villontól egészen Apollinairig s úgy répködnek a remek idézetek, mint lehalló, csillagok a nagy éjszkában. Minden egyes ilyen lehalló csillag fényes és fájó sávot hagy az emlék égboltozatán s ettől még szinesebbé, még tüzesebbé válik. Carco ért hozzá, hogyan sorakoztassa ezeket az idézeteket, hogy minél mellbemarokolóbbak és megrázóbbak legyenek. És meg-elevenedik előttük az irodalomban és művészetben élő Páris, az az örök Páris, amely a fizikai valóság Párisával szemben el nem mulhat soha. S szinte furcsa, hogy az egész műre, mint vasabroncs feszül a szörnyű háború, a francia irodalom, — a mélységes emberieség költője előtt felfoghatatlan és érthetetlen valami, amely épp úgy, mint a halál elhatárolja az életet.

Finom és szellemes, sziporkázó, fordulatos és valóban — rapszódikus könyv Carco Párisról szóló nosztalgikus álma. És sok mindenért vigasztaló.

Csuka Zoltán

Berzsenyi Dániel minden munkája
Sajtó alá rendezte Kovách Aladár
Bolyai Akadémia kiadása, Budapest, 1943.

Korszakok fordulására, míg szemünk a jövő titkait kutatja, a lélek ösztönszerűen a múltba fordul, példákat keres, iránymutatást kutat s elmult nagyokat faggat izgatottan; mit szólnak ők, mit testálnak ránk abban a szellemi örökségben, amely nemzedékeként — minden örökreszlő igazságai mellett is — új és új oldalát mutatja s megláttat oly újított képeket, amilyeneket egy másik korszakban alig, vagy egyáltalában nem vett észre a vizsgáló tekintet.

Berzsenyi óklasszikus mestereink között az első helyen áll, iskolás korunkban más ki alakult arcéle, a meg meg sem változik s biztonnal a messihi holnapban is ugyanaz marad. Mégis úgy érezzük, nagy és fontos feladatot végzett Kovách Aladár, midőn sajtó alá rendezte a nagy poéta minden munkáját, a költeményeit éppugy, mint fordításait, szindarab töredékeit, kritikai munkáit és magánleveleink impozáns gyűjteményét. Most, hogy egyvégtében ismét végigolvassuk Berzsenyi verseit, csak most látjuk igazán, mennyire időszerű ez a klasszikusunk, mennyire friss és új mondanivalói vannak hatalmas ódáinak, mennyire meglátta és milyen tartós márványba faragta verssorait a magyarság lényegéről. Mennyire a mai időkhöz volt hasonlatos a kor, midőn a »forrongó világ bus tengerén«

I.

fordul a magyarhoz, körülötte országok pusztulnak, trónusok omlanak össze, »fegyvert kiáltnak Bakra vidékei, a Dardanellák bércsei dörgenek« s a költő bölcs tanácsot ad nemzetének, hogy »állni-tudó« legyen a habok között:

»Ébredsz fel alvó nemzeti lelkedet!
Orditson orkán, jöjjön ezer veszély;
Nem félek. A kürt harsogását,
Nyihogó paripák szökését

Bátran vigyázom. Nem sokaság, hanem
Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.
Ez tette Rómát föld urává,
Ez Marathont s Budavárt híressé!!!

Akár ma is megirhatta volna ezeket a sorokat, ma, amikor oly sokan leborulnak a nagy számok bálványai előtt.

Vagy nézzük tanulmányait, amelyek szinten teljesen ismeretlenek a mai olvasóközönség előtt. Amit a »mezei szorgalomról« írott tanulmányában ír, bizony jórészt ma is megszivlelendők. Persze néki is vannak tévedései, így a nemzetiségi kérdés megítélésében arra az oldalra áll, amellyel nem sokkal később elszánt küzdelmet vív gróf Széchenyi István. De hát Őt is félreértette viszont Kölcsey, akivel a költészet szabályai miatt hadakozik. Leveleiből pedig a mindennapok kis harcai, emberi

küzködései tűnnek elő, a köznapi Berzsenyi áll elénk, leszáll a talpazatról, ahová az idő és a hírnév állította s megmutatja a kicsinyes emberi hibákat is. Kazinczyt egy életen keresztül szinte isteniti, aztán egyszerre, élete vége felé tulzottan látja meg hibáit, s kiabándul belőle. A hullámozó és folyton mozgó-vibráló élet beszél ezekből a levelekből, a szobor megmozdul, lelép a talpazatról és szemtől-szembe állunk Berzsenyivel, a tekintetes urral. De Berzsenyi nagyságának ez sem árt, sem költői, sem emberi nagyságának, az olvasó legfeljebb az arányokat látja helyesebben s megtanulja saját korának helyesebb ítéletet is.

A Bolyai Akadémiát dicséret illeti az áldozatos cselekvésért, amellyel lehetővé tette az első teljes Berzsenyi oeuvre megjelenését, Kovách Aladárt pedig a gondos és szerényen visszavonuló, mélységes alázatra valló munkáért, amellyel a kötetet sajtó alá rendezte.

Csuka Zoltán

Ladislav Hadrovics:

ZUR GESCHICHTE DER EINHEITLICHEN KROATISCHEN SCHRIFTSPRACHE

(Ostmitteleuropäische Bibliothek Herausg. von E. Likinich, No 40. Budapest—Leipzig, 1942
Sr. 61 old.)

Az egységes horvát irodalmi nyelv kialakulásának gyökereit kutatja Hadrovics László egyetemi tanár ebben a dolgozatában. Megállapítja Gaj szerepét és helyét e kérdésben. Részletre támaszkodva kiemeli a földbirtokosok és katonák jelentős hatását a háromféle dialektus összekeverésben. A nyelvjárások hatásai állandóan egybefolyanak. Egységes, részben vagy teljesen tudatos egységesülési tendencia a három nyelvterületen egyidőben az irodalmi nyelv kialakulásában. Ezen a téren jelentős munkát fejtett ki Juraj Hebdelity és Belosztene János, pálos szerzetes; kinek munkásságát, főképen szótárát és szentbeszédeit vizsgálja Hadrovics László. F. Francev. V. Dukát művei nyomán és a pálosok okmányára alapján dolgozik. (Acta ordinis Paulinorum 1640—1769. kéziratos gyűjtemény a budapesti egyetemi könyvtárban 154 sz. a.) Kisbán E. kutatásaira támaszkodva közli Belostenec János életrajzi adatait. (A magyar pálosrend története Bp. 1938—1940. I—II. k.) Belostenec élete 1616-tól, — mikor a pálos rendbe fölvették, — játszódik le a szemünk előtt. Az adatok így is gyérek Csak jelentősebb helyváltozásairól tudunk. A lepoglavai kolostorból Bécsbe megy bölcsészettel tanulni, majd innen Rómába kerül teológiára. (1621.) kiváló tulajdonságai, képzettsége hamarosan vezető állásba segítik. Hadrovics László Belostenec szerেকörét huszonhat okmánnyal állítja az olvasó elé. A közölt

okmányok Belostenec széleskörű elfoglaltságát igazolják.

Belostenec János szótárának és szentbeszédeinek tanulmányozása alapján Hadrovics László megállapítja Belostenec helyét az egyetemes horvát irodalmi nyelv uttörői között.

Hadrovics László ezen munkáival újra rávilágított a horvát nyelvújások fölött kialakuló egységes irodalmi nyelv küzdelmes éveire és annak egyik legnagyobb alakjára Belostenec Jánosra. Aki e kérdéssel behatódobban foglalkozik, örömmel állapítja meg Hadrovics László munkájáról, hogy az minden tekintetben hézagpótló. A közölt okmányok a szokásos feldolgozási mód hű támogatói.

Polácsi János

SZINDBÁD IFJUSÁGA ÉS MEGTÉRÉSE

(Az író regényének új kiadása. Franklin.)

Szindbád, a hajós, az Ezeregy éjszaka meséinek csodás kalandora. Finom, fehér kelmék ezüstös csillogását, a tenger és az ég kékjét, régi, fakult képek melankóliáját ébreszti fel bennünk a név. A regény hőse még akkor kapta ezt a nevet, amikor még egy felvidéki algimnázium kis diákja volt. *Nomen est omen*: belőle a szerelem országának nagyszerű Odysseusa lett. Deresedő hajjal indult utnak, hogy találkozzék ifjúkori emlékeivel. Az emlékek legtöbbször az élet fonákját mutatják, különösen Szindbád megtérésében, amikor az öreg Szindbád hiábavaló kísérleteket tesz arra, hogy régi énjétől megszabaduljon; vagy talán nem is akar megszabadulni tőle? Ez is Szindbád.

Varázsszere a ferde tükrök: minden torzított benne, de alapjában mégis igaz. Szindbád is jó ember, ez is akar lenni, csak a tükrök bontja szét alakját apró csinytevések, gonoszságok szereplőjévé. Ő csak a szerelem ismerője és fáradhatatlan kalandora volt. Meg is akarta írni a Szerelem lexikonát, hisz ismeri ő a szerelem legtitkosabb jeleit is. Nemcsak a száradásra kitett női harisnyák vagy alszoknyák, hanem még a varrógép pergése, vagy akár a fehér csipkefüggönybe tűzött fekete cérnás tű is szerelmi posta lehet, hisz még az ágy fájában pergező szu is az.

A világ is komoly, jóindulatu komédiások gyülekezete: Ifjú korának nevelői: Pottrobányi ur, az öreg író, Kettvényi Nagy Sámuel, a nyugdíjazott színész, vagy Száki Pál ur, aki úgy szokott vigyázni neveltjére, hogy zsinet kötött a lábára. A Zaturecky kisasszonyok, akik »corporative« sztokak áttérni egyik vallásra a másikra, és hajnalig kártyáznak. Szindbád kacsafark hajzatu fia, aki komoly szándékkal támogatja apja javulási törekvéseit. Vénusz, kövér fogadósné. Ebből a fajtából

különösen sokat ismer, hisz sokat utazott szer te az országban mindenfelé. A vértanu felesége, akinek a férje Pest városának a vértanuja, mert csak azóta szokott rá a hamis lópasszusok gyártására, amióta felköltöztek ebbe a cudar városba, és most a hamis passzusok miatt ül. Emilfiné, aki »Javakorabeli asszony volt — hogy a saját kifejezésével éljünk, amely kifejezéssel a hasonló koru asszonyokat szokta jellemezni.«

A világ csak komédia. Eljátszogathat benne az ember, ha kedve tartja, jó is, rossz is és színes, csak Szindbádnak a mesékből hozott ferde tükrébe kell belenézniük

Banó István

SHAKESPEARE SZONETTJEI

Pákozdy Ferenc fordítása.

Petőfi egyetlenegy mondatnál többet mondott Shakespeare-ről azoknál, akik köteteket írtak róla. Shakespeare egymaga fele a teremtésnek, — a dráma Petőfiét így jellemezte a líra Shakespearejét. Az angol szellemi világalkotó munkásságának nemcsak hegyei, völgyei, erősségei és tengerei, hanem színes apró virágai is vannak. Az emberi lélek megdöbbentő világának egy csendes zugában szonettjeinek soraival virágos kertet varázolt. Ezek a lírai versek érdekelték és foglalkoztatták az emeberiséget majdnem úgy mint a Hamlet-tragédia titokzatosága. Nemcsak a költő szelleme s nemcsak a szonettek megírására ihlető személy ismeretlen volta miatt foglalkoztak Shakespeare lírai költeményeivel. Tartalmi értékük is szóra és megszólaltatásra érdemes minden nyelven és minden arra hivatott tolmács és értelmező hangján.

A múlt században Szász Károly, György Vilmos és Lehr Albert szólaltatta meg magyarul Shakespeare szonettjeit. Új magyar nyelven és új átértelmezéssel 1921-ben ismerte meg a halkán hiárfázó Shakespeart a magyar közönség Szabó Lőrinc fordításában. Új lehet-e a Szabó Lőrinc magyarázatos új és finom fordítása után ma Shakespeare szonettjeinek újabb forítása?

Goethe megállapítása szerint fordításban csak ujjáéled a vers. A költemény eredeti nyelven olyan mint a virág. Fonnyad, de ha lépve vizes vízába teszik — más nyelvre ez igaz, Pákozdy fordítása magyar nyelven fordítják — szirmai ismét megelevenednek. Ha ez igaz, Pákozdy fordítása magyar nyelven új értéket ad Shakespeare szonettjeinek.

Pákozdy nem akar versenyre kelni Szabó Lőrincel, sőt hálaival említi nevét. De szükségét érzi, hogy a saját hangján is megszólaltassa Shakespeare líráját. Ez a hang élvezetes és gyönyörködtető. A sorok sokszor nagyon eltérnek Szabó Lőrinc soraitól. Meré-

szebbek és csapongóbbak. Az eredeti szöveg mondanivalóját mintha apróbbra örlné magában. Szabó Lőrinc nagyobb darabokban hasítja le az eredeti szöveg értelmét. Fákóczy porrá őrli, fölolvastja és ebből gyurja magyarrá Shakespeare liráját. Összehasonlításra idézük találcmonra a harmadik szonett első négy sorát. Szabó Lőrinc fordításában ez így hangzik:

*Tekints tükrödbe s mondd, arcod ha látod:
itt az idő; díszét uítsa föl!*

*Tovább ha vársz, megrablod a világot,
s meddő marad egy boldog anya-öl.*

Fákóczy Ferenc fordításában így futtat végig ezeknek a soroknak értelmében:

*Nézz csak tükrödbe s mondd csak meg a
képnek:*

*ideje már, hogy megteremtse mását,
ha most szüled újjá e szépséget,
világcsaló vagy, meglopsz egy anyácskát.*

Minden szonettben és minden sorban körülbelül ez az érzékeltethető különbség. Szabó Lőrinc fordítása talán hüvőbb az eredetihöz. Fákóczyé melegebb hozzánk. Az eredeti mű és a fordítás viszonyáról sokat vitatkoztak. De a jó fordítás igazi célja mégis csak ez lehet: az idegen költőt úgy megszólaltatni, ahogy az a fordító nyelvén és nemzetének nyelvi készségével mondaná el érzéseit. Nem a szó, hanem az érzések és gondolatok értelme a fontosabb. Fákóczy Ferenc ebben az értelemben fogta meg a vers fordítás szempontjait és a szonettek átültetésében ez a vezérelv valóban mesteri munka eredményéhez segítette.

Minden fordítása könnyed és lendületes, olyan hazai ízű, mintha csak Juhász Gyula szerelmi szonettjeit olvasnánk. Nem homályosítja el Szabó Lőrinc fordítását. De mi zengésű sorokkal csendíti meg füllünkben a világ-szellem tragikus hőseinek árnyékában sutgó szerelmes lírai vallomását.

A könyvet Takács Ferencné adta ki Hódmezővásárhelyen. Szedése szép, kár, hogy a könyv alakja nem a legszerencsésebb. Tartalma azonban ezt külső fogyatékossgát is elfeledteti.

Berényi János.

MAI SZLOVÁK NOVELLÁK

Az ilyen gyűjtemények nem mindig érik el céljukat. Általában nem tárhatnak föl sokat abból, amit meg akarnak ismertetni. Minél többet kínálnak, annál kevesebbet adnak. Ez sohasem a becsületes szándéku antológiászerkesztő hibája. Magában véve lehetetlen több író egy-egy írásában megismertetni egy nép

irodalmának, vagy irodalma valamelyik ágának, műfajának értékét s sajátosságát.

A gyűjteményes izelítő mégis nélkülözhetetlen, s még akkor is elfogadható, ha a szerkesztő és az írásválogató személyében egy itélkező és az írók és az írásművek tömegével áll szemben. Ennek a gyűjteménynek belső értékén felül külön értéke is van. A szomszédságunkban élő szlovák nép íróinak novelláiból ad egy érdekes csokorra valót. Csak a szomszédba s mégis ismeretlen világba vezet. Egy kis nép önmagát kereső és a maga házatáján széttekintgető itéletével találkoznak ezekben az írásokban. Már ez eldönti azt a kérdést, hogy érdemes-e a könyvet föllapozni. Husz szlovák író egy-egy novellájában szólal meg a lélek és a világ mondanivalója. Ez a szám már bizonyos értelemben teljesnek sejteti a gyűjteményt. A nevesebb szlovák írók hangját, ha csak egy és talán nem is a legjellegzetesebb novellájában, de mégis megismerhetjük.

Sziklay Ferenc. Oláh József és Sziklay László fordította magyarrá az elbeszéléseket. A novellák megválasztásának helyességéhez nem szólhatunk hozzá. A fordítás értékes, tiszta és irodalmi munka. Megérezhető az írásokban a hivatott toll hangulatérzékeltető ereje is. A fordítás sokszor elválasztó rács az író és az olvasó között. Számítalan fordításban sejtünk és látunk valami érdekességet és újat, de úgy, mintha rosszul igazított látócsővön néznénk az író lelkének és alakjainak világát. Ezek a novellák fordításban is tiszták, elevenek és idők.

Az írások alaphangjában van valami közös sajátosság; ez úgy látszik, a mai szlovák novella jellegzetessége. Szembetűnő az érzelmesség, a lágyság, olykor az elemzegetés színessége. Még föltűnőbb, hogy aránylag kevés a szlovák lelkiségébe és népi életébe világító írás. Ismerjük a szlovák léleknek dalokban megmutatkozó érzelmességét. De azt hisszük, hogy mindennapi életének sok mozzanata, fordulata ott a hatalmas hegyek tövén sorakozó apró házakban keményebb színekkel és vonásokkal is megrajzolódhat a prózai írásokban. Két-három novellában ennek a tájképnek érdekes alakjai is élnek, de talán éppen ennek a néhány sikerült rajznak hatása ebből a népi világból nagyobb életerület és lélekélmény megismertetését kívántatja meg azzal, aki azért veszi kezébe a könyvet, hogy szlovák írók elbeszéléseit olvassa.

A kötet végén megtaláljuk az írók rövid életrajzát és munkásságuk ismertetését is.

A gyűjteményt izléses nyomásban és különben az Új Magyar Museum Könyveinek sorozatában Kassán adták ki.

Berényi János.

Kalangya hirei

A délvidéki magyar írók — a Szentleky Társaság rendezésében — augusztus 20—21 és 22 napján tartották Palicsfűrdőn első nyári táborozásukat, amelyen színvonalas előadások elhangzása mellett megvitatták a délvidéki magyar irodalom legégetőbb és legfontosabb kérdéseit. A háromnapos palicsi táborozás védnökségét dr. *Reök* Andor főispán, a Szentleky Társaság társelnöke vállalta, de csak az értekezlet másnapján jelenhetett meg és elnökölhetett, mivel Szent István napján Budapestre szólította kötelessége. Így az első napon a színtén másutt elfoglalt dr. Völgyi János polgármester helyett a főispán képviselőjében dr. *Székelly* Jenő — akkor még polgármesterhelyettes — nyitotta meg az ülést és lelkes szavakkal emlékezett meg a Szentleky Társaság munkájáról s a Kalangyáról, amely az elmúlt egy év folyamán olyan szépen felívelő munkát végzett. A megnvításon részt vett *Eszterhás* István író, min. titkár, a nemzetvédelmi propagandaminisztérium nemzetpolitikai osztályának vezetője, *Gedényi* Mihály, az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács főtitkára, a Magyar Muzsa főszerkesztője »Az író és az olvasó« címen tartott rendkívül színvonalas előadást, *Kisbényi* János szubjektív írását *Garay* Béla olvasta fel, *Majtényi* Mihály pedig »Délvidéki színek és hangulatok« c. tartott előadást. Az előadásokat vita követte, amelynek első hozzászólója *Eszterhás* István volt.

Másnap szombaton reggel, az előadások megkezdése előtt az írók a Kalot kápolnájában jelentek meg, ahol dr. *Zimándy* Piusz pre montrei kanonok, gödöllői gimn. tanár gyászmisét mutatott be Szentleky Kornél lelkiüdvéért.

Szombaton délelőtt *Csuka* Zoltán vezette az értekezletet s ez alkalommal *Frokopy* Imre ny. főispán, a Szentleky Társaság ügyvezető elnöke »A délvidéki magyar író és a nemzeti-ségi kérdés« címen beszélt, majd *Cziráky* Imre »Mit vár a nép az írótól«, *Létmányi* István pedig »Közösségi és egyéni szemmel az irodalomban« c. tartott előadást. Ezeket az előadásokat is színvonalas vita követte.

Szombaton délután dr. *Reök* Andor főispán, az értekezlet védnöke nyitotta meg az előadásokat és vezette az értekezletet. Ismertetve a Társasághoz beérkezett üdvözléseket és kimentéseket, majd felolvasták *Herczeg* Ferencnek a nagy magyar íróknak, a Szentleky Társaság tiszteleti elnökének az írók értekezletéhez intézett levelét, amely a következőképpen hangzik:

Badacsonylábdihegy, 1943 aug. 12

Tisztelt és kedves Irótársaim!

Reök főispán ur Öfömméltósága igen szives és megtisztelő hangu levéllel meghívott a Szentleky Társaság palicsfűrdői táborozására. Öfömméltósága válaszatát a Táborozás rende-

zőinek címére kívánta. Kelléziális szeretettel közlöm tehát, hogy legnagyobb sajnálatomra a mostani közlekedési viszonyok között nem merek az utra vállalkozni. Öszintén szólva: lelki okokból is nehezemre esnék, hogy megszaksítsam badacsonyi tartózkodásom jóleső csendjét. Nagyon örülök evébként, hogy ifjú Társaságnak annyi életerőről és életkedvről tesz tanúságot és szívemből gratulálok a Nyári Táborozás szép ötletéhez. Ma, midőn a magyar írók között annyira elhatalmasodott a viszálykodás szelleme, valósággal kulturális feladatot teljesít, aki elősegíti a baráti és bajtársi érintkezést. Jó munkát kívánok a Táborozóknak, szives és tiszteletteljes üdvözlétemet küldöm a Társaság minden tagjának és vagyok igaz szeretettel öszinte hívetek

Herczeg Ferenc.

Az értekezlet lelkesen megéljenzte a délvidéki magyar irodalom nagy nesztorát.

Dr. *Reök* Andor megnvító elnöki beszéde után *Lévay* Endre »Irodalmi témakörünk és a magyar nép« címen tartott előadást, majd a megjelenésben akadályozott vitéz *Hódsághy* Béla helyett *Makay* Gusztáv, a Janus Pannónius Társaság képviselőjében megjelent kitiűny író és esztéta tartott magas színvonalú előadást »A l'art pour l'art és a közönség« címen. *Radványi Radicevich* Sándor a Magyar Közművelődési Szövetségről, mint szellemi nevelőről beszélt. Az előadásokat színvonalas vita követte.

Szombaton este kedves összefüvetel volt Szabadka város palicsi pincészetében: Szabadka város ez alkalommal borkostolóra látta vendégül a délvidéki írókat. A szabad ég alatt tartott összefüvetelen résztvett dr. *Reök* Andor főispán és dr. Völgyi János polgármester, akiket az írók nevében *Cziráky* Imre köszöntött fel.

Vasárnap délelőtt *Szirmay* Károly »Az író és szűkebb hazája« címen tartott előadást, majd *Dudás* Kálmán a költészetben mutatkozó táji sajátosságokról beszélt. Az előadásokat termékeny vita követte.

Délután *Draskóczy* Ede a regionalizmusról mondott magvas beszédet. *Herczeg* János pedig az író hivallásáról beszélt. Az értekezleten az a nézet alakult ki, hogy a megerősödőben lévő délvidéki magyar irodalom minden jel szerint nagy jövő elé néz s az egyetemes magyar irodalomnak ez az ága, mint a kisebb-ségi sorsban, most a szabad magyar világban is teljesíti kötelességét, amelyre különleges helyzeté predestinálja.

Este a Vigadó nagytermében jól látogatott irodalmi est volt, melynek bevezető beszédét dr. *Reök* Andor főispán mondogta, meláttva a délvidéki magyar írók hivatását. Beszède végén annak a reményének adott kife-

jezést, hogy a mostani írói találkozó a jövőben is megismétlődik.

Berényi János, Duddás Kálmán és Fekete Lajos költeményeikből adtak elő nagy sikerrel. *Czirák Imre* és *Szirmay Károly* egy egy elbeszélésüket olvasták fel. *Németh Kálmán* dr. a bácsaki székelyek apostoli lelki papja a palicsi tengerszem írói táborát köszöntötte. *Taupertné Nojceké* Tusi, *Bencz Boldizsár* és *Laták István* verseiből szavalt, *Garay Béla* pedig *Czakó Tibor, Timár Ferenc*, majd *Heincz Vilmos* és *Stadler Aurél* verseiből szavalt.

A palicsi írói napok megrendezésének nehéz munkáját *Létmányi István* dr. és *Lévay Endre* végezték, míg a rendezés palicsi részéért *Stadler Aurélt* illeti elismerés.

Az írói értekezleten a következők neveit jegyeztük fel: dr. *Batizfalvy János*, a Délvidéki Szemle főszerkesztője, mint vendég, *Batta Péter, Berényi János, Bencz Boldizsár, Bogner József* dr., *Czirák Imre, Csuka Zoltán, Draskóczy Ede, Duddás Kálmán, Fekete Lajos*, (Debrecenből mint vendég dr. *Flachbarth Ernő* egyetemi ny. r. tanár, az Egyetemi Kisebbségjogi Intézet igazgatója) *Garay Béla, Heincz Vilmos, Herceg János, Kelemen János, Kisbéry János, Kolozsi Tibor, Létmányi István* dr., *Lévay Endre, Laták István, Makay Gusztáv* (a Janus Pannonius Társaság kiküldetésében) *Majtényi Mihály, Magyar Domokos, Németh Kálmán* dr., *Prokopy Imre, Radányi Radicsovich Sándor*, dr. *Romhányi Gyula* (egyinttal a Kultuszminisztérium kiküldetésében), *Stadler Aurél, Szabó György, Szirmay Károly, Szőnyi Géza, Tomka Győző, Veréb Gyula* dr. és *Zimándy Piusz*. Ezenkívül a Szentlelky Társaság pátoló tagjai közül sok érdeklődő és a rendes tagok hozzátartozói közül sokan.

*

Egy hónap híjján telies esztendeje, hogy a Kalangya fejlődésében új korszak állott be; megalakult központi ügykezelésünk s ezzel egyidejűleg annak ellenére, hogy már akkor mindennek az ára emelkedett, így a nyomda és papírárak is, — az addigi évi 24 pengőről 12 pengőre szállítottuk le az előfizetési árat, a példányonkénti árat pedig 2 pengőről 1.40 pengőre. Csupán a jogi személyek előfizetésének az ára maradt 24 pengő. Ugyanakkor megkezdtük nagyszabású szervezési munkánkat, amelynek az elmúlt egy év alatt az lett az eredménye, hogy a Kalangya az ország egyik legnépszerűbb és legjobban elterjedt irodalmi lapja lett s az előfizetők száma az addigi harmincszorosára emelkedett.

Azóta kétszer történt nyomdai ár-emelés, a papír ára jelentékenyen emelkedett, de épp a nagy fejlődésre való tekintettel kitartottunk a leszállított ár mellett s egyetlen fillérrel sem emeltük árainkat. A legutóbbi nagy papírárgulás és a nyomdai árak emelkedése azonban bennünket is arra kényszerít, hogy idő szívevel bár, de mi is emeljük előfizetési árunkat, mert számításunkat a példányszám emelkedése ellenére sem találjuk már meg. Ezért kiadóhivatalunk úgy határozott, hogy a Kalangya évi előfizetési árat az eddigi 12 pengőről 16 pengőre, jogi személyek részére pedig 32 pengőre emeli, az egyes példányszámok eladási árat pedig 1.60 pengőben állapítja meg. Leszögezzük azonban, hogy a Kalangya még így is jelentékenyen olcsóbb mint a múlt év hasonló időszakában volt, bár a lap papírosa jelentékenyen drágább s a képek költése sokkal nagyobb áldozatot követel, mint az egy év előtt forma tiszta szöveg-része.

Bizunk abban, hogy mélyen tisztelt olvasóink méltányolják azt az igyekvésünket, hogy az áremelkedést csak hosszú idő múlva és akkor is aránylag kis mértékben követjük és a drágulást nem hárítjuk át olvasóinkra. Előfizetőink jórésze így is csak január elsején, legnagyobb része pedig még később érzi meg ezt az áremelkedést, holott, mi már a második nagyobb áremelkedést is július eleje óta érezzük. A mi célunk nem a nyeresékdés, hanem az, hogy délvidéki magyar irodalmunk minél fejlettebb, minél dúsabb legyen s ezért még áldozatok árán is ragaszkodnak ahhoz, hogy olvasóinkat megkíméljük a drágulástól. Bizunk abban, hogy az a lelkes és egyre növekvő szeretet, amellyel immár nemcsak a Délvidék, hanem Magyarország minden tájának közönsége lapunkat olvassa, továbbra is megmarad és előfizetőink számának további emelkedése lehetővé teszi, hogy a mostani mérsékelttel felemelt ár mellett kitarthassunk egész a háború végéig, amely — minden reményünk szerint — az árszínvonal terén is visszahozza a békebeli normális állapotokat.

Magyar szeretettel és igaz tisztelettel

a KALANGYA
központi ügykezelése